An aerial photograph of a rural landscape. In the foreground, there is a large, dark green forested area. To the right, a river flows through the landscape. The middle ground shows a mix of green fields, some with crops, and a small town or village with several buildings, including a prominent red-roofed structure. The background features a hillside with more buildings and dense vegetation. The title 'FLORA DO RÍO DOS GAFO'S' is overlaid in large, bold, orange letters.

FLORA DO RÍO DOS GAFO'S

**Francisco Javier Silva-Pando
Amancio Castro González**

FLORA DO RÍO DOS GAFOS

Francisco Javier Silva-Pando
e
Amancio Castro González

Pontevedra 2015

EDITA: Concellería de Cultura do Concello de Pontevedra

PROMOTORA: Vaipolorio

TEXTOS: Francisco Javier Silva-Pando e Amancio Castro González

ILUSTRACIÓNS: Amancio Castro González, arquivo fotográfico de Vaipolorio e as persoas citadas nos agradecementos.

DESEÑO E MAQUETACIÓN: Amancio Castro e F.Javier Silva-Pando

DESEÑO CUBERTA: Amancio Castro González

FOTO CUBERTA: Arquivo gráfico de Vaipolorio
Fotógrafo.- José Nelson Gómez Rodríguez

IMPRESIÓN: **TEUCROGRAF**
Avda. de Montecelo, 11 baixo
36164 Pontevedra
Teléf. 986630149
teucrograf@gmail.com

DEPÓSITO LEGAL: PO 634-2015

Índice

AGRADECEMENTOS.....	6
INTENCIÓNS.....	7
SITUACIÓN XEOGRÁFICA.....	8
CLIMATOLOXÍA.....	10
A VEXETACIÓN.....	14
GUÍA.....	23
Árbores.....	24
Arbustos e lianas.....	39
Fentos.....	49
Herbas.....	53
Plantas cultivadas ou escapadas de cultivos.....	129
Plantas que tamén están presentes no Gafos.....	136
ANEXO.....	139
As formas biolóxicas vexetais.....	140
Morfoloxía das plantas con flores.....	144
GLOSARIO.....	163
BIBLIOGRAFÍA.....	184
ÍNDICE DE NOMES CIENTÍFICOS E POPULARES.....	187
NOTAS.....	197
OS AUTORES.....	203

Agradecementos

Os autores queremos agradecer á Asociación Vaipolorio as xestións que facilitaron a publicación deste proxecto, así como a posta a disposición dos mesmos do seu fondo documental.

Á Concellería de Medioambiente do Concello de Pontevedra polo apoio co financiamento oportuno para que este libro chegara a ver a luz.

Do mesmo xeito agradecemos a colaboración de todas as persoas que participaron nas distintas saídas botánicas dirixidas por Javier Silva, axudando á localización das plantas nos aproximadamente nove quilómetros do Río dos Gafos.

Agradecemos especialmente as achegas aportadas en forma de comentarios e suxestións, citas, informacións e a cesión de fotografías que melloraron o texto ás persoas:

Calros Solla, Carmen Salinero, Concepción Mumary, Jaime B. Blanco, José Carlos Ríos, José Suárez, Juan Ramón López, Manuel Fontán, Manuel Gil e Rafael López.

O material de referencia para este traballo está depositado no Herbario LOU do Centro de Investigación Forestal de Lourizán-Xunta de Galicia.

Decembro de 2015

Intencións

Con esta publicación preténdese dar a coñecer a flora que atesoura o río dos Gafos, coma unha parte da biodiversidade dos diferentes ecosistemas que conforman este espazo natural ao longo de todo o seu percorrido.

Francisco Javier Silva-Pando e Amancio Castro González, recollen aquí esa posta en valor que durante varios anos, en múltiples sesións, levounos ata o río en visitas de estudo e catalogación da flora presente nas diferentes estacións do ano.

Visitas abertas a todas as persoas que quixeron participar, no seu momento, como é práctica habitual nas actividades de Vaipolorio e que agora queda aquí plasmado grazas a F. J. Silva-Pando, A. Castro González e a colaboración de todos os participantes neste proxecto, para coñecemento e gozo deste espazo natural singular e da natureza en xeral.

Para poder solucionar o difícil equilibrio entre a divulgación e o rigor científico nun mesmo traballo, inclúen un glosario de termos botánicos, unindo tanto a sabedoría popular como a científica.

Vaipolorio

Parte do val por onde discorre o Río dos Gafos

Situación Xeográfica

O río dos Gafos ten as súas fontes no Mato da Xestiña, na Fonte do Salgueiriño, (curiosamente tres topónimos relacionados coa vexetación), do lugar da Boullosa, parroquia de Figueirido, concello de Vilaboa, provincia de Pontevedra.

Fonte do Salgueiriño

Mapa do percorrido do Río dos Gafos

Dende ese punto discorre por un val na dirección Sur – Norte unindo practicamente o fondo da ría de Vigo co fondo da ría de Pontevedra.

Este val é parte da Depresión Meridiana ou Graben, que suca Galicia dende Tui ata Carballo; as características desta formación xeolóxica propician a aparición dun val de fondo plano, con moitos sedimentos e unha pendente mínima que obriga ao río a serpear polas parroquias de Figueirido e Bértola do concello de Vilaboa, e as de Salcedo e Tomeza xa no de Pontevedra, para introducirse na zona urbana da cidade de Pontevedra dando un xiro case de 90º a partir da Estación de Autobuses. Pasa a continuación polas parroquias urbanas do concello de Pontevedra da Virxe do Camiño e San Xosé, soterrado nuns 500 m no parque de Campolongo e saíndo de novo á luz para continuar

pola parroquia de Santa María e desembocar nos peiraos das Corvaiceiras no barrio da Moureira, no fondo da ría de Pontevedra.

Na Moureira aínda se conservan os restos do que foi un lazareto que deu o nome de Gafos a este río, se ben se lle coñecen máis de vinte denominacións espalladas polos diferentes lugares polos que discorre ao longo dos aproximadamente nove quilómetros de canle, todas elas recollidas no libro *Andar primeiro de río* de Calros Solla (2009).

O lazareto estivo na casa que ten as columnas

DENOMINACIÓNS DO RÍO

Río dos Gafos e Río Tomeza, son dúas das denominacións coas que se reconece a nivel oficial e cartográfico este río. Ao longo do seu curso vai tomando multitude de denominacións, a maioría para tramos puntuais que teñen que ver coa toponimia do lugar ou a referencia dalgunhas instalacións próximas a el.

Estas denominacións cambian co tempo aínda que moitas seguen vivas na fala dos veciños.

Estas son algunhas delas:

(A grafía “gh” refírese á gheada da fala das persoas informantes)

O Regheiro

Río da Estación (de Figueirido)

Río do Cocho

Río da(s) Veigha(s) da Porta

Río do Toxal

Río (de) Tomeza

Río das Brañas

Río dos Ghatos

Río (de Detrás) do *Pino*

Río da Estación

(de Pontevedra)

Río do Ghorghullón

Río Ghrande

Río do Reformatorio

Río de Divina

Río (do) Menexo

Río de Campolongo

Río da Estación Vella

(Campolongo)

Río da Taboada

Río dos Palamios/ Pelamios

Río da Gholeta

Río dos Pozos

Río do Pailán / Peilán

Río (dos) Ghafos

Climatoloxía

Presentamos neste traballo os datos climáticos do período 1955 - 2011 da estación de Lourizán, publicados no *Catálogo Florístico vascular do Xardín Botánico de Lourizán* (Xunta de Galicia, Consellería do Medio Rural. Santiago de Compostela. 2011). Esta estación meteorolóxica situada na beira sur da ría de Pontevedra atópase a moi poucos quilómetros do val do río dos Gafos polo que as variacións entre os dous lugares son mínimas, agás as referentes aos ventos dominantes que no caso de Lourizán está aberto á ría de Pontevedra e o val do Gafos queda protexido polo monte de Salcedo deses ventos.

DATOS CLIMÁTICOS

-Gausсен:	Submediterráneo
-Lauensach-Mayer:	Holohúmido
-Walter-Allue:	V(VI), Temperado-cálido permanentemente húmido
-Holdridge:	Bosque moi húmido

Período 1958-2007

Temperatura media anual	14,3°C
T/ media das máximas mensuais	25,6°C
T/ media das mínimas mensuais	4,4°C
T/ media das máx. do mes máis cálido	34,4°C
T/ media das mínimas do mes máis frío	-1,8°C
T/ máxima absoluta do período	39,6°C
Temperatura mínima absoluta do período	-4,5°C
T/ media anual das máximas diarias	19,3°C
T/ media anual das mínimas diarias	9,4°C
Precipitación media anual	1716 mm
Precipitación máxima anual	2273 mm
Precipitación mínima anual	1144 mm
Precipitación máxima mensual	853 mm
Precipitación mínima mensual	0 mm
Chuvia máxima diaria	125,7 mm
Media deuvia máxima diaria	34,2 mm
Balance hídrico medio anual	78,7 mm
Balance hídrico mínimo mensual	-128,9 mm
Balance hídrico máximo mensual	812 mm
Mes de maior déficit hídrico	Xullo

Período 1968-2007

Humidade media anual	71,6%
Humidade máxima mensual	88,0%
Humidade mínima mensual	48,0%
Humidade relativa máxima media	89,9%
Humidade relativa mínima media	54,5%
Humidade relativa máxima anual	95,5%
Humidade relativa mínima anual	43,4%

Período 1958-2007

Nº máximo de días de xeadas dun mes	14 días
Días de xeadas por ano	8 días

Período 1983-2007

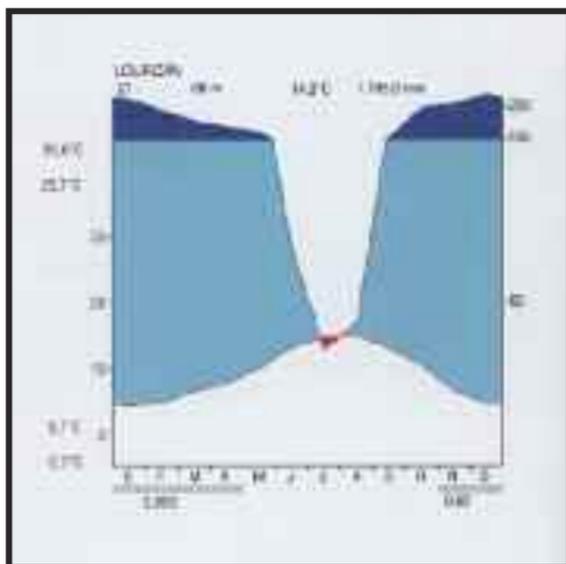
Horas de sol media anual	2126 horas
Horas de sol máxima mensual	322 horas
Horas de sol mínima mensual	31 horas
% insolación media anual	46,7%
% insolación máxima mensual	77,0%
% insolación mínima mensual	10,0%

Período 2001-2007

Velocidade media anual do vento	1,4 m/s
Veloc. media anual dos refachos	13,6 m/s
Veloc. máxima mensual dos refachos	15,1 m/s
Dirección do vento predominante	135° SE

CLIMODIAGRAMA

Lourizán (Período 1955 - 2011)

DATOS HIDROCLIMÁTICOS

MESE S	Xan	Feb	Mar	Abr	Mai	Xuñ	Xull	Ago	Set	Out	Nov	Dec
Temperatura en °C	9,3	9,8	11,5	12,7	15,0	18,1	19,8	19,9	18,0	15,3	11,6	9,6
Precipitación en mm	221,1	186,7	155,8	135,7	120,7	67,1	35,8	43,5	104,4	196,7	205,1	232,4
ETP	24,5	26,5	41,7	52,5	75,1	99,5	114,0	106,8	81,2	58,2	33,6	24,5
BHC	196,6	160,2	114,1	83,2	45,6	-32,4	-78,2	-63,3	23,2	138,5	171,5	207,9

Resumo de datos hidroclimáticos da estación de Lourizán
Período 1955-2011 (Silva Pando, 2011)

A temperatura, en °C, corresponde á media das temperaturas medias de cada mes en todo o período.

A precipitación, en mm, corresponde á media das precipitacións totais de cada mes en todo o período.

ETP é a evapotranspiración potencial calculada segundo Thorwaite para cada mes en todo o período.

BHC é o balance hídrico mensual en mm en todo o período.

RELACIÓN CLIMA - FLORA

Dos datos aquí expostos se explica parte da presenza da vexetación que caracteriza a este río e que fai do seu ecosistema un enclave singular.

Así a temperatura media anual é 14,3°C como a media mensual que oscilan dende 9,3°C en xaneiro como mes máis frío e 19,9°C en agosto como mes máis quente, ligado á escaseza de xeadas ao ano, cuantificadas nunha media de 8 días ao ano, fan que este val sexa coma un invernadoiro natural onde viven plantas dun certo carácter termófilo como o loureiro, regadas por unha abundosa precipitación que asegura un bo balance hídrico no solo, agás nos tres meses de verán nos que marcha máis auga da que chega. Esta seca coincide coa área vermella do climodiagrama.

Isto a nivel climático marca para a zona unha certa mediterraneidade, permitindo a persistencia de plantas como a viña ou as sobreiras, neste val.

Cada certos anos a eses tres meses seguidos sen case precipitacións súmase o vento seco do norte, esta coincidencia acentúa a seca, incrementándose o perigo de incendios forestais, incendios que deixan ao monte sen cuberta vexetal quedando o solo desprotexido ante unha eventual tormenta con precipitacións intensas, levando ao río grande

Enchente nas Grades, preto da ponte da Condesa

cantidade de solo que tardará moitos anos en recuperarse. Outra consecuencia da perda de cuberta vexetal é a aparición de avalanchas puntuais de caudal que estragan o bosque de ribeira producindo danos por erosión e asolagamento da ribeira e do contorno próximo ao río. Os veciños da zona sempre comentan que para que o ano traia boas colleitas o río ha de botar por fora sete veces, a apreciación é sabia, pois esas enchentes van a garantir unha reserva de auga nos pozos e minas necesaria cando cheguen os meses da seca.

A vexetación

A FLORA

Convén non confundir os termos Flora e Vexetación. Cando falamos da flora dunha rexión referímonos á relación de especies vexetais que medran nese territorio, mentres que por vexetación enténdese como o conxunto das diversas comunidades vexetais (asociacións) que tapizan ou recobren dito territorio. Entendemos por asociación vexetal unha agrupación de plantas de composición florística determinada e fisionomía uniforme que presentan unha estreita interrelación e dependencia de factores ecolóxicos, corolóxicos, dinámicos e históricos.

As plantas que viven nun lugar concreto, veñen variando ao longo dos anos ao incidir sobre elas múltiples variables que farán do lugar un sitio favorable para seguir vivindo, ou ter que colonizar outro máis propicio onde a continuidade reprodutiva teña máis éxito.

Estas variables pertencen a dous grupos diferentes: as de orixe natural e as de orixe antrópico (as auspiciadas pola actuación do ser humano na natureza).

Cando só se teñen en conta as variables naturais o mundo da Botánica fala de **Vexetación Potencial**, que sería o conxunto de plantas que conviven nunha zona (formación) se o ser humano non actuase para nada, introducindo ou quitando especies.

Quedan moi poucos exemplos da mesma nestas latitudes, pois dende miles de anos estes espazos estiveron ocupados polo ser humano realizando cortas e cavando zonas para instalar cultivos, introducindo novas especies con asentamentos urbanos que en maior ou menor grao foron alterando e cambiando a vexetación da comarca.

Nos ríos aínda podemos atopar parte desa vexetación xa que por mor das enchentes, como no caso do río dos Gafos, manteñen pequenas zonas case sempre enchoupadas (brañas) onde non se puideron instalar vivendas nin veigas,

Poza da Moura

algúns destes enclaves ata contan con lendas para afastar a nenos e curiosos deses lugares, tal é o caso da Poza da Moura no lugar das Brañas onde o amieiro xunto co salgueiro, carballo, bidueiro, estripo e loureiro conviven en equilibrio cunha matoqueira na que a biodiversidade conectada co río é fundamental para a supervivencia da maioría das formas de vida que logo poboarán cada tempada o mesmo río.

Mar da Presa,
aquí arranxa a presa do muíño de Cabanas

Outras partes da canle están alteradas por pontes, pontellas, muíños coas súas levadas e canalizacións para conservar ou evitar cambios no trazado do río.

O máis común é que a vexetación que se instala nas beiras do río sexa froito da interacción da vexetación do entorno próximo e o aporte hídrico que o río ofrece nunha banda de apenas 10 metros

a cada beira, chegando as veigas moitas veces ata o propio río.

A maioría son pasteiros de dente e de sega, pero tamén hai milleirais e hortas, incluso algúns cultivos forestais como é o caso dalgún souto ou dun eucaliptal.

Veiga de millo

Prado de sega cerca das brañas da Poza da Moura

Non é raro atopar comunidades de matogueiras e xesteiras consecuencia do abandono das veigas que foron pastos e terras de labranza destinadas á produción de forraxe para os animais e que hoxe coa desaparición do gando xa non son necesarias. Constituindo na actualidade unha fonte de recursos para

paxaros e insectos.

Matogueira

BOSQUE RIPÍCOLA

Contemplando o val dende os montes próximos, podemos observar o río como se dunha cobra arbórea se tratara que vai zigzagueando polo fondo do val entre veigas, sucando solos profundos con influencia freática.

O bosque que se instala ao longo das dúas beiras do río recibe o nome de bosque ripícola.

Estas formacións arbóreas fúndense entre elas e a vexetación dos lugares polos que vai pasando o río incorporándose ademais dos carballos e amieiros, toda unha variedade de árbores como os freixos, salgueiros, estripos, bidueiros, sabugeiros e unha grande abundancia de loureiro formando, ao mesturarse con diferentes matogueiras e pasteiros,

Bosque ripícola en inverno

algunhas formacións botánicas case imposibles de definir a causa dos efectos de ecotonía (interseccións de ecosistemas), porén nalgúns zonas próximas ás brañas a presenza do *Narcissus cyclamineus* fai pensar nunha asociación ligada ao carballo e ao loureiro con esta planta.

BRAÑAS

As brañas xorden en valgadas do terreo no fondo do val, con grande cantidade de lama, material de depósitos máis fino ca area cunha alta acumulación de materia orgánica sempre enchoupados onde convive o

amieiro co salgueiro, carballo, bidueiro e loureiros e unha profusión de fentos e umbelíferas, rodeados por unha riqueza excepcional do mundo micolóxico imprescindible para que estes ecosistemas funcionen.

Brañas da Fonteiriña. Bértola

PRADOS E CULTIVOS

Moitas das veigas que lindan co río estaban dedicadas a prados. Este tipo de cultivo require unha serie de prácticas que as fagan produtivas: hainas que abonar de cando en vez, teñen que ter regadío e hai que sementar pois moitas veces consúmese a herba antes de que bote a semente. A semente que se compra trae mesturada a de plantas foráneas que acaban colonizando o entorno con diferentes graos de interese.

Na actualidade a maioría destes prados empezan a abandonarse ao desaparecer o gando, instalándose nestes espazos herbais con plantas como o pé de boi e diferentes matogueiras.

Veiga en uso na labor de estercado

Entre os cultivos que aínda hoxe lindan co Gafos atópanse algunha veiga de millo para obter gran e algunha plantación de repolo e col; o resto das hortas onde se plantan produtos de autoconsumo están a carón das casas afastadas do río.

É curioso constatar que no límite dalgunha veiga co río o dono da mesma plantou froiteiras ou algunha árbore exótica tanto ornamental como forestal.

TOXEIRAS E XESTEIRAS

O toxo está presente en diferentes puntos do río cara aos seus primeiros quilómetros de percorrido. O primeiro no Mato da Xestiña onde o río ten a súa fonte principal. Máis adiante, en Bértola, existen topónimos que fan referencia ao toxo, así ao río chámase neste lugar río Toxal, está o Mato do Toxal e o muíño do Toxal.

Canaval situado nunha veiga abandonada

As xesteiras mesturadas con silveiras son propias da degradación das antigas carballeiras ou do abandono das veigas de cultivo.

CARBALLEIRAS

Se ben a carballeira sería parte da vexetación potencial do espazo polo que descorre o río dos Gafos, na actualidade, e debido a presión humana ocupando o val con asentamentos e cultivos, creouse unha deforestación da que só quedan algúns carballos illados, moitos ocupan parte do bosque galería. Podemos destacar os próximos ás brañas da Poza da Moura, un deles “O avó” cunha envergadura excepcional. Existe outra carballeira na zona urbana á altura da rúa Alcalde Hevia, carballeira esta residual de carballos plantados para leña pertencentes a algunha casa ou pazo das aforas da antiga vila de Pontevedra, hoxe atrapados no medio da cidade.

Carballo coñecido como “O avó”

SOUTOS

Con este nome se coñecen as plantacións nas que a árbore principal é o castiñeiro. Nas proximidades do río Gafos contabilizamos dúas, existindo algún castiñeiro illado na beira do río.

Non localizamos na zona ningún castiñeiro que poida superar os 50 anos.

Souto nas proximidades da ponte Valentín

EUCALIPTAIS

Ao longo do río existen un par de veigas nas que se cultivan eucaliptos con fins madeireiros.

Hai algún eucalipto illado posiblemente plantado polo dono da veiga, de tamaño considerable.

Cultivo de eucaliptos preto da ponte Valentín

PLANTAS INVASORAS

Erradicando a Herba das Pampas na Estación de Autobuses

Denominamos así a aquelas plantas que sendo alóctonas chegan ao río e colonizan o espazo afogando á vexetación autóctona afectando á biodiversidade do ecosistema, rompendo o equilibrio que debe existir pois todas as plantas están relacionadas entre si, cos cogomelos e cos diferentes animais, pois cada especie é coma un chanzo dunha rede que se falta pon en perigo ao ecosistema propiciando a súa destrución. Entre as máis invasoras están a herba *Tradescantia fluiminensis* e a árbore *Robinia pseudoacacia* sen esquecer á *Tritonia x crocosmiflora* e á *Cortaderia selloana*, coñecida como Herba das Pampas. Para controlar os seus avances e difícil erradicación, temos en curso unha serie de actuacións.

ZONA URBANA

Mención aparte é o sector urbano onde o río ao chegar á Estación de Autobuses discorre polo núcleo urbano da cidade de Pontevedra pasando por zonas canalizadas e axardinadas onde, non é raro, atopar plantas ou árbores que responden máis ao concepto de xardín que ao de río natural. De todos xeitos seguen en pé os amieiros, a árbore máis emblemática das correntes de auga, que curiosamente se mantéñen a pesares dos intentos de canalización ás que foron sometidos estes tramos urbanos.

Canalización nas Corbaceiras

No tramo de Campolongo durante uns 500 metros o río discorre tapado por unha canle de formigón de piso plano onde non existe ningún tipo de vexetación pois tanto na entrada como na saída ten sendas curvas que deixa o fondo, paredes e teito sen luz, condición imprescindible para a vida vexetal que tampouco tería onde arraigar pola ausencia de algún tipo de depósitos, tanto orgánicos como areosos.

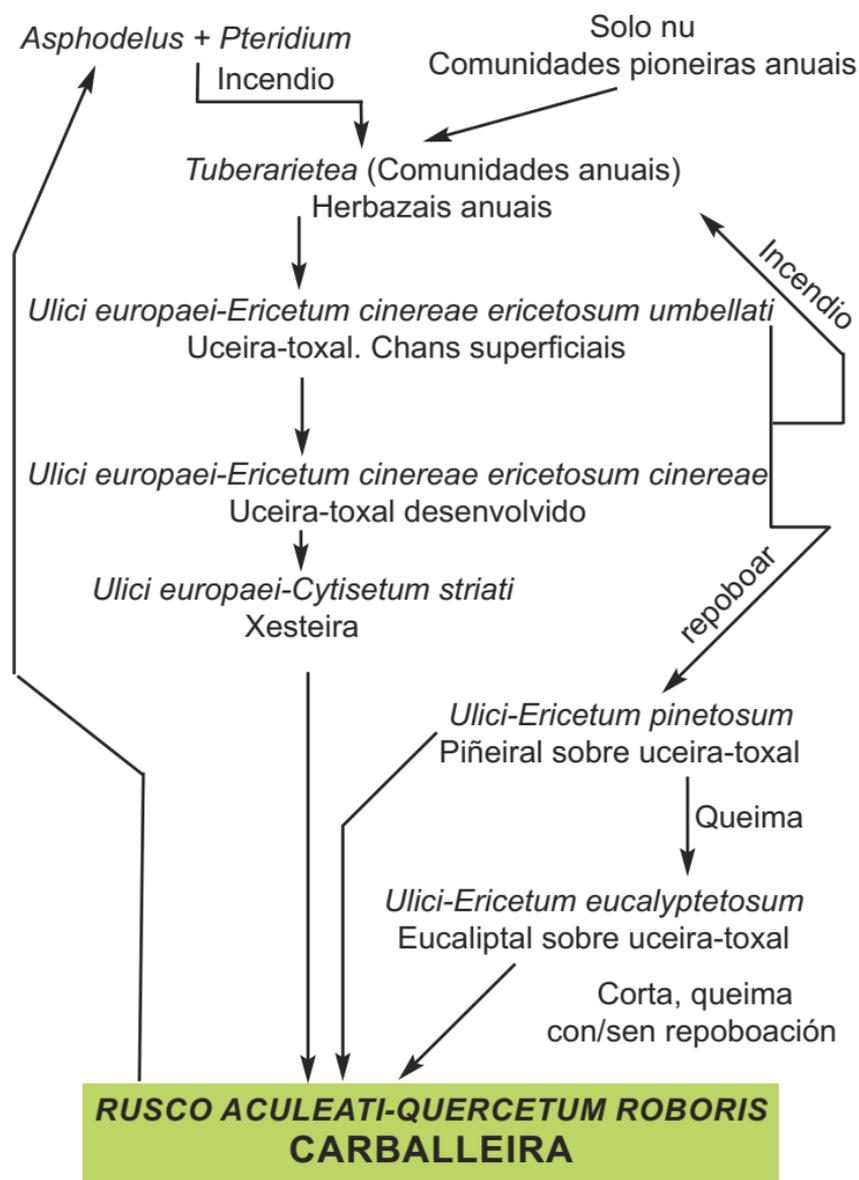

DINÁMICA DA VEXETACIÓN E ESQUEMAS CATENAIS

A presenza de amieirais e carballeiras foron o froito das variacións que foi sufrindo a vexetación ao longo do tempo e das actuacións sobre o medio do ser humano.

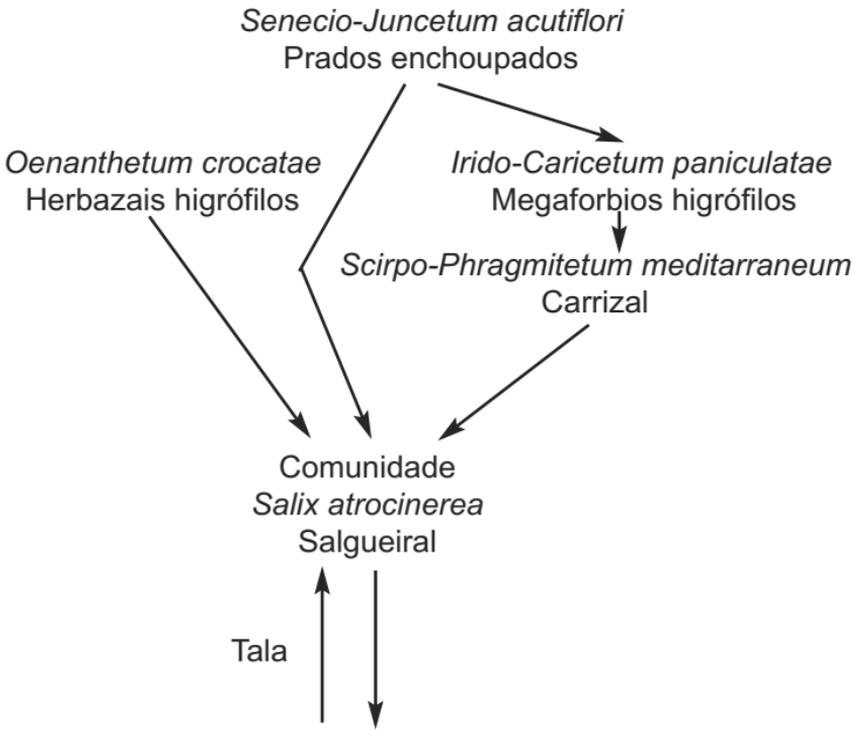
A continuación presentamos dous esquemas catenais onde se explica a dinámica da vexetación que remata na formación de carballeiras e amieirais nesta zona (Silva-Pando, 1992).

Carballeiras:

Amieirais:

**SENECIO BAYONENSIS-ALNETUM GLUTINOSAE
AMIEIRAL**

Amieiros na mesma canle do rio

Guía

As plantas nesta guía van ordenadas por familias e xéneros dentro dos seguintes apartados:

Árbores

Arbustos e lianas

Fentos

Herbas

Plantas cultivadas ou escapadas dos cultivos

Plantas que tamén están presentes no Gafos

Agás as dos últimos apartados cada planta inclúe a seguinte ficha:

NOME GALEGO, nome castelán

Nome científico

Fam.: *Familia*

Fenol.: Fenoloxía, meses en que sae a folla, florece e frutifica a planta ou se é o caso produce esporas.

**Descrición
da planta**

Háb.: Hábitat, lugares que reúnen as características físicas e biolóxicas necesarias para que a especie viva e se reproduza.

Distr.: Distribución da especie no mundo e Galicia.

Props.: Propiedades e usos da planta, sobre todo na medicina popular.

Parte gráfica

Árbores

PRADAIRO DE AMÉRICA, arce de América

Acer negundo L.

Fam.: *Aceraceae*

Fenol.: Florece antes da saída da folla.

Árbore caducifolio, de pouca altura, con pólas opostas, as veces cubertas dunha pruína azulada. Follas caducas, imparipinnadas, con 3 a 7 folíolos, ovado-acuminados. Árbore de flores dioicas, estas apétalas, que aparecen antes das follas; as masculinas en corimbos e as femininas en acios colgantes, laxos. Froito con dúas sámaras laterais (disámara) que forman un ángulo agudo.

Háb.: Amplamente cultivada como ornamental e ocasionalmente naturalizada.

Distr.: Este de Norteamérica.

Props.: Madeira branda usada en tonelaría, pasta de papel e mobles baratos. Ás veces aproveitouse comercialmente o seu zume azucrado.

PRADAIRO, arce blanco, falso plá-

Acer pseudoplatanus L.

Fam.: *Aceraceae*

Fenol.: Florece en maio, despois da saída da folla.

Árbore caducifolio que pode alcanzar máis de 25 m de altura, con pólas xoves glabras e opostas. Follas caducas, opostas, divididas ata case a metade do limbo, con 5 lóbulos ovais, máis ou menos dentados, con pecíolo longo e avermellado, ensanchada na base. Flores en acios colgantes, que producen un froito, unha disámara con dúas ás formando unha U.

Háb.: Especie semitolerante á sombra. Bosques caducifolios frescos e profundos, ascendendo ata os 1.000 m.

Distr.: Subatlántica e montana, esténdese polo C, SO e S de Europa. Na Península Ibérica está na metade norte.

Props.: Planta melífera. A madeira ten múltiples usos, como instrumentos musicais, instrumentos de medida, ebanistería e tornería por ser resistente aos cambios de humidade.

Pradairo cos froitos

AMENEIRO, AMIEIRO, ABENEIRO, aliso

Alnus glutinosa (L.) Gaertner

Fam.: *Betulaceae*

Fenol.: Florece no inverno e maduran os froitos no outono.

Árbore caducifolio que pode superar os 25 m de altura, co tronco dereito e cortiza lisa. Follas caducas, alternas, redondas e truncadas no ápice e cónicas na base, dobremente dentadas e pegañentas. Flores en retrousos cilíndricos (amentos), péndulos os masculinos e erectos os femininos. Froito similar a unha pequena piña leñosa, con pequenas sementes rodeadas dunha á circular.

Amieiros no mesmo leito do río

Háb.: Intolerante á sombra. Pioneira. Forma masas nos bordos de ríos e regueiros, por baixo dos 1.000 m de altitude, sobre solos silíceos, aluviaais ou turbosos, mesturándose con outras especies higrófilas.

Distr.: Eurosiberiana, esténdese por case toda Europa, chegando a Siberia. Crece en case toda a Península Ibérica.

Props.: A cortiza empregase como astrinxente e contra a farinxites, as follas teñen propiedades antirreumáticas. O carbón da súa madeira empregase para a fabricación de pólvora.

Amentos e froitos do amieiro

BIDUEIRO, BIDALO, BIDO, BEDUGO abedul

Betula alba L. subsp. **celtiberica** (Rothm. & Vasc.) Ceballos & C. Vicioso

Fam.: *Betulaceae*

Fenol.: III-IV e florece a continuación; os froitos maduran cara finais do verán.

Árbore caducifolio que pode chegar aos 20 m de altura, co tronco lixeiramente tortuoso coa cortiza lisa, cinsenta ou abrancazada; pólas de color parda e avermellada, as póliñas con peluxe, verrugas amarelas e lenticelas. Follas caducas, alternas, aovado-triangulares ou romboidais, pilosas, co bordo irregularmente serrado. Flores femininas en amentos péndulos, cilíndricos, as masculinas, tamén en amentos máis pequenos e finos, solitarios ou en grupos de 2 ou 3 no extremo das pólas. Brácteas femininas con tres lóbulos de marxe ciliada. Froito pequeno, de 3-4 mm, consiste nunha noz con dúas ás laterais membranáceas, tan anchas coma a noz.

Háb.: Terreos silíceos, dende húmidos a enchoupados, formando masas monoespecíficas ou mesturándose con outras especies caducifolias. Nas zonas de montaña representa o límite da vexetación arbórea, adoitando colonizar os noiros das estradas e as turbeiras.

Distr.: Endemismo ibérico-noroccidental, alcanza as montañas do Centro peninsular.

Props.: As follas teñen propiedades diuréticas e a cortiza empregase como febrífuga, astringente e colerítica. A brea de bidueiro empregase para tratar a psoríase, ecemas e enfermidades crónicas da pel.

Bidueiro nas brañas preto da Poza da Moura

ABELEIRA, ABELAIRA, ABRAIRA, avellano

Corylus avellana L.

Fam.: *Betulaceae*

Fenol.: Florece no inverno e maduran os froitos no outono.

Árbore de pequena talla e talos múltiples, copa ampla, de cortiza lisa e acastañada. Follas caducas, simples, alternas, de 5-12 cm de ancho, rugosas (ásperas ao tacto), contorno redondeado coa marxe dobremente dentado, acorazonado na base e acuminado no ápice. Flores masculinas en amentos colgantes compactos e as femininas en grupos de 2-5 teñen unhas brácteas das que sobresaen os estigmas vermellos. O froito é unha abelá, de 1,5-2 cm, envolta por unha cúpula acampanada, de bordo irregular.

Háb.: Valgadas, beiras de ríos e regueiros, mentres que en altura busca as ladeiras sombrizas frescas, formando case sempre bosques mixtos.

Distr.: Europea.

Props.: Os froitos ou abelás son comestibles. A cortiza e as follas teñen propiedades astrinxentes.

CASTIÑEIRO, castaño

Castanea sativa Miller

Fam.: *Fagaceae*

Fenol.: V-VI. Maduran as castañas en outono.

Árbore caducifolio de gran lonxevidade, pode alcanzar os 30-35 m de altura. Cortiza lisa de novo, na madurez tornase castaño escuro con fisuras. Follas caducas, simples, alternas, de pecíolo curto e limbo oblongo-lanceolado de 10-25 cm, co bordo serrado-mucronado, rematando os nervios nos dentes. As inflorescencias chamadas candeas, están formadas por amentos masculinos colgantes, longos de color amarelo, na base atópanse varias flores femininas rodeadas por brácteas. As castañas, 1-3, desenrólanse nunha cápsula chamada "ourizo" que abre por 2-4 valvas.

Háb.: Forma bosques monoespecíficos, favorecidos ou plantados (soutos), mesturándose con outras caducifolias, non excedendo a altitude dos 1.000-1.100 m. Require solos profundos e frescos, aínda que non soporta o enchoupamento do terreo, ni tan sequera temporal.

Distr.: Mediterránea. Atópase por diversas zonas da Península Ibérica, sempre co clima sexa submediterráneo ou atlántico.

Props.: A cortiza e as follas empréganse como antidiarreicos, tamén como colutorios para combater inflamacións de boca e garganta. As castañas son dun alto valor enerxético.

CARBALLO, roble

Quercus robur L.

Fam.: *Fagaceae*

Fenol.: III-IV. Maduran as landras en setembro e caen a continuación.

Árbore caducifolio, de gran lonxeidade (ata 1.000 anos), pode chegar aos 40 m de altura. Cortiza lisa, glabra e pardo agrisada cando novo

e fisurada lonxitudinalmente e de color pardo-negral de adulta. Follas caducas, alternas, lobuladas, glabras, con pecíolo curto, aurículas na base da lámina e nervación pinnada. Flores masculinas en amentos colgantes laxos e as femininas sentadas sobre longos pedúnculos que darán lugar aos froitos (as landras), cunha cúpula de escamas pubescentes e leñosas.

Háb.: Forma bosques monoespecíficos, nos que aparecen outras especies caducifolias (carballeiras e fragas). Tamén desenrolase ben baixo a cuberta do piñeiro e eucalipto. Require solos profundos e desenrolados, de pH ácido.

Carballo coñecido como “O avó”, preto do lugar chamado Mar da Presa

Distr.: Eurosiberiano. Atópase na cornixa atlántica da Península ibérica, a partir da Serra de Sintra en Portugal.

Props.: A cortiza e, sobre todo, as “agallas” (bugallos, cocas, carra-bouxos) polo seu contido en taninos, teñen propiedades astrinxentes, antidiarreicas e hemostáticas. A leña do carballo é moi apreciada como leña.

SOBREIRA, SOBREIRO, alcornoque

***Quercus suber* L.**

Fam.: *Fagaceae*

Fenol.: IV-V. Maduran as landras de setembro a febreiro.

Árbore de folla perenne, que chega a alcanzar os 15 m de altura, de tronco curto e grosco con grosos tomentosos. Cortiza grosa, suberosa, con profundas fendeduras lonxitudinais. Follas perennes, coriáceas, ovado-oblongas, coa face (cara superior) verde e lustrosa, glabrescente sendo o envés branco-tomentoso, que poden alcanzar ata 8 cm de longo, con bordo sinuado-dentado ou espiñoso. Amentos masculinos colgantes. Froito subsésil, alargados, cunha cúpula de escamas leñosas, as veces de punta recurvada.

Háb.: Adoita formar pequenos rodais ou mesturarse con piñeiros, carballos ou cerquiños, prefire a exposición na solaina sobre solos ácidos, soltos e profundos, non soporta o enchoupamento do chan ni os terreos calcarios.

A cortiza que cubre o tronco e as pólas é o máis característico desta especie

Distr.: Endémica da Rexión Mediterránea occidental. Esténdese por case toda a Península Ibérica, agás nas zonas moi áridas ou na montaña.

Props.: O emprego da cortiza ou “corcho” creou una importante industria. As landras non son tan doces como as da aciñeira e empréganse na alimentación animal.

LOUREIRO, laurel

Laurus nobilis L.

Fam.: Lauraceae

Fenol.: III-IV

Arbusto ou árbore pequeno, perennifolio, dioico, con pés masculinos e femininos. Tronco dereito e pólas patentes coa casca delgada e lisa. Follas perennes, simples, coriáceas, alternas, glabras, que poden medir ata os 12 x 4 cm, lustrosas pola face, base cuneiforme e bordo enteiro e algo sinuado; teñen un arrecendo característico ao estrullalas. Flores axilares, subsésiles, branco-amarelas. Froito unha drupa carnosa, de 10-15 mm, verde ao principio e negra ao madurar.

Loureiro cos froitos

Háb.: Atópase en carballeiras, fragas, soutos, sobreirais ou aciñeirais, preferentemente en exposicións de solaina, sobre solos desenrolados. Tamén en silveiras e sebes.

Distr.: Mediterránea. Estendese por toda a Península Ibérica, sendo ás veces cultivada para aproveitar as follas.

Props.: As follas úsanse como condimento polas súas propiedades dixestivas. Do froito obtense unha manteiga empregada contra o reuma e as enfermidades cutáneas.

MIMOSA, acacia

Acacia dealbata Link

Fam.: Leguminosae

Fenol.: XII-III

Árbore perennifolio de ata 20 m de altura. Pólas novas angulosas, cubertas de pruína gris ou azul verdosa, que de adulto cambia a marrón-chocolate. Follas adultas, filodios bipinnados, verde-glaucos, alternos, de ata 12 x 4 cm, con 8-20 pares de pinnas, con cada pinna dividida en 30 pares de pequenos folíolos linear-oblongos, de 3-4 mm. Flores reunidas en grandes inflorescencias terminais, amarelas douradas. Froito de 8x1 cm, recto, pruinoso e lampiño.

Háb.: Desenrólanse sobre solos ácidos, ás veces con pouca profundidade, en lugares despexados, por baixo dos 600 m de altitude, polo que evita as zonas de xeadas e ventos fortes. Intolerante á sombra.

Distr.: Sueste de Australia e Tasmania. Empregada como ornamental para fixar noiros, converténdose en invasora nas zonas baixas.

Props.: Planta rica en taninos. Madeira branda, pouco duradeira e de escasa resistencia.

MIMOSA MOURA, acacia negra

Acacia melanoxylon R.Br. in Aiton

Fam.: *Leguminosae*

Fenol.: II-IV

Árbore de ata 30 m, con tronco recto e cortiza marrón escura moi fisurada. Sen espiñas. Follas adultas (filodios) de ata 13x2 cm, oblongo-lanceoladas, lixeiramente falcadas, obtusas ou agudas, verde escuras con 3-5 veas lonxitudinais. Poden aparecer follas bipinnadas ou transicionais en árbores novos. Capítulos globosos de 10 mm, formados por 30-50 flores branco-cremosas ou amarelas claras, agrupados en acios terminais. Legume anchamente lineal, de 70-120x8-10 mm, comprimida e retorta formando espirais, de color marrón vermello. Sementes negras rodeadas de un folículo vermello.

Háb.: Especie intolerante á sombra, desenrolase en solos ácidos de mediana profundidade con pouca pendente. Menor carácter invasor ca anterior.

Distr.: Sueste de Australia e Tasmania. Foi introducida por mor do seu valor ornamental.

Props.: Madeira de color escura (de aí os seus nomes populares), moi resistente á humidade.

FALSA ACACIA, acacia de flor branca, robinia

Robinia pseudoacacia L.

Fam.: *Leguminosae*

Fenol.: V-VI

Árbore de ata 25 m. Talos con costelas lonxitudinais en forma de V invertida. Follas caducas, imparipinnadas, con 3-10 pares de folíolos elípticos ou ovados de ata 45x25 mm, xeralmente con espiñas na base. Inflorescencias en acios axilares péndulos, con ata 35 flores pediceladas. Cáliz campanulado, de ata 7,5 mm, con corola papilionácea branca, de ata 20 mm. Legume, fortemente comprimida, de ata 10 cm de longo, glabra, contendo numerosas sementes lustrosas.

Háb.: Cultivada en parques e xardíns. Asilvestrouse nas beiras dos camiños, terreos revoltos e marxes de ríos e zonas temporalmente encharcadas, sempre en sitios soleados.

Distr.: Rexión atlántica dos Estados Unidos de América.

Props.: Madeira pesada e dura, moi resistente á intemperie. Como moitas leguminosas, é quen de fixar no solo o nitróxeno atmosférico.

FIGUEIRA, higuera***Ficus carica* L.****Fam.:** *Moraceae***Fenol.:** III-XI

Arbusto arborescente que pode alcanzar os 6 m; pólas verdosas con medula branca. Follas caducas, alternas, de color verde escura por la face; limbo palmeado-lobulado, cun pecíolo longo que segrega un zume leitoso. Flores unisexuais no interior dun receptáculo agrandado (siconos), que ao medrar volvese carnoso formando o figo, cos froitos drupáceos no seu interior, estes conteñen unha soa semente cada un.

Háb.: Especie amplamente cultivada polos seus froitos, sobre todo onde hai unha certa humidade no solo. Asilvéstrase ocasionalmente.

Distr.: Rexión mediterránea. Atópase nas zonas costeiras e vales dos ríos do interior de Galicia.

Props.: Os froitos consúmense frescos ou secos, sendo moi empregados en pastelería.

EUCALIPTO, eucalipto***Eucalyptus globulus* Labill.****Fam.:** *Myrtaceae***Fenol.:** IX-III

Árbore de ata 60 ou máis metros, con cortiza lisa, abrancazada, prateada ou azulado-pruínosa que se desprende en grandes tiras ou bandas. Follas novas opostas, as adultas, en realidade filodios, perennes, alternas, pecíoladas, coriáceas, de lámina lanceolada ou falcado-lanceolada, de ata 30 cm, con bordos enteiros. Flores solitarias ou en grupos de 2-3, case sentadas e con receptáculo cónico con catro ángulos moi marcados e superficie rugosa, de ata 30 mm. Opérculo hemisférico esmagado cun mamelón que contén no interior os estames brancos. Froito similar ao receptáculo, que abre por 3-5 valvas cubertas polo disco.

Háb.: En plantacións ou zonas de monte sobre solos derivados de rochas ácidas, dende solos esqueléticos a moi profundos, de humidade variable.

Distr.: Sueste de Australia e Tasmania. En Galicia cultívase e asilvéstrase por baixo dos 400-500 m.

Props.: A madeira nova utilízase para producir pasta de papel. As árbores máis vellas teñen unha madeira moi resistente e moderadamente durable. As follas son ricas en aceites esenciais, sobre todo o cineol (eucaliptol) empregado en medicina e confeitaría.

FREIXA, fresno

Fraxinus angustifolia Vahl

Fam.: *Oleaceae*

Fenol.: II-III

Especie similar á seguinte, da que se diferencia polas xemas pardas, lixeiramente tomentosas, menor número de folíolos e estes de menor tamaño, con igual número de dentes que nervios secundarios, raque glabro, flores en panículas axilares e froito algo menor ca posterior, coa base atenuada, ápice acuminado e a semente superando a metade da sámara.

Háb.: Prefire solos soltos, frescos e fértiles, incluso enchoupados, en beiras de ríos e regueiros, tamén en zonas chas temporalmente encharcadas.

Distr.: Oeste da rexión mediterránea, en Galicia preferentemente na metade sur, ascendendo ata os 800 m.

Props.: Madeira algo máis densa e dura ca especie seguinte.

FREIXO, fresno

Fraxinus excelsior L.

Fam.: *Oleaceae*

Fenol.: III-V

Árbore que pode alcanzar os 30 m, con tronco recto e cortiza gris rugosa-gretada. Xemas negras e aveludadas. Follas caducas opostas, imparipinnadas, raque máis ou menos piloso, con 7-13 folíolos sentados, de ata 30 mm de ancho, oblongo-lanceolados, dentados polas marxes, con máis dentes que nervios secundarios. Flores hermafroditas, sen periantio, agrupadas en panículas axilares ou terminais; estames 2 coas anteras purpura-escuras. Froito en sámara de 25-50x7-10 mm, oblongo-lanceolado, base redonda e ápice truncado ou escotado, coa semente sen alcanzar a metade da sámara.

Háb.: Medra sobre solos profundos e frescos, fértiles, sobre todo en beiras de ríos e regueiros ou en ladeiras sombrizas, mesturado con outras especies caducifolias. Non soporta ben a sombra.

Distr.: Europea con tendencia ao clima atlántico. En Galicia medra na metade norte, alcanzando os 1.400 m de altitude.

Props.: Madeira dura, elástica e resistente, das mellores dos bosques galegos. Follas e froitos con propiedades diuréticas, antirreumáticas, sudoríferas, tónicas e laxantes; a cortiza, chamada quinina europea, é recendente, tónica, astrinxente, febrífuga e expectorante.

PRADAIRO, plátano, plátano de paseo***Platanus hispanica* Miller ex Münch.****Fam.:** *Platanaceae***Fenol.:** IV-VI

Árbore que pode superar os 30 m, de tronco dereito, aínda que normalmente trasmóchase para xuntar as pólas; cortiza lisa acastañada, que se desprende deixando ocos brancos. Follas caducas, alternas, de ata 30 cm, palmeadas, 3-5 lóbulos con grandes dentes, pubescentes no envés; pecíolo longo coa base ensanchada. Flores unisexuais, agrupadas en bolas, que se desenrolan en infrutescencias esféricas con aparencia de espiñosas, as veces agrupadas, sobre largos pecíolos. Froitos en aquenios pilosos.

Infrutescencias

Háb.: Amplamente utilizada en xardinería, en solos frescos e fértiles.**Distr.:** Considerase unha planta da Rexión Mediterránea oriental, utilizada dende antigo en xardinería. En Galicia cultívase en zonas de baixa e media altitude.**Props.:** A cortiza e follas son astrinxentes. Utilízase como ornamental en aliñacións. Madeira cun ton avermellado, parecida a da faia.**SANGUIÑO, SANGUBIÑO, SANGU-MIO, SANGUÑO, arraclán*****Frangula alnus* Miller****Fam.:** *Rhamnaceae***Fenol.:** III-V. Os froitos maduran en setembro.

Arbusto de ata 5 m, ramalludo dende a base, cortiza pardo negral. Follas caducas, alternas, de color verde lustroso pola face e lixeira pubescencia polo envés, de beira enteira ou algo sinuoso, ovaladas, de ata 8 cm e ápice aguzado; 7 a 9 pares de nervios arqueados e marcados. Flores en fascículos paucifloros, axilares, hermafroditas de 3 mm; cáliz verdoso e pétalos branco-verdosos. Froitos en forma de drupa globosa, vermella a negra, de ata 10 mm de diámetro.

Háb.: Medra no sotobosque de formacións caducifolias, bosques húmidos e beiras de regueiros e ríos, sobre solos preferentemente ácidos, na área atlántica.**Distr.:** Europa, Norte de Asia e África. En Galicia ascende ata os 1.000 m sendo frecuente no territorio salvo no val do Sil.**Props.:** Planta melífera, a súa cortiza emprégase como vomitiva, laxante e vermífuga, ademais de usarse como curtinte pola súa riqueza en taninos.

ESPIÑO, ESTRIPO, ESTRIEIRO, espino albar, majuelo

Crataegus monogyna Jacq.

Fam.: Rosaceae

Fenol.: III-V

Arbusto ou árbore de ata 10 m de altura, con pólas espiñosas. Follas alternas e caducas, ás veces enteiras aínda que a xeneralidade con 3-7 lóbulos máis ou menos profundos, con pecíolo de 1-30 mm. Flores recentes, largamente pedunculadas agrupadas en corimbos; cáliz de 5 sépalos parcialmente soldados en tubo; corola de 5 pétalos brancos ou rosáceos de 4-8 mm; un estilo e numerosos estames. Froitos avermellados ou púrpuras, subglobosos ou cilíndricos, cos restos dos sépalos no ápice.

Háb.: Medra en bosques e sebes, sobre solos fértiles pero non moi compactos.

Distr.: Esténdese por Europa e Norte de Asia e África. En Galicia se cría en todo o territorio, aínda que lle vai mellor na metade occidental e Sur da comunidade.

Props.: Planta con propiedades cardiotónicas e sedantes. Empregase como patrón de enxerto de maceiras, pereiras e outras froiteiras da familia das rosáceas. A madeira é dura e pesada.

MAZAIRA, MACIÑEIRA, MACEIRA, manzano

Malus domestica (Borkh.) Borkh.

Fam.: Rosaceae

Fenol.: IV-VI. Maduran as mazás a finais do verán.

Árbore de ata 12 m, con tronco máis se desprende por placas. Follas caducas, alternas, limbo de aovado a elíptico, acuminadas ou obtusas, serradas, densamente pilosas polo envés; pecíolo de 10-30 mm, densamente piloso. Inflorescencias paucifloras, umbeliformes ou corimbiformes, sobre pedicelos largos e pilosos; 5 pétalos de ata 30 mm, suborbiculares, brancos ou algo rosados; 20 estames, con filamentos de 6-9 mm e 5 estilos. Froito en pomo (mazá) de ata 10 cm de diámetro, con restos do cáliz, contendo 7-8 sementes.

Háb.: Cultívase polos seus froitos, sobre solos frescos e fértiles.

Distr.: As maceiras parecen proceder de varias especies silvestres, e poida que teñan a súa orixe no Cáucaso e no Turkestan. Cultívase en toda Galicia.

Props.: As mazás teñen propiedades astrinxentes. Coméndoas sen pelar fortalecen as enxivas e dentes.

CERDEIRA BRAVA, MAROUVIÑA, cerezo silvestre

Prunus avium L.

Fam.: *Rosaceae*

Fenol.: III-IV. Maduran as cereixas a comezos do verán.

Árbore de ata 25 m de altura, de tronco recto e cortiza avermellado ou agrisada, horizontalmente anelada, despréndese en tiras parecidas ao papel; pólas novas marrón-avermelladas brillantes. Follas caducas, de limbo obovado e acuminado, bordo dobremente aserrado, levando 2 glándulas na base. Flores pentámeras, sobre longos pedicelos en grupos de 2-6 flores; 5 pétalos brancos de ata 17 mm. Froito (cereixa) é unha drupa carnosa doce ou ácida, brillantes, de ata 1,5 cm de diámetro.

Háb.: Desenrólase nas masas mixtas de frondosas, sobre solos ricos profundos e fértiles, con certa humidade, peor nos enchoupados.

Distr.: Considérase autóctona en Eurasia e Norte de África. Forma parte de bosques mixtos, principalmente na metade oriental de Galicia. Cultivada dende a antigüidade.

Props.: Madeira avermellada, dura e densa, moi apreciada. Os Froitos empréganse para fabricar o augardente chamado Kirsch e ten propiedades diuréticas.

PAU DE SAN GREGORIO, PAU DA RABIA, cerezo-aliso, cerezo de racimo

Prunus padus L. subsp. *padus*

Fam.: *Rosaceae*

Fenol.: V-VI

Pequena arboriña, que alcanza os 8 m de altura. Pólas estendidas, case verticiladas, cun forte cheiro a améndoas amargas. Follas alternas, de ata 10 cm de longo, ovais, agudas, finamente denticuladas, con dúas glándulas na base do limbo. Flores brancas en acios colgantes, olorosas. Os pequenos froitos (drupa) son negros e relucentes.

Háb.: Especie semitolerante á sombra. Bosques húmidos, á beira dos regueiros.

Distr.: Euroasiática, dende a Península Ibérica ata o Océano Pacífico. En Galicia medra na zona montañosa oriental. A presenza da planta na zona urbana do Gafos pode ter a súa procedencia dalgunha antiga finca próxima ao río, plantada con fins medicinais ou ornamentais.

Props.: A cortiza é diurética, tónica, estomacal e febrífuga. Utilízouse para tinguir fibras téxtiles. As flores e follas teñen propiedades antiespasmódicas. Os froitos son comestibles cando están maduros.

ABRUÑEIRO, AMEIXEIRA BRAVA, endrino, espino negro

***Prunus spinosa* L.**

Fam.: *Rosaceae*

Fenol.: II-V. Maduran os froitos a finais do verán.

Arbusto ou pequena árbore que pode acadar os 4 m. Ten numerosas pólas espiñentas, pilosas e intrincadas. A casca é pardo agrisada. Follas caducas, de 2-4 cm, obovadas a oblanceoladas ou case elípticas, finamente crenadas ou serradas, con dentes glandulíferos, pubescentes polo menos no nervio medio do envés sendo este máis pálido e piloso; pecíolo de 0,5-1 cm e estípulas prontamente caedizas. Flores, solitarias ou en grupos pequenos, aparecen ao tempo da folla, cun pedicelo de 2-5 mm; teñen 5 sépalos de 2-3 mm e 5 pétalos brancos, de 4-8 mm, co ápice obtuso. Froito (o abruño) é unha pequena ameixa de 10-15 mm, subgloboso, de cor azul mouro e pruinoso.

Háb.: Medra formando sebes, en matogueiras, aciñeirais, reboleiras e ata bosques de ribeira; en todo tipo de solos, moi raramente forma rodais de máis dalgúns metros cadrados.

Distr.: Considerase autóctona en Eurasia e Norte de África. Frecuente en toda Galicia, ascendendo ata os 600-700 m.

Props.: Madeira de cerne duro, de cor rosa a marrón mouro; empregouse en marquetería, tornería e para facer mangos de ferramentas. A casca e os froitos son astrinxentes; estes cando maduran son comestibles, aínda que de sabor áspero, empregados para a preparación do pacharán. A casca tamén é febrífuga. As flores son diuréticas e laxantes e as follas depurativas.

SALGUEIRO BRANCO, sauce blanco

***Salix alba* L. subsp. *vitellina* (L.) Arcangeli**

Fam.: *Salicaceae*

Fenol.: II-IV

Árbore que pode alcanzar os 20 m, tronco dereito e cortiza pardo-agrisada con estrías lonxitudinais. Pólas péndulas, de color de amarelo a alaranxado. Follas caducas, alternas, lanceoladas ou oblongo-lanceoladas, de 5 a 7 veces máis longas que anchas, marxe denticulado, co envés conservando un ton prateado-sedoso. Flores en amentos cilíndricos, estreitos, laxos, aparecendo cando as follas; escamas amarelas, enteiras e amarelas. Cápsula non pilosa.

Háb.: Cultivada en parques e xardíns.

Distr.: Euroasiática. En Galicia pódese plantar ata os 1.000 m de altura.

Props.: Os salgueiros teñen propiedades antirreumáticas e febrífugas polo seu contido en salicina. A cortiza é rica en taninos.

SALGUEIRO, SALGUEIRA, sauce***Salix atrocinerea* Brot.****Fam.:** *Salicaceae***Fenol.:** II-IV

Arbusto ou árbore que pode alcanzar os 10 m de altura. Tronco variable; pólas novas pubescentes, glabrescentes de color pardo-brillante. Follas caducas, alternas, máis ou menos trasovadas, de ata 10 cm de longo, lixeiramente dentadas, verdes por riba e glauco-tomentosas polo envés, dun ton avermellado ou ferroso, estípulas acorazonadas persistentes. Flores en amentos densos, cilíndricos a oviformes; as masculinas cos estames exertos e as femininas con os pistilos pilosos. Florece antes da foliación.

Háb.: Beiras de ríos e regueiros en turbeiras e prados encharcados, sobre calquera tipo de rocha. Moitas veces substitúe ao amieiro despois da corta deste.

Distr.: Endemismo atlántico, que se estende dende Francia ata o Norte de África. En Galicia atópase por calquera sitio.

Props.: Similar á especie anterior. Emprégase como fixador dos mares dos ríos, pola súa facilidade para enraizar a partir de estacas.

VIMIEIRA BRAVA, VIMBIEIRO, VIMBIAL, mimbrera blanca***Salix viminalis* L.****Fam.:** *Salicaceae***Fenol.:** II-IV

Arbusto ou árbore de ata 6 m, con tronco curto debido aos tratamentos; pólas ascendentes, dereitas e flexibles. Follas caducas, alternas, pilosas, lineares ou linear-lanceoladas, de ata 15 cm de longo por 12 mm de ancho, longamente acuminadas, de marxe lixeiramente denticulado e o envés sedoso-prateado. Floración precoz, con amentos densifloros, cilíndricos con escamas apardazadas longamente pilosas. Cápsula tomentosa e máis pequena ca escama.

Háb.: Plántase sobre todo nas beiras dos ríos e regueiros, en cultivos de regadío, sobre solos fértiles e anegados pero ben drenados.

Distr.: Europa e Asia central e setentrional, aínda que se considera orixinaria do sur de Finlandia e Suecia. En Galicia cultívase nas 4 provincias.

Props.: Utilízase para atar as viñas.

Arbustos e lianas

IUCA, yuca, daga española, bayoneta española

Yucca gloriosa L.

Fam.: *Agavaceae*

Arbusto que pode acadar os 2 m, ramificado nas plantas vellas. Follas xeralmente agrupadas en densas rosetas, moi punxentes, verde escuras, de marxes marrón-avermellados, lixeiramente denticulados cando novas e enteiro na madurez. Inflorescencia en panículas longas, de máis dun metro, compostas de flores campanuladas brancas, ás veces tinguidas vermello-púrpura, de ata 60 mm, con 6 segmentos libres. Froito en cápsula seca pero indehiscente, con 6 prominentes costelas.

Fenol.: Floración finais do verán e comezo do outono.

Háb.: Cultivada frecuentemente en parques e xardíns.

Distr.: A súa área natural é nas costas e barreiras litorais do sueste dos Estados Unidos. En Galicia plántase en zonas de baixa altitude.

Props.: O nome latino *Yucca* procede do nome caribeño dado á raíz da *Manihot esculenta* (*Euphorbiaceae*), a iuca comestible de onde se obtén a mandioca e a tapioca. Ao contacto coa madeira pode provocar irritación da pel e, incluso, reaccións alérxicas. Punta da folla cortante.

HEDRA, AREIRA, hiedra

Hedera hibernica (G. Kirchn.) Bean –*H. helix* auct.

Fam.: *Araliaceae*

Planta gabeadora leñosa, que pode acadar os 30 m de longo. Follas alternas, pecioladas, coriáceas, lustrosas e perennes; as dos talos estériles de cordiformes a palmeadas con lóbulos triangulares e as dos talos fértiles ovales ou elípticas, enteiras ou a veces trilobuladas, de ápice acuminado. Flores hermafroditas, pentámeras, pétalos amarelo verdoso de 3-5 mm e sépalos diminutos e persistentes; as flores reúnense en umbelas terminais, con radios pubescentes. O froito é unha baga verde escura ou negral, de ata 10 mm.

Fenol.: VIII-XI

Háb.: Desenrollase sobre rochas e muros, sebes e bosques sombrizos, neste caso sobre os troncos de especies caducifolias.

Distr.: Especie de distribución atlántico-mediterránea, crece en toda Galicia por baixo dos 1.300 m de altitude.

Props.: As bagas son moi apreciadas polo pombo torcaz e outros paxaros.

BUDLEIA, ARBUSTO DAS BOLBORETAS, arbusto de las mariposas, lila de verano

Buddleja davidii Franchet

Fam.: *Buddlejaceae*

Fenol.: VI-IX

Arbusto con talos de ata 5 m de altura. Follas opostas, de 10-25 cm, lanceoladas, con bordos serrados, face verde forte, glabra e envés branco-tomentoso con pelos estrelados e pecíolo curto. Inflorescencia terminal, parecida a unha panícula case cilíndrica, de ata 25 cm; flores actinomorfas, cáliz campanulado, de 3 mm, tomentoso como o pedicelo; corola 4-5 veces a lonxitude do cáliz, tubo cilíndrico, violeta coa garganta amarelo-laranxa e limbo patente; estames insertos. Froito en cápsula, marrón, ovoides, de 9 mm de longo, con dúas ás.

Háb.: Cultívase en xardíns, naturalizándose en lugares removidos preto das poboacións, ás veces atopámola en solos algo húmidos, ascendendo ata os 300 m de altitude.

Distr.: Nativa do Leste da China, en Galicia aparece en zonas baixas, próximas á costa.

Props.: É unha planta moi atractiva para as bolboretas. As súas propiedades medicinais están relacionadas cos seus efectos antibacterianos en doenzas do fígado e bronquite, tamén polos seus efectos analxésicos.

LÚPULO, lúpulo

Humulus lupulus L.

Fam.: *Cannabaceae*

Fenol.: VI-IX

Planta trepadora herbácea, dioica. Talo aéreo anual, herbáceo e dextrorso. Follas opostas, pecioladas, anchamente ovais, de ata 15 cm, normalmente palmatilobuladas, dentadas e aguzadas. Flores reunidas en inflorescencias verde amarelentas; as masculinas en panículas axilares ou pequenos amentos, con 5 pezas e 5 estames; as femininas en conos ovais con brácteas imbricadas e papiráceas, que no conxunto aseméllanse a unha piña, de 25-60 mm. Froito seco (aquenios) de 3 mm, monospermos con glándulas aromáticas.

Háb.: Lugares húmidos e frescos, como as beiras dos ríos sobre salgueiros e amieiros, así como en sebes e bordos de camiños en zonas baixas.

Distr.: Planta de distribución circumboreal, críase nas catro provincias.

Props.: As glándulas dos froitos empreganse para aromatizar a cervexa. Úsase como tónico amargo, sedante nervioso e diurético.

HERBA SALGUEIRA, BIGORDA, CHUCHAMEL, madreSelva

Lonicera periclymenun L. subsp. *periclymenun*

Fam.: *Caprifoliaceae*

Fenol.: V-VIII

Arbusto perenne, gabeador, que pode acadar os 6 m de lonxitude. Follas opostas, caducas, enteiras, de ata 9 x 5 cm, de elípticas a oblongas, verde escuras pola face e glaucas polo envés; as superiores ás veces sésiles ou subsésiles. Inflorescencia capituliforme, coas flores agrupadas e olorosas. Cáliz glanduloso, cun tubo de 1,5-3 cm e dentes máis ou menos triangulares, máis curtos có tubo. Corola cun tubo longo, branco ou amarelo por veces tinguido de vermello, pubescente-glanduloso, rematado en dous labios recurvados. O froito é unha baga de 4-8 mm, globosa e vermella.

Háb.: Planta de luz ou semisombra, crece en carballeiras, castañaís, amieirais, bosques ripícolas, orlas forestais e sebes, sempre en chans ácidos e frescos, máis ou menos ricos en nutrientes.

Distr.: Planta de carácter subatlántico, esténdese polo centro, oeste e sur de Europa e noroeste de África, pero escapa das zonas de clima máis mediterráneo, chegando ata os 1.100 m de altitude.

Props.: As bagas son tóxicas; a cortiza e o talo teñen propiedades anticitarras, depurativas e diuréticas e as follas son astrinxentes. Da raíz obtense una tintura azul.

SABUGUEIRO, BIEITEIRO, saúco

Sambucus nigra L.

Fam.: *Caprifoliaceae*

Fenol.: V-IX

Arbusto ou arboriña que pode alcanzar os 5 m, con talos de casca agrisada e verrugosa con medula branca. Follas opostas, pinnadas, con 5-7 folíolos, ovais ou lanceolados, acuminados e serrados, cun cheiro intenso e desagradable. Flores reunidas en corimbos densos no extremo das pólas, de 10-24 cm de diámetro; cada flor é pentámera, de 5 mm de diámetro, con pétalos soldados brancos e anteras amarelas. Froito una baía violácea ou negral, de ata 4 mm, con 3 sementes no interior.

Háb.: Medra en lugares húmidos con certa cantidade de materia orgánica, como sebes, pés de muros, bordes de carballeiras e fragas, soutos e sobreirais.

Distr.: Esténdese pola rexión Eurosiberiana. En Galicia desenrólase por debaixo dos 800 m de altitude.

Props.: As flores, teñen propiedades diuréticas, sudoríficas e emolientes. Os froitos son laxantes, aínda que lixeiramente tóxicos.

NABO CAIÑO, NABO DE NOUZA, SALTASEBES, BOUDAÑA, nueza

Bryonia dioica Jacq.

Fam.: *Cucurbitaceae*

Fenol.: V-VIII

Planta herbácea perenne, gabeadora, de ata 4 m de lonxitude, áspera ao tacto con gabiáns retortos en espiral. Raíz grosa e carnosa. Follas de ata 10 cm, alternas, palmeado-lobuladas, base acorazonada e lóbulos enteiros ou un pouco dentados, co gabián oposto ao pecíolo. Planta dioica. Flores en inflorescencias axilares, as masculinas largamente pedunculadas e as femininas case sentadas; levan 5 sépalos e 5 pétalos, estes de ata 9 mm de longo, soldados na base e verdosos con veas; estigma bilobulado. O froito é unha baia carnosa, de ata 8 mm, de color vermello cando madura.

Háb.: Medra en sebes, beiras de ríos, herbais altos, beiras de cultivos e outros lugares con certa humidade no solo.

Distr.: Esténdese por Europa Occidental, medrando en moitas zonas de Galicia por baixo dos 600 m.

Props.: A raíz empregouse como purgante enérxico. En homeopatía emprégase contra as infeccións pulmonares agudas e reumatismos.

UVAS DE COBRA, uvas de perro

Tamus communis L.

Fam.: *Dioscoraceae*

Fenol.: V-VIII

Planta herbácea de ata 4 m, que medra enroscándose cara á esquerda. Raíz tuberosa, grande negra. Follas alternas, de 8-20 cm, largamente acuminadas, oval-acorazoadas ou a veces trilobadas, limbo brillante, con 3-9 nervios converxentes e marcados; pecíolo longo. Flores amarelo-verdosas, de 3-6 mm de diámetro e 6 pezas curtas e patentes; as masculinas en grupos espiciformes, delgados e patentes, do tamaño das follas e as femininas en espigas máis curtas e péndulas. Froito en baia de 10-12 mm, vermellas ou a veces amarelas.

Háb.: Seu hábitat preferido son os lugares húmidos e sombrizos, como as sebes, carballeiras ou soutos, en altitudes baixas ou medias.

Distr.: A súa distribución é mediterránea-atlántica, medrando nas catro provincias galegas.

Props.: Os froitos e o rizoma son venenosos. En uso tópico emprégase como remedio para os golpes e derrames e ten propiedades anti-reumáticas.

HERBA DAS PAMPAS, hierba de las Pampas

Cortaderia selloana (Schult. & Schult. fil.)
Asch. & Graebn.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: VIII-X

Planta cespitosa perenne, dioica, con talos que poden superar os 3 metros de altura. Follas basais, de 3-8 cm de ancho, e ata 3 m de longo, glaucas, coas marxes serruladas e cortantes; vañas glabras ou esparcidamente pilosas; lígula curta, pilosa. Inflorescencia en panícula de 30 a 70 cm, con pólas erectas, gris-prateada, coas espículas femininas de color rosáceo; espículas de 10-12 mm, comprimidas lateralmente, con 2-7 flores, de 15 mm; glumas desiguais; lema masculina pilosa, a feminina glabra, ambas coa aresta de 2,5-5 mm; estigmas exertos.

Háb.: Asilvestrada nas beiras das estradas, terreos removidos e prados secos, ascendendo ata os 800 m.

Distr.: Oriunda de Sudamérica, asilvestrouse en zonas baixas próximas á costa, con tendencia a expandirse durante os últimos anos.

Prop.: É unha das plantas catalogadas como invasora.

ROSMARIÑO, ALECRÍN, ROMERO, romero

Rosmarinus officinalis L.

Fam.: *Labiatae*

Fenol.: IV-X

Mata leñosa, de ata 2 m de altura, con talos cuadrangulares e tomentosos, marróns. Follas lineares, coas beiras revoltas, de ata 3 cm de longo, perennes, opostas e sésiles, verde escuro polo face e branco tomentosas polo envés. Flores en grupos axilares curtos, hermafroditas e pentámeras, con cáliz de 3-4 mm, acrescente, bilabiado, co labio superior enteiro e o inferior bilobulado, esparcidamente tomentoso; corola rosácea ou azulada, de ata 13 mm, bilabiada, o labio superior bífido e o inferior trilobulado, con 2 estames sobresaintes. Froito un tetraquenio incluído no cáliz.

Háb.: En Galicia cultívase como ornamental por las esencias, naturalizándose preto da costa, ascendendo ata os 400 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución mediterráneo occidental, que en Galicia cultívase e asilvéstrase en zonas costeiras.

Props.: A esencia é estimulante do sistema nervioso central, tónica, carminativa, vulneraria e antirreumática; tamén ten propiedades diuréticas e espasmolíticas. As follas utilízanse como condimentos de carnes e peixes.

CODESO, PIORNO, codeso***Adenocarpus lainzii* (Castrov.) Castrov.****Fam.:** *Leguminosae***Fenol.:** IV-VI

Arbusto que pode chegar aos 3 m de altura, cor verde escuro, con pólas estriadas. Follas as veces fasciculadas, con estípulas basais, pecíolo de 2-7 mm, máis ou menos piloso, trifoliadas con folíolos 6-13x 2-4 mm, ovados a oblongo-lanceolados, obtusos ou con un pequeno mucrón, glabros pola face e pilosos á volta. Inflorescencias laxas, cun número variable de flores, estas con pedicelos pilosos, de 2,5-4,5 mm, os basais máis longos que os apicais, bracteados. Cáliz case glabro, con numerosas glándulas de color pardo-negral; corola papilionácea, amarela forte, estandarte de 10-15 mm, piloso-adpreso polo dorso, quilla e ás menores que este. Froito unha legume de ata 30 mm, glabra ou pilosa, con abondosas glándulas estipitadas escuras; leva 3-8 sementes.

Háb.: Terreos deforestados, noiros, gabias, leiras abandonadas e outros lugares nitrificados, case sempre chans ou de escasa pendente por baixo dos 1.000 m de altitude.

Distr.: Endemismo ibérico-occidental, que se estende dende San Sebastián a Lisboa. Aparece nas 4 provincias galegas, pero máis na fachada atlántica. Especie descrita de Tirán (Moaña, Pontevedra).

Props.: Ten propiedades antihelmínticas en cabalos e porcos.

XESTA, retama de escobas, escobón***Cytisus scoparius* (L.) Link subsp. *scoparius*****Fam.:** *Leguminosae***Fenol.:** II-VI

Arbusto con moitos talos, de ata 300 cm de alto, con pólas adultas glabras con 5 costelas ou ás. Follas trifoliadas, unifoliadas nos talos novos, glabras por lo face e pilosas polo envés, con folíolos de hasta 11x4 mm. Flores axilares, solitarias ou en pares, con pedicelo glabro, dobre co cáliz. Cáliz glabro, de 5-6,5 mm. Corola papilionácea, amarela-dourada, con estandarte de 17 a 23 mm. Legume aplanada, pilosa polas marxes, de ata 50 mm de longo.

Háb.: Bordos de camiño, cultivos abandonados e sotobosque de carballeiras e soutos, sobre solos preferentemente ácidos, as veces ricos en fósforo.

Distr.: Estendese polo Oeste, Sur e Centro de Europa. Está por toda Galicia.

Props.: É una planta melífera. Ten propiedades diuréticas, purgativas, vomitivas e catárticas.

XESTA, retama de escobas, escobón

Cytisus striatus (Hill) Rothm.

Fam.: *Leguminosae*

Fenol.: III-VI

Arbusto con moitos talos, de hasta 300 cm de alto, con pólas adultas glabrescentes, con 8 estrías lonxitudinais en forma de T. Follas inferiores trifoliadas, uni ou trifoliadas nos talos novos, pilosas por ambas caras, con folíolos de ata 16x7 mm. Flores axilares, solitarias ou en pares, con pedicelos dobre co cáliz. Este con pelos espaxados a subseríceos, de 5-6,5 mm. Corola papilionácea, amarela, con estandarte de 17 a 23 mm. Legume aplanada, cuberta de pelos brancos, pilosa por las caras e marxes, de ata 36 mm de lonxitude.

Háb.: Bordos de camiño, cultivos abandonados e sotobosque de carballeiras e soutos, sobre solos ácidos, as veces ricos en fósforo. Lixeiamente máis intolerante á sombra ca especie anterior.

Distr.: Endemismo ibérico-occidental e do Noroeste de Marrocos. Esténdese por toda Galicia.

Props.: É unha planta melífera. Ten propiedades diuréticas, purgativas, vomitivas e catárticas.

XILBARBEIRA, RASCACÚ, MESQUITA, XARDA, AZOUTACRISTOS, RUSCO

Ruscus aculeatus L.

Fam.: *Liliaceae*

Fenol.: IV-VIII

Arbusto normalmente dioico (hai pés masculinos e femininos), verde escuro, con pólas estriadas lonxitudinalmente, que levan cladodios (talos ou pólas transformadas con aparencia de follas) perennes, en disposición alterna, sésiles, de forma oval-lanceolada, co ápice ríxido e punzante. As follas son pequenas, na axila de cada cladodio. Flores verdes e violáceas, 1 ou 2 no centro dos cladodios, cunha pequena bráctea. Froito una baia vermella globulosa, de ata 15 mm de diámetro.

Háb.: Medra no sotobosque de frondosas e perennifolias, incluídos os eucaliptos ou formando sebes, sobre solos soltos, frescos e fértiles, derivados de rochas silíceas ou básicas.

Distr.: Euroasiática, cunha tendencia ao clima mediterráneo. Crece por toda Galicia, agás as zonas por riba dos 1.000 m.

Props.: O rizoma e as raíces teñen propiedades diuréticas, anti-hemorroidais e antivariósas. Os froitos son tóxicos, podendo provocar diarreas, vómitos e convulsións.

TINTUREIRA, UVA DE CAN, UVA DOS TINTUREIROS, grana, hierba carmín***Phytolacca americana* L.**Fam.: *Phytolacaceae*

Fenol.: V-X

Planta herbácea, de cheiro desagradable, con raíces grosas, como cenorias brancas; talos que poden chegar aos 2 m de altura, estriados, avermellados ou púrpuras, divididos dicotómicamente. Follas alternas, de ata 25x10 cm, enteiras, ovado-lanceoladas, glabras, con pecíolo de 1-5 cm. Inflorescencia en acios cilíndricos pedunculados, de ata 15 cm, opostos ás follas. Flores pentámeras, de 5-6 mm de diámetro, brancas ou verdosas, con 10 estames. Froito carnoso, de 10 mm de diámetro, violáceo na madurez, cunha semente por cada lóculo. Sementes de 2,5-3 mm, lisas e negras.

Háb.: Medra nas marxes dos camiños, sebes, herbais, cascallais, campos removidos e outros lugares nitrificados, ascendendo ata os 400 m de altitude.

Distr.: Planta oriúnda do Leste dos EE UU, en Galicia cultivouse como ornamental e asilvestrouse en zonas baixas, non moi afastadas da costa.

Props.: Os froitos empréganse en tinguir o viño e en tinturerías. Os froitos e as follas teñen propiedades purgantes, usadas antigamente contra a sífilis, difteria, e conxuntivites, entre outros usos. Actualmente atopáronse propiedades antivíricas, anticancerosas e antiinflamatorias. O seu emprego debe ser controlado, pois a certa dose é tóxica.

SILVA, SILVEIRA, zarza***Rubus* gr. *ulmifolius***Fam.: *Rosaceae*

Fenol.: V-VIII

Planta perenne, con turións (talos do ano) suberectos, arqueados, sucados ou angulosos, de 6-10 mm de diámetro, con abundantes pelos estrelados e algúns simples; espiñas robustas, de base ampla, de patentes a falcadas e pilosas. Follas dixitadas, con 3-5 folíolos, verde escura pola face e glauco-tomentosa polo envés, variablemente dentadas, co folíolo terminal de obovado a ovado, máis ou menos pedicelado. Inflorescencia piramidal, espiñosa, con follas de 3-5 folíolos na parte inferior. Flores con 5 sépalos braco-tomentosos. Cinco pétalos ovados u suborbiculares, de 9-14 mm, de rosados a brancos. Estames numerosos. Froito en polidrupa, con drupas carnosas de cor negral, chamada mora.

Háb.: Medra en claros e lindes de bosques, tanto perennes coma de folla caduca, beiras de camiños, barrancos, pedregais, e outros, sobre solos desenrolados e máis ou menos húmidos sobre calquera tipo de substrato rochoso.

Distr.: Esténdese polo Oeste de Europa e NO de África. En Galicia é moi frecuente nas catro provincias, ascendendo ata os 1.700 m de altitude.

Props.: As moras son unha froita do bosque que se emprega para facer sobremesas, marmeladas e xeleas. As follas desecadas son ricas en taninos, utilízanse en infusións e teñen propiedades astrinxentes, antisépticas, urina-rias, bucais e diuréticas. A mora é rica en sales minerais e vitaminas A, B e C. O elevado contido en flavonoides pode facer diminuír o colesterol.

Obs.: O xénero *Rubus* é apomítico, polo que desenrola unha grande variabilidade. En Galicia temos 20 especies, das cales as máis frecuentes na nosa zona son *R. ulmifolius* Schott e *R. sampaioanus* Sudre ex Samp.

HORTENSIA, hortensia

***Hydrangea macrophylla* (Thunb.) Ser. in DC.**

Fam.: *Saxifragaceae*

Fenol.: VI - XI

Arbusto de 1 a 3 m de altura, chegando a alcanzar os 4 m. Follas opostas e caducas de 1,5-19x2,5-13 cm, de ovadas a obovadas, coa beira serrada; pecíolo de 10 a 40 mm. Inflorescencia formada por múltiples flores, moi ramalludo collendo unha forma esférica con pedicelos pilíferos antrorsos sen glándulas. As flores poden ser tanto estériles como fértiles sendo estériles nas plantas naturalizadas na Península Ibérica polo que o froito non aparece nelas. Cada flor dispón de 4 ou 5 sépalos petaloideos de 1-3x2-2,5 cm, ovados, enteiros ou serrados, brancos, rosados ou azuis. Pétalos tamén de 4 ou 5 por flor de 2-3 mm igualmente cos sépalos, brancos, rosados ou azuis. Estames de 8 a 10 e estilos sobre 3. Ovario ínfero. Froito en cápsula que orixina abundantes sementes cilíndricas.

Háb.: Utilízanse como ornamentais o que fai que algunhas se naturalicen, atopámolas á beira das hortas que dan ao sendeiro do río.

Distr.: Planta orixinaria do Leste do Himalaia, S de Asia e Xapón.

Props.: Existen unha grande cantidades de cultivares de xardinaría. Pódense converter a flor rosa en azul, agregando a auga do rego, sales de ferro ou de aluminio antes da aparición da flor.

PARRA VIRXE, parra virgen, virgen niña, enredadera de Virginia

Parthenocissus quinquefolia (L.) Planch. in A. DC. & C. DC.

Fam.: *Vitaceae*

Enredadeira colgante, de hasta 30 m, de ramas redondas, con gabiáns opostos ás follas, ramificadas, desenrolando un disco terminal e adherente. Follas dixitadas, con 5 folíolos de 5-10 cm, ovado-elípticos, obtusamente dentadas, con pelos nos nervios do envés. Inflorescencia en panícula tirsoide, con varias pólas laterais; cáliz enteiro; pétalos elípticos, de ata 2 mm, glabros, deflexos e verdes. Froito globoso, de 6 mm, azul escuro, contendo 2-3 sementes.

Háb.: Lugares removidos e bordos de camiños de zonas baixas.

Distr.: Orixinaria do Leste de Norteamérica, cultivada en xardíns, asilvéstrase ocasionalmente cerca das poboacións, ascendendo ata 300 m.

Props.: Ten interés pola súa follaxe, que no outono vírase ao laranxa ou vermello forte. Os nativos norteamericanos usábana para a diarrea e as dificultades urinarias. Os froitos teñen un alto contido en ácido oxálico, o que produce un sabor desagradable.

Fentos

Plantas que carecen de flores, polo que non se reproducen por sementes, fano por esporas microscópicas ou vexetativamente, para o que precisan vivir en medios con certa humidade.

FENTO MACHO, helecho macho

Dryopteris affinis (Lowe) Fraser-Jenkins

Fam.: *Aspidiaceae*

Fenol.: V-XI

Planta perenne con rizoma. Frondes de grande tamaño (ata 120 cm), con pecíolo totalmente cuberto de escamas castañas (páleas), lámina bipinnada de perfil lanceolado a triangular-lanceolado y últimas divisións (pínnulas) cuns pequenos dentes no ápice. Os soros están dispostos en filas paralelas no envés das frondes, recubertos por unha fina membrana (indusio).

Háb.: Bosques sombrizos con solos húmidos e ricos en nutrientes, sobre substratos acedos en cotas baixas e medias.

Distr.: Euroasiática e norte de África, chegando ao SO da India e a cordilleira dos Andes.

Props.: O rizoma empregouse como febrífugo e contra as lombrigas.

FOLGUEIRA DA RAPOSA

Dryopteris dilatata (Hoffm.) A. Gray

Fam.: *Aspidiaceae*

Fenol.: V-XI

Planta perenne con rizoma. Frondes de tamaño medio, lámina triangular-lanceolada, tripinnadas, con pecíolo castaño-amarelo recuberto de escamas ou páleas bicolores, coa franxa central máis escura ca beira. Pínnulas con dentes agudos e arestados. Soros no envés das frondes, co indusio pequeno e abranzado.

Háb.: Bosques sombrizos con solos húmidos e nas beiras dos regueiros.

Distr.: Eurocaucásica. Na Península Ibérica esténdese polo terzo norte.

Props.: O rizoma utilízase contra as lombrigas (e as tenias).

HERBA DOURADA, LINGUA DE CERVO, HERBA DOS ESCALDADOS, HERBA DO SANGUE, lengua de ciervo, escolopendra

Phyllitis scolopendrium (L.) Newman

Fam.: *Aspleniaceae*

Fenol.: IV-X

Planta perenne, con rizoma de ata 6 cm de longo, cuberto de escamas ou páleas. Frondes amacolladas, de ata 50 cm x 3-6 cm, co pecíolo escamento de color verde a castaño-purpúreo, menor ca metade da lámina; lámina verde, simple, linear ou oblongo-lanceolada, aguda no ápice, bordo enteiro pero lixeiramente ondulado, base auriculada coas veas dicotómicas moi marcadas. Soros situados no dorso, lineares, os máis longos de ata 2-3 cm e paralelos entre si; indusio bivalvo de marxes enteiras.

Háb.: Críase en lugares húmidos e sombrizos, como gretas de rochas sombrizas, muros que zumegan ou bosques de ribeira e abeledos.

Distr.: Especie de distribución circumboreal, desenrólase en Europa, Norteamérica, Norte de África e Xapón, presente nas 4 provincias galegas, chegando aos 800 m de altitude.

Props.: As frondes utilizáronse como astrinxentes, diuréticas e vulnerarias. O cocemento das frondes dicíase que actuaba como “mingua sangue”, considerando que por cada fila de esporanxios inxerida, diminuía o sangue nunha gota. Temos constancia dunha veciña do río Gafos que inclúe esta planta no “cacho” das herbas de San Xoán.

FENTA, FENTO FEMIA, helecho hembra

Athyrium filix-femina (L.) Roth

Fam.: *Athyriaceae*

Fenol.: VI-IX

Planta perenne con rizoma. Frondes que poden superar o metro de longo, bi ou tripinnada, co pecíolo de color verde-amarela a castaña, lámina lanceolada. Pínnulas co ápice redondeado, con pequenos dentes (denticulado). Soros con lámina fina, o indusio arqueado ou en forma de ril.

Háb.: En lugares frescos e ambiente húmido, incluso temporalmente encharcado, con substratos ricos en humus, baixo bosques caducifolios.

Distr.: Rexión holártica, chegando a América do Sur. Esténdese, en lugares frescos, por toda a Península Ibérica.

BLECHNO, FENTA, lonchite

Blechnum spicant (L.) Roth

Fam.: *Blechnaceae*

Fenol.: IV-IX

Rizoma grosu, cuberto de páleas. Frondes fasciculadas de dous tipos: unhas estériles que adoitan persistir todo o ano, teñen a lámina oblongo-lanceolada, con 25-50 pares de pinnas, de 3-5 mm de anchura, mentres as fértiles sécanse no inverno, son máis longas as estériles coas pinnas máis estreitas, de menos de 2 mm, e espazadas, cubertas polo envés polos soros lineares e o indusio tamén linear.

Háb.: Zonas húmidas e sombrizas, sobre solos ácidos, en carballeiras, bidueirais, reboleiras e a carón dos amieiros, tamén en barrancos sombrizos.

Distr.: Eurosiberiana. Esténdese pola parte atlántica e montañas do interior da Península Ibérica.

Props.: Empréganse as frondes en infusión como antihemorroidais.

FENTO, FIEITO, FOLGUEIRA, helecho común

Pteridium aquilinum (L.) Kuhn in Kersten

Fam.: *Hypolepidaceae*

Fenol.: III-IX

Planta de rizoma subterráneo moi desenrolado. Frondes que mantéñense secas no inverno (marcescentes), co peciolo canaliculado, lixeiramente menor ca lámina; tripinnada, case deltoide. Soros dispostos marxinalmente no envés da lámina, cubertos por un falso indusio marrón, formado polo marxe revoluto da lámina, de bordo lixeiramente fimbriado.

Háb.: Prefire solos soleados e profundos, matogueiras, piñeirais, eucaliptais e bosques caducifolios aclarados.

Distr.: Subcosmopolita. Esténdese por toda a Península Ibérica, agás no extremo sueste árido.

Props.: Utilizada como estrume para o gando e posteriormente transformado en esterco para fertilizar as veigas.

DENTABRÚ, DENTE DE AGRÓN, helecho real

Osmunda regalis L.

Fam.: *Osmundaceae*

Fenol.: V-IX

Planta perenne con rizoma. Frondes que poden chegar aos 2 m de longo, aovado-lanceolados, coa lámina bipinnada; pínulas oblongo-lanceoladas, asimétricas, con pecíolo nulo ou curto. Ten frondes estériles e fértiles, estes últimos coas pinnas superiores transformadas en esporanxios de color castaño, con aparencia de estar secas.

Háb.: Bosques de ribeira e beiras de regueiros e ríos, sempre enchoupados.

Distr.: Zonas temperadas e tropicais. Metade norte e oeste da Península Ibérica.

Props.: Remineralizante, astrinxente, diurética e vulneraria.

FENTEIRA, FENTO DAS PEDRAS, polipodio

Polypodium vulgare L.

Fam.: *Polypodiaceae*

Fenol.: IV-XI

Rizoma rastreiro recuberto de escamas, de uns 5 mm de diámetro. Frondes coa lámina algo maior co pecíolo, pinnatipartida, coas pinnas obtusas. Soros no envés, dispostos en dúas filas, redondos, sen indusios que os cubran.

Háb.: Crece sobre rochas, muros e no tronco e polas de carballos e castiñeiros, buscando algo de humidade e sombra.

Distr.: Rexión eurosiberiana, penetrando na rexión mediterránea. Esténdese por toda a Península Ibérica, aínda que na metade sur só en zonas de montaña.

Props.: Ten propiedades de purgante suave, contra as lombrigas e expectorante.

HERBAS

AMARELLE, NARCISO, narciso

Narcissus cyclamineus DC. in Redoute

Fam.: *Amaryllidaceae*

Fenol.: II-IV

Planta vivaz, de ata 15 cm, con bulbo ovoide que pode alcanzar os 15 mm de diámetro. Follas lineares, acanaladas, da lonxitude do escapo. Espata verdeal na floración. Flor solitaria, de color amarelo forte, péndula, cos tépalos lineares, de 3-4 mm de ancho, voltos cara atrás; coroa cilíndrica, duns 6-7 mm de diámetro e lonxitude similar aos tépalos, con rebordo algo festonado.

Háb.: Crece nas beiras dos regueiros e en prados enchoupados.

Distr.: Endemismo galaico-norportugués. En Galicia aparece na metade occidental. É a única especie de *Narcissus* atopada no río dos Gafos. Esta especie considérase “vulnerable” no *Catálogo Galego de Especies Ameazadas*.

Props.: A planta é vomitiva e purgante, sendo tóxica en altas doses; as flores teñen propiedades antiespasmódicas, laxantes e algo febrífugas.

Grupo de narcisos no lugar do Mar da Presa, na beira do río

HERBA DOS CANDÍS, dragontea menor, candilejos, frailecillos***Arisarum simorrhinum* Durieu**
-*A. vulgare* auct., non Targ.-Tozz.**Fam.:** *Araceae***Fenol.:** X-XI

Planta perenne, con tubérculo subterráneo, que alcanza os 40 cm de altura. Follas enteiras, de lámina cordada a hastada-saxitada, ápice obtuso ou curtamente mucronado, manchada de color violáceo, de ata 15 mm de longo, con pecíolo longo, as veces maior ca lámina. Inflorescencia densa con flores unisexuais reunidas nunha espiga con flores masculinas na parte superior e femininas na inferior, sen periantio, rematado en forma de maza curta; unha espata ou bráctea tubulosa, de ata 5 cm de longo, con liñas lonxitudinais brancas ou verdes, rodea o espádice e remata nunha lingüeta de color púrpura. Froito en baía verde-amarela.

Háb.: Desenrólase en lugares frescos e húmidos, como beiras de camiños, gabias, lindeiros de bosques e sotobosques de caducifolias.**Distr.:** Planta de distribución euro-asiática, en Galicia é frecuente nas 4 provincias, ascendendo ata os 1.000 m.**Props.:** As baías son moi tóxicas, aínda que teñen propiedades laxantes, diuréticas, expectorantes e afrodisíacas. En uso externo ten propiedades vulnerarias e cicatrizantes.**HERBA DAS ANADAS, XARO, aro*****Arum italicum* Mill.****Fam.:** *Araceae***Fenol.:** IV-VI

Planta herbácea perenne de tipo xeófito, cun groso tubérculo subterráneo horizontal, que pode acadar os 60 cm de altura. Follas basais, grandes, hastadas, de contorno triangular e pecíolo de ata 40 cm, verdes ou con algunha mancha púrpura. Flores unisexuais, monoicas, dispostas nun espádice ou espiga carnosa con flores masculinas arriba e femininas abaixo, protexido por unha espata lanceolada, de color verde-amarelo con manchas purpúreas, que supera amplamente o espádice. Froito una baía de color vermello.

Háb.: Beiras dos camiños, estradas, lugares removidos, sebes e bosques aclarados sobre solos húmidos.**Distr.:** Sur e Oeste de Europa. Aparece nas 4 provincias, aínda que é máis frecuente cara a parte oriental.**Props.:** Toda planta, incluídos os froitos, é velenosa. Esta característica fai que soamente se empregue externamente para fretas.

BORRAXA, SOAXE, LINGUA DE BOI, viborera

Echium plantagineum L.

Fam.: *Boraginaceae*

Fenol.: IV-VII

Planta anual ou bienal, de talos hirsutos. Follas basais de ata 35 x 2 cm, ovadas ou espatuladas, pecioladas, con prominentes veas laterais e pelos adpresos; as caulinares tenden a ser oblongas o lanceoladas, máis ou menos cordadas na base. Flores en panículas ramalludas, con cáliz de ata 10 mm, acrescente na frutificación; corola branco-azulada, rosa ou púrpura, de 18-30 mm, infundibuliforme, pilosa nos bordos e veas, con 2 estames exertos. Clusas rugosas, coa base plana.

Háb.: Crece en lugares secos con solos soltos, beiras de camiños, e terras de cultivo. En Galicia aparece en zonas baixas, por debaixo dos 500 m.

Distr.: Esténdese polo Sur e o Oeste de Europa, ata no SO de Inglaterra.

ORELLA DE RATO, MIOSOTIS, nomeolvides

Myosotis secunda Murray

Fam.: *Boraginaceae*

Fenol.: III-VII

Planta perenne, de ata 70 cm, con longos estolóns na base, que ten pelos patentes ou dirixidos cara ó ápice maiores de 1 mm. Follas de ata 4x1,5 cm, alternas, elípticas, obtusas ou acuminadas e cun pecíolo curto; as superiores máis estreitas e todas con pelos patentes polo menos polo envés. Flores reunidas en cimas longas, laxas, máis curtas co resto do talo, sobre pedicelos máis longos ou iguais co cáliz; este dividido en máis da metade, obcónico ou campanulado, de ata 5 mm, cuberto de pelos curtos, aplicados e antrorsos. Corola de ata 8 mm, con cinco lóbulos azuis, máis longos co tubo da corola. Clusas de 1,4x1 mm, agudas, claras, cun reborde ben marcado.

Háb.: Medra en zonas húmidas coma prados enchoupados, beiras de ríos, regueiros e lagoas, cun substrato ácido. Chega ata os 800 m de altitude.

Distr.: Esténdese polo Occidente de Europa e na Península Ibérica na súa metade occidental. En Galicia aparece nas catro provincias, sendo máis abundosa nas zonas próximas á costa.

ONFALODES

Omphalodes nitida Hoffmanns. & LinkFam.: *Boraginaceae*

Fenol.: IV-VI

Planta perenne, con talos débiles ascendentes e pouco ramalludos, lampos. Follas basais espatuladas, con 3 nervios moi marcados con longo pecíolo; as caulinas lanceoladas e sésiles. Flores en acios laxos, bracteados, con pedicelos de 1-4 mm, acrescentes; cáliz con lóbulos de 3-4 mm, obtusos e pilosos; corola de 7-8 mm, branca ou azul. Núculas pubéru-las cunha concavidade rodeada dunha á dentada.

Háb.: Medra en lugares sombrizos e frescos, baixo arborado caducifolio, ascendendo ata os 1.400 m.

Distr.: Endemismo do Noroeste da Península Ibérica, estendéndose polo Norte de Portugal ata Asturias e León. Abondosa en toda Galicia.

BUGLOSA, LINGUA DE BOI,
consuelda, lengua de buey*Pentaglotis sempervirens* (L.) Tausch
≡ *Anchusa sempervirens* L.Fam.: *Boraginaceae*

Fenol.: I-VII

Planta vivaz, moi hispida, con talos de ata 1 m, ramificados. Follas basais de 10-40 cm, de ovadas a oblongas, agudas e pecioladas, mentres as caulinas son sésiles. Inflorescencia en cimas densas, con 5-15 flores, cunha bráctea na base de cada rama da inflorescencia. Cáliz de 2,5-5 mm, acrescente na frutificación, con lóbulos linear-lanceolados, longos. Corola cun tubo de 4-6 mm e limbo de 8-10 mm de diámetro, este azul brillante, que leva na gorxa 5 escamas brancas. Clusas de ata 2 mm, ovoides, ruguloso-reticuladas e mouras.

Háb.: Planta indiferente ao substrato, aínda que busca lugares nitrificados como beiras dos camiños, herbeiros, gabias e prados non cultivados, por baixo dos 700 m de altitude.

Distr.: Planta da Rexión Mediterránea do SO de Asia, que en Galicia aparece moi abondosa nas catro provincias.

Props.: Nalgunhas zonas emprégase en gastronomía, pois as flores teñen un sabor suave e textura mucilaxinosa, para facer sopas e tortillas, e como ornamental, en bebidas de froitas e ensaladas. Ten certas propiedades diuréticas, sudoríferas e sedantes, pero a presenza de alcaloides paralizantes, como a cinoglosina, non fan recomendado o seu consumo.

HERBA LAMEIRIÑA, bricios

Callitriche stagnalis Scop.

Fam.: *Callitrichaceae*

Fenol.: IV-X

Planta anual de talos filiformes, que poden acadar os 40 cm. Follas enteiras, as mergulladas estreitamente elípticas e as flotantes chegan a ser espatuladas, de limbo suborbicular, poden acadar os 10 mm e teñen pelos peltados de unhas 6-8 células; as formas terrestres son máis pequenas. Brácteas menores de 2 mm lineares, translúcidas e abrancazadas. Flores, unha feminina e unha masculina, na axila das follas. Froitos sentados, obovoides ou case circulares, de 1,5-2 mm, co estilo permanente e recurvado, compostos de 4 mericarpos paralelos e alados.

Háb.: É común nas augas transparentes, quentes e non moi profundas, regatos ou charcas, así como en cháns lamacentos ou nas beiras dos regueiros e lagoas, dáse ata os 1.000 m de altitude.

Distr.: Ten una distribución moi ampla, abarcando a maioría de Europa e o Occidente de Asia, asilvestrándose en Norteamérica e Australia. En Galicia aparece moi frecuente nas catro provincias.

Cerastium

Cerastium diffusum Pers. subsp. *diffusum*

Fam.: *Caryophyllaceae*

Fenol.: II-VIII

Herba anual, con moitos talos de ata 25 cm, con abundantes pelos glandulosos e algúns eglandulares. Follas de ata 20 mm, ovais ou oval-lanceoladas, pilosas. Inflorescencia ramallenta, dicotómica, con pedicelos sempre erectos, de 2-5 veces a lonxitude do cáliz. Flores pentámeras e tetrámeras. Cáliz con bordes paralelos. Sépalos de 4-5,5 mm, agudos, coa marxe estreitamente escariosa e pelos dos dous tipos citados que non superan o ápice do sépalo. Pétalos brancos, que non superan o cáliz, bífidos ata 1/3 da súa lonxitude. Cápsula que supera o cáliz, con 8-10 dentes erectos, revoltos. Sementes de 0,4-0,6 mm, finamente tuberculadas.

Háb.: Prados efémeros sobre chans silíceos e areosos, ascendendo ata os 600 m.

Distr.: Planta do Suroccidente Europeo e Oeste de Asia, abunda no Noroeste da Península. En Galicia medra en zoas costeiras e baixas, pero aparece nalgunhas localidades do interior.

FLOR OU HERBA DO CUCO, flor del cuclillo o de cuco

Lychnis flos-cuculi L. subsp. *flos-cuculi*

Fam.: *Caryophyllaceae*

Fenol.: III-VI

Planta perenne, estolonífera, de ata 90 cm. Talos pouco ramudos na parte inferior, glanduloso-rugoso na parte inferior. Follas basais oblongo-lanceoladas e pecioladas, mentres cás superiores son ciliadas na base, menores cás basais. Flores en cimas linear-lanceoladas e unidas na base. Flores en cimas dicotómicas, sobre pedúnculos da lonxitude do cáliz, sendo este un tubo glabro de 6-10x3,5 mm e dentes triangulares de 1,5-2 mm, as veces vermellos. Pétalos rosados de 16-20 mm, fundamente divididos en 4 lacinias desiguais. Froito en cápsula ovoideo-globosa, contendo sementes mouras.

Háb.: Medra en herbais e prados húmidos e marxes de regatos e canles, ascendendo ata os 800 m de altitude.

Distr.: Planta de carácter eurosiberiano, que en España esténdese polo Norte peninsular e o Sistema central. En Galicia é bastante abundante nas catro provincias.

CABAZIÑAS, SUBRILOTES, ASUBIOTES, collejas

Silene latifolia Poir.

= *S. alba* subsp. *divaricata* (Reichenb.) Walters

= *Melandrium pratense* (Rafn) Röhling

Fam.: *Caryophyllaceae*

Fenol.: II-IX

Planta perenne. Talos de ata 80 cm, erectos, pouco ramalludas, pilosos e algo glandulosos na parte superior. Follas ovadas ou oval-lanceoladas, agudas, de ata 90x45 mm, pecioladas as basais e sentadas as superiores. Flores brancas en dicasio. Cáliz de 15-25 mm, con 10 nervios nas masculinas e 20 nas femininas, máis ou menos inflado e rematado en 5 dentes estreitamente triangulares. Pétalos con limbo bífido de 10-14 mm. 10 estames. Cápsula de 14-22 mm, con dentes erectos ou algo recurvados.

Háb.: Críase en comunidades nitrófilas, pés de muros, noiros pedregosos, sebes e herbais, bordos de camiños e bosques algo húmidos, chegando ata os 1.100 m de altitude.

Distr.: Esténdese polas zonas temperadas do Hemisferio Norte, mentres en Galicia aparece de abondo nas catro provincias.

ESPARCELA, ESPARCELLA, GORGA esparcilla

Spergula arvensis L.

Fam.: *Caryophyllaceae*

Fenol.: II-IX

Planta anual. Talos tendidos de ata 60 cm, a miúdo ramalludo e piloso-glandulosos. Follas lineares, canaliculadas por baixo, máis curtas cóc entrenós, verticiladas e con estípulas ovaladas. Cimas coas flores sobre pedúnculos terminais. Cáliz con 5 sépalos libres, de 4-5 mm, ovados. Corola con 5 pétalos brancos, do tamaño dos sépalos ou algo máis, ovalados. 5-10 estames. Froito en cápsula de 5 mm, maior có cáliz. Sementes de 1-3 mm, subglobosas, de 1-3 mm, aquilladas ou cunha á moi estreita, papilosas ou non.

Háb.: Frecuente en lugares alterados, terreos de cultivo, pasteiros degradados e lugares similares de tipo areoso e sempre calcífuga, ascendendo ata máis de 1.100 m de altitude.

Distr.: Planta subcosmopolita, que en Galicia crece nas catro provincias, fundamentalmente nas zonas máis baixas e cálidas.

HERBA PAXAREIRA, MURUXA, candiles, hierba cruz

Stellaria graminea L.

Fam.: *Caryophyllaceae*

Fenol.: V-VII

Planta perenne, co talo de ata 50 cm, moi ramalludo e difuso. Talos cuadrangulares e lisos. Follas opostas, linear-lanceoladas, agudas, lisas e de ata 5 cm de longo. Inflorescencias terminais laxas, con brácteas escarioras. Flores de 5-12 mm de diámetro, sobre longos pedúnculos. Cáliz con 5 sépalos lanceolados, agudos, ciliados e pubescentes só na base. Corola branca, cos pétalos estreitamente lanceolados, máis ou menos do tamaño dos sépalos, fondamente bífidos. Froito en caixa, máis longa co cáliz.

Háb.: Medra en prados, marxes dos cursos de auga, claros de bosques, amieirais e outros lugares húmidos e sombrizos, sobre solos medianamente ricos, ascendendo ata os 1.700 m.

Distr.: Planta de carácter eurosiberiano, que en España esténdese polo Norte peninsular e o Sistema Central. En Galicia medra dispersa nas catro provincias.

HERBA PAXAREIRA, MURUXA, estrella, candiles, hierba cruz

Stellaria holostea L.

Fam.: *Caryophyllaceae*

Fenol.: IV-VII

Parecida á anterior, da que se diferencia polos talos rugosos, follas lanceolda-acuminadas, brácteas herbáceas, flores máis pequenas e sépalos máis ou menos do tamaño dos pétalos, estes algo menos fondamente bífidos.

Háb.: Atópase en prados altos, herbais, matogueiras, bosques e outros lugares sombrizos sobre calquera tipo de substrato, ascendendo ata os 1.200 m de altitude.

Distr.: Planta de dispersión europea, Oeste de Asia e zonas altas do Norte de África, que en Galicia medra de abondo nas catro provincias.

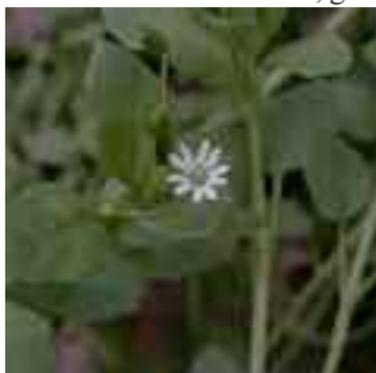
MIRUXA, MORUXA, HERBA DO GARROTILLO, HERBA PAXAREIRA, pamplina

Stellaria media (L.) Vill.

Fam.: *Caryophyllaceae*

Fenol.: II-VII

Planta anual ou bial. Talos cilíndricos tendidos de ata 30 cm, glabros ou con unha ou dúas liñas lonxitudinais alternas de pelos. Follas pecioladas, ovadas, cordadas na base e agudas no ápice, as superiores tenden a ser sésiles, glabras. Inflorescencia laxa, con pedúnculos pubescentes e brácteas herbáceas. Flores de 3-5 mm, con pétalos brancos, bífidos ata a base máis ou menos da lonxitude dos sépalos, estes ciliados pola marxe. Estames xeralmente 5. Froito en caixa, dúas veces máis longa cos sépalos. Sementes tuberculadas.

Háb.: Frecuente en lugares ruderalizados, herbais nitrófilos e cultivos con certa fertilidade. Ascende ata os 1.000 m.

Distr.: Planta de orixe circummediterráneo, que se estende por todo o Mundo. En Galicia medra por todas partes nas catro provincias.

HERBA DA ILLARGA, HERBA DO TÉ, té de España

Chenopodium ambrosioides L.

Fam.: *Chenopodiaceae*

Fenol.: VI-XI

Herba anual, que pode superar o metro de alto, aromática, pilosa e glandulosa. Talos percorridos por sucos lonxitudinais verdes, con zonas abrancazadas ou rosadas. Follas alternas, lanceoladas, enteiras ou dentadas, con pecíolo de ata 1 cm. Flores en panícula formada por cimas sentadas, verdes ou avermelladas, de ata 1 mm, normalmente hermafroditas, con 5 tépalos e 2 estigmas. Froito seco de tipo aquenio, de 1 mm de color negro brillante.

Háb.: Medra nas beiras dos camiños e outros lugares alterados.

Distr.: Esténdese pola Rexión Euroasiática, acadando o norte de África e as Illas Canarias. Frecuente en toda Galicia.

Props.: Empregouse como estomático e antiespasmódico. Contén unha esencia chamada ascaridol, cunha potente acción vermífuga.

TRADESCANTIA, amor de hombre

Tradescantia flumiensis Velt.

Fam.: *Commelinaceae*

Fenol.: IV-VIII

Herba perenne, cos nós inferiores enraizantes. Talos de ata 50 cm, tendidos. Follas de ata 6 cm, alternas, pecioladas, ovado-lanceoladas, agudas e cunha vaíña ciliada na gorxa. Inflorescencias en cimas axilares, con 2-12 flores pedunculadas, sostida por una espata de 2 brácteas foliares. 3 sépalos verdes, lanceolados e pubéculos. 3 pétalos case dobres cos sépalos, ovado-lanceolados, glabros, brancos, libres ou soldados na base. 6 estames con filamentos pilosos. Froito en cápsula con dúas sementes rugulosas.

Háb.: Gabias, terrapléns e sotobosque húmido e máis ou menos sombrizo, normalmente preto das poboacións ou dos ríos, por baixo dos 200 m de altitude.

Distr.: Orixinaria do Suroeste de Sudamérica, naturalizouse en moitos lugares do mundo, e na Península Ibérica medra en zonas baixas non lonxe da costa. En Galicia principalmente nas provincias de A Coruña e Pontevedra.

Está incluída no *Catálogo Español de Especies Exóticas Invasoras*.

MILENRAMA, MILFOLLAS, HERBA DOS CARPINTEIROS, milenrama, té purgante

Achillea millefolium L.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: IV-IX

Herba perenne, de ata 80 cm de altura, erecta e normalmente moi pilosa. Follas lanceoladas, a lineares, bi ou tripinnatisectas, con segmentos curtos lineares, dispostos en planos diferentes o que lle da un aspecto rizado. Flores agrupadas en capítulos, de 4-6 mm de diámetro, que se agrupan en corimbos compactos; as flores centrais, tubulosas son brancas ou rosadas e as periféricas teñen 5 lígulas brancas de 1-2 mm de ápice trilobulado. Froito, un aquenio comprimido sen vilano.

Háb.: Desenrólase en prados non enchoupados, cultivos, muros e beiras de camiños sobre solos derivados de calquera tipo de rocha, ascendendo ata os 1.500 m.

Distr.: Esténdese pola Rexión Eurasiática. En Galicia aparece tanto en zonas costeiras como nas montañas.

Props.: As flores teñen propiedades antiespasmódicas, antiinflamatorias e cicatrizantes. Empregase como infusión polas súas propiedades tónicas e dixestivas. O zume da planta ten propiedades antihemorroidais.

ARTEMEXÓN, AXENXO, HERBA MADROA, artemisa, tomaranas

Artemisia vulgaris L.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: VI-IX

Herba perenne de hasta 1 m de altura, con talos algo púrpuras, aromáticos. Follas pinnado-partidas en segmentos lanceolados, verdes polo face e agrisado-tomentosas polo envés. Flores hermafroditas, pentámeras e tubulosas, reunidas en capítulos de 4-5 mm, case sésiles, agrupados en panículas; corolas castaño-avermelladas, con brácteas agrisadas e pubescentes. Froito un aquenio liso.

Háb.: Medra en lugares removidos e beiras de camiños, sebes, lugares sombrizos e beiras de regueiros e ríos, sobre solos nitroxenados.

Distr.: Planta de distribución circumboreal, crece nas catro provincias, ascendendo ata os 1.200 m.

Props.: As follas e flores empréganse en infusión como aperitivo, eupéptica e espasmolítica; tamén emprégase como emenagogo.

ESTRELA, matacavero

Aster squamatus (Spreng.) Hieron.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: VII-XI

Planta anual ou bienal, con talos erectos de ata 1 m de altura, glabros. Follas lineares ou linear-lanceoladas, enteiras. Inflorescencia una panícula ampla, con capítulos de 6-8 mm, con 3 filas de brácteas involucreais, estas oblongas ou oblongo-lanceoladas, con ápice mucronado purpúreo; lígulas de branco a azul-violeta, máis numerosas ca flores tubulares, que son de color amarelo e hermafroditas. Aquenios de 1,6-3,2 mm e vilano de 3,5 mm con pelos escábridos, tan longos como as lígulas.

Háb.: Medra en terreos soltos e removidos, gabias e beiras de camiños, as veces sobre solos salinos; en Galicia ascende ata os 100 m de altitude.

Distr.: Planta orixinaria do Centro e Sur de América, que naturalizouse en lugares pretos da costa.

Props.: A planta parece ter un certo potencial antidiarreico.

BIDENTES, cáñamo acuático

Bidens tripartita L.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: VIII-X

Planta anual, con talo que pode alcanzar o metro de altura, piloso ou hirsuto. Follas opostas, tripartitas ou ás veces enteiras, folíolos lanceolados de marxe serrado; pecíolo alado. Capítulos de 10-25 mm de diámetro, máis anchos que longos, con 5-8 brácteas que forman un involucre, as externas semellantes ás follas e as internas ovadas, marróns coas beiras verdes; flores amarelas con lígulas saíntes; escamas do receptáculo escariosas e tan longas como os aquenios. Aquenios cuneiformes de 4-6 mm, con setas marxinais deflexas e rematados con 3-4 arestas.

Unha especie próxima é *Bidens frondosa* L. que se diferencia por ter as follas pinnadas, cun par de pinnas pecioladas e una pinna terminal máis longa, brácteas interiores do capítulo mouras coa marxe escariosa, flores sen lígula e aquenios con 3-4 setas retrorso-escábridas. Medra en ambientes similares a *B. tripartita*.

Háb.: Medra en lugares húmidos nitrificados, brañas e beiras de ríos, ascendendo ata os 200 m de altitude.

Distr.: Planta orixinaria das rexións temperadas e tropicais do vello Mundo: Europa, Asia e Norte de África, que se naturalizou nas zonas costeiras.

Props.: Ten propiedades antiescorbúticas, emenagogas, antisépticas, astrinxentes, sedantes e febrífugas; a raíz é un pargante suave.

Aciano negro, cañamones

***Centaurea nigra* L. subsp. *rivularis* (Brot.)**

Coutinho

Fam.: *Compositae*

Fenol.: V-IX

Planta perenne, de talos ramificados ascendentes, de ata 1 m de altura. Follas alternas, as superiores lanceoladas e as inferiores ovado-lanceoladas, de enteiras a lobadas, aracnoide-pilosas. Capítulos erectos, solitarios ou en grupos terminais; involucro globoso de ata 20 mm de diámetro, brácteas involucrais con apéndices negros ou escuros, orbiculares a lanceoladas, con 10 ou máis fimbrias a cada lado; flósculos purpúreos, normalmente erectas aínda que as externas radiadas. Aquenios de 3 mm, lixeiramente comprimidos, con vilano máis curto co aquenio.

Háb.: Frecuente en prados eutróficos e lixeiramente húmidos, ascendendo ata os 1.500 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución mediterráneo-iberoatlántica, que en Galicia aparece abundosa nas catro provincias.

Props.: Emprégase como diurético, sudorífico e tónico.

CARDO, cardo de los pantanos

***Cirsium palustre* (L.) Scop.**

Fam.: *Compositae*

Fenol.: V-VIII

Planta bienal, con raíces fibrosas e talos alados, espiñentos de 50-150 cm de altura. Follas decorrentes, herbáceas, onduladas, pubescentes pola face e aracnoides polo envés, lanceolada, e lobulada, con los lóbulos rematados nunha forte espiña de 2-6 mm. Capítulos de 2-8, sésiles, agrupados no ápice das pólas; involucro ovado, de ata 14x10 mm, de brácteas erectas con nervio rematado en mucrón de 1-2 mm; flósculos purpúreos, de 10-15 mm. Aquenios de 3-4 mm, con vilano plumoso de 8-12 mm.

Háb.: Medra en lugares húmidos, como prados, lagoas, xunqueiras, regueiros, uceirais e bidueirais sobre substratos silíceos, ascendendo ata os 1.400 m.

Distr.: Eurosiberiana, cuxa distribución estivo ligada á dispersión da agricultura; en Galicia medra abundosa nas catro provincias.

CARDO, CARDO BORRIQUERO, cardo

Cirsium vulgare (Savi) Ten.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: V-VIII

Perenne, cos talos alados de máis de 150 cm de altura. Follas decorrentes, coa face recuberta de espiñas e o envés aracnoide-tomentoso; limbo pinnatífido, con lóbulos estreitamente lanceolados a elíptico-lanceolados, cunha espiña apical de 5-12 mm. Capítulos solitarios sobre pedúnculos de lonxitude variable, reunidos en panícula ou corimbo; involucro de ata 40x40 mm, lanuginoso ou piloso, con brácteas gradualmente estreitadas nunha forte espiña apical, de 2-3,5 mm; flósculos púrpuras, de ata 36 mm. Aquenios de 3,5-5 mm, con vilano plumoso de 20-30 mm.

Háb.: Medra en comunidades nitrófilas, solos removidos e beiras de camiños, ascendendo ata os 1.200 m.

Distr.: Planta de dispersión eurosiberiana, que medra abundosa por toda Galicia.

Props.: Boa planta melífera. As raíces, a médula dos talos e as follas novas cocidas son comestibles. Posúe propiedades antirreumáticas, anticancerixenas, antihemorroidais e contra a tuberculose.

PAMPULLO, HERBA BRAVA, OLLO DE BOI, giralda

Coleostephus myconis (L.) Rchb. fil.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: III-VII

Planta anual, glabra ou lixeiramente pilosa. Talos erectos, pouco ramificados. Follas alternas, as inferiores entre 2-5 cm de longo, obovadas a espatuladas, obtusas, regularmente dentadas e pecioladas; as medias e superiores obovadas, algo amplexicaules. Capítulos de 2-5 cm de diámetro, con brácteas acastañadas; flores amarelas e as lígulas de 6-15 mm. Aquenios das flores interiores ou tubulares de 2-3 mm, cilíndricos, cunha aurícula ou vilano envolvente de 1,5-2 mm que envolve a parte inferior do tubo da corola. Afin a esta é *Chrysanthemum segetum* L. que difire da anterior por ter as follas inferiores fondamente inciso-dentadas e ás superiores enteiras, as brácteas exteriores amarelo-verdosas coa marxe marrón, aquenios externos con 4 anguloso, dous deles alados e os interiores con 10 costelas lonxitudinais. Medra nos mesmos hábitat ca anterior.

Háb.: Moi abundante en terreos removidos e cultivados, bordes de cultivos, beiras de camiños e prados pioneiros, ascendendo ata os 600 m. Estas son as plantas que dan a cor amarela aos cultivos antes da sementeira na primavera.

Distr.: Planta orixinaria do Suroeste de Europa, que en Galicia medra abundosa nas partes baixas e nos vales dos ríos do interior.

Botoncito de oro

Cotula australis (Sieber ex Sprengel) Hooker fil.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: III-VIII

Planta anual, pilosa, de 3-20 cm, con caules deitados ou ascendentes. Follas oblongas, bipinnadas, de 2-3 cm. Capítulos de 5-7 mm de diámetro, sobre pedúnculos longos e as cabezas con brácteas ovadas a obovadas, de beira escariosa. Flósculos, os externos sen corolas e os internos con corolas tubulares pálidas ou amarelo-esverdeadas sobre pedicelos curtos. Aquénios externos obovados, alados, de 1 mm e os internos sen ás e menores.

Háb.: Crece en fendas, bases de muros e zonas pisadas na zona urbana costeira de Pontevedra e A Coruña.

Distr.: Procedes de Australia e Nova Zelanda, chegando a Galicia vía Portugal. Na nosa rexión crece en zonas térmicas a baixa altitude.

A primeira cita desta planta en Galicia fíxo a o botánico Dr. Enrique Valdés Bermejo (†) que a recolectou, nun día das Festas da Peregrina do ano 1981, na base do arco da entrada a Praza de Touros de Pontevedra. Non sabemos si estaba máis a gusto vendo os touros ou querendo que finalizara a corrida para ir a casa a identificar a planta.

SANTOLINA DA AUGA, uña de gato

Cotula coronopifolia L.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: IV-IX

Planta anual, glabra, cos talos e follas carnosos, de ata 30 cm de talla. Follas enteiras ou cuns poucos dentes, sésiles ou algo envaiñadoras na base. Capítulos amarelos, hemisféricos, de 5-10 mm de diámetro, solitarios sobre longos pedúnculos; brácteas de 2 mm, ovadas, púrpuras e coa marxe escariosa. Flósculos interiores coa corola dun amarelo intenso e os exteriores sen ela. Aquenios exteriores fortemente comprimidos e alados, de 1,5 mm, mentres cos interiores son algo maiores, convexos e sen ás.

Háb.: Especie de plena luz, crece en marismas, prados xuncais, lagoas costeiras salobres e areas costeiras, onde desembocan arrosios, sobre solos lixeiramente ácidos e non moi ricos en nutrientes. Compite moi ben contra as especies nativas.

Distr.: Procede da Rexión do Cabo en Sudáfrica. De carácter invasor, naturalizouse no Oeste de Europa e Rexión Mediterránea. En Galicia coñécese dende finais do Século XIX, crecendo nas zonas costeiras, cubrindo superficies amplas nos esteiros.

Props.: Contén pseudoalcaloides nos talos e follas. Os ácidos graxos mostran unhas razoables propiedades antioxidantes que puideran ser empregados na industria cosmética e farmacéutica.

Vitadinia, hierba de burro, margarita cimarrona

Erigeron karvinskianus DC.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: III-X

Planta perenne, con talos de ata 30 cm, procumbentes a ascendente e pubescentes na parte superior. Follas caulinas de 1-3,5 cm, obovadas a cuneadas, a xeneralidade trilobadas, cun pecíolo curto, as superiores lineares. Capítulos solitarios, de 4-7 mm, sobre pedúnculos de 3-8 cm, formando un laxo corimbo foliáceo; brácteas do involucreo linear-lanceoladas, de 2-4 mm, verdes, con marxes escarioras; lígulas de 6-8 mm, estreitas, brancas ou purpúreas e as flores centrais amarelas. Aquenios de 1 mm, pubescentes, con vilano de pelos escábridos, de 2-2,5 mm.

Háb.: Planta cultivada como ornamental, naturalizouse en cultivos abandonados, terreos removidos e muros, con certa nitrofilia. En Galicia ascende ata os 300 m.

Distr.: Planta orixinaria de México, que en Galicia medra en zonas próximas á costa ou a baixas altitudes.

HERBA DE SANTA CUNEGUNDA, PORQUEIRA, HERBA PULGUEIRA, eupatorio

Eupatorium cannabinum L.

Fam.: *Compositae*

Fenol.: VI-VIII

Planta herbácea que pode alcanzar os 2 m de altura, con talos avermellados e algo pubescentes. Follas opostas, palmeadas con 3-5 folíolos lanceolados, de beira serrada e envés glanduloso. Flores purpúreas, reunidas en capítulos de 2-5 cm de diámetro, reunidos en grupos corimbiformes no extremo dos talos; os capítulos teñen unhas 5-6 flores e brácteas pilosas dun ton purpúreo polo exterior. Froito en aquenio de 3 mm, con 5 costelas e un vilano de pelos máis longos co aquenio.

Háb.: Beiras dos regueiros e ríos, camiños, sebes, gabias húmidas e amieirais, en solos frescos con tendencia a enchouparse, desenrolados a partir de rochas ácidas.

Distr.: Planta de dispersión eurosiberiana, abundosa en toda Galicia por debaixo dos 800 m de altitude.

Props.: A raíz en cocción emprégase como coláxena e laxante e as follas en infusión como diuréticas.

BOTÓN DE OURO, botón de oro***Galinsoga ciliata*** (Rafin) S.F. Blake**Fam.:** *Compositae***Fenol.:** III-VII

Planta anual, de ata 70 cm de altura, cos talos pilosos cara á base. Follas opostas, de ata 7 cm, ovadas, acuminadas, beira serrada e pecíolo menor co limbo. Capítulos sobre pedúnculos con numeroso pelos longos e patentes, algúns glandulosos; capítulos subglobosos, con brácteas involucrais de 4 mm, ovadas con escamas do receptáculo enteiras; 5 lígulas de 1 mm, brancas con flores tubulares amarelas. Aquenios de 1-1,5 mm, con vilano de escamas arestadas.

Háb.: Medra en lugares removidos, terreos de cultivos e beiras de camiños, en lugares con certa nitrofilia no solo; ascende ata os 400 m.

Distr.: Planta de procedencia centroamericana, de México a Chile, en Galicia naturalizouse en zonas baixas, preto da costa.

LEITUGA BRAVA, lechuga***Lactuca virosa*** L.**Fam.:** *Compositae***Fenol.:** VI-IX

Planta bienal, con follas basais en roseta e talo folioso único de máis dun metro. As follas basais enteiras ou pinnatilobuladas, as do talo son obovado-oblongas, sentadas ou abrazadoras (amplexicaules), dentadas a pinnatífidas, con pequenas espiñas no nervio principal do envés, as veces con manchas violáceas. Flores en capítulos formando unha panícula grande e piramidal; os capítulos levan ata 30 flores de lígulas amarelas, con brácteas de ton violáceo. O froito é un aquenio de ata 8 mm, negro, con costelas, bico e vilano de pelos brancos todos iguais.

Háb.: Medra en terreos baldíos, como beiras de camiños, sebes, cercados e terreos removidos, en solos frescos e con certa nitrofilia.

Distr.: Planta de distribución supramediterránea-atlántica que se estende pola metade occidental de Europa. En Galicia é abundosa na zona litoral e media, ascendendo ata os 800 m.

Props.: O talo produce un látex que ten propiedades antitúxicas, sedantes e lixeiramente hipnóticas, aínda que é algo tóxico.

HERBA DAS MAMAS, LABRESTO, hierba pezonera

Lapsana communis L.

Fam.: Compositae

Fenol.: V-X

Planta anual, con talos pubescentes, que poden alcanzar os 120 cm de altura. Follas de ata 150 x 70 mm, ovadas a lirado-pinnatífidas, o lóbulos terminal acorazado-orbicular, moito maior cos laterais, as superiores tenden a lanceoladas e as inferiores largamente pecioladas. Capitulos, reunidos nunha panícula corimbosa, co involucre de ata 5-7 mm, coas brácteas interiores linear-oblongas e as exteriores ovado-lanceoladas; lígulas ata 1,5 veces a lonxitude do involucre. Aquenios 2,5-9 mm, os externos maiores cos internos, sen vilano.

Háb.: Medra en beiras de camiños, pé de muros e lugares removidos, nitrificados, cun pouco de sombra do arborado; ascende ata os 1.000 m.

Distr.: Elemento eurosiberiano, que en Galicia medra abundante en altitudes baixas e medias.

Props.: As follas son comestibles, tanto crúas como cociñadas: teñen propiedades antisépticas e antiinflamatorias.

LEITARUGA, MEXACÁN, PACIPORCAS, lechuguilla, diente de león

Leontodon taraxacoides (Vill.) Mérat subsp. *taraxacoides* = *Thrinicia hirta* Roth

Fam.: Compositae

Fenol.: IV-IX

Planta bienal ou perenne, con varios escapos de ata 35 cm de altura, simples, recubertos de pelos simples ou pedunculados con 2-3 radios. Follas en roseta basal, de ata 150x10 mm, oblongo-lanceoladas, dentadas a pinnatífidas, pecioladas, con pelos similares aos dos talos. Capitulos solitarios, con involucre de ata 11x9 mm, con brácteas lanceoladas; lígulas amarelas con gris-violeta na cara exterior. Aquenios de 4-4,5 mm, marróns, transversalmente muricados, os exteriores con vilano de escamas e os interiores con bico e vilano de pelos lisos e plumosos.

Háb.: Medra en diversos hábitats, como praias, beiras de camiños, prados e uceirais, ascendendo ata os 1.500 m de altitude.

Distr.: Planta que se distribúe polo Oeste, Centro e Sur de Europa, Norte de África e Illas Azores. En Galicia abonda por doquier.

Props.: As follas pódense consumir en verde como verdura ou ensalada; teñen propiedades diuréticas, coleréticas, colagogas e antireumáticas.

MEXACÁN, PACIPORCAS, diente de león

***Taraxacum marklundii* Palmgr., *T. ekmanii* Dahlst. (do Grupo do *Taraxacum officinalis*)**

Fam.: *Compositae*

Fenol.: III-IX

Planta de ata 35 cm. Follas de ata 20x10 cm, glaucas, de pinnatífidas a pinnatisectas, con 3-6 lóbulos laterais e o lóbulo terminal saxitado, deltoideo ou triangular; pecíolo alado. Escapo verde a púrpura, aracnoide-pubescente, lampiño ao madurar. Capítulos solitarios, de ata 40 mm de diámetro, cun involucre de ata 17x11 mm; brácteas externas verde escuras ou púrpuras, lanceoladas, recurvadas, glabras; lígulas de 12-16 mm, amarelas, con banda violeta polo envés. Aquenios pallosos, de 10-13 mm, rugoso ou con costelas anchas, con vilano duns 5 mm, branco.

Háb.: Medra en terreos nitrificados e húmidos, como céspedes, beiras de camiños, solos removidos e áreas urbanas, ascendendo ata os 700 m.

Distr.: Europea, preferentemente na parte atlántica; en Galicia desentrólase en zonas baixas ou medias.

Props.: Ten propiedades depurativas hepato-renais; é un laxante suave e polas súas propiedades depurativas utilízase no tratamento de enfermidades cutáneas.

CORREGOLA MAIOR, SALTASEBES, correhuela mayor, campanilla mayor

***Calystegia sepium* (L.) R. Br.**

Fam.: *Convolvulaceae*

Fenol.: VI-IX

Planta perenne, herbácea, con talos enredadores dextrorsos de ata 5 m. Follas simples e grandes, pecioladas, saxitadas, con base acorazonada e beira enteira. Flores brancas, grandes, de ata 50 mm, en forma de campá; cáliz con 5 sépalos parcialmente cubertos por 2 bractéolas, dúas veces máis longas que anchas, que non se solapan e son auriculadas na base. Froito en cápsula globosa carnosa, de color claro, de 7-12 mm.

Háb.: Medra en sebes, gabias, beiras de prados, canavais, hortas e bosques de ribeira, en solos lixeiramente húmidos e ácidos.

Distr.: Planta de distribución subcosmopolita, que en Galicia vive en zonas baixas.

Props.: Toda a planta ten propiedades purgantes e antihelmínticas.

CAPELO, CORREGOLA, CORRIOLA, correhuela

Convolvulus arvensis (L.) R. Br.

Fam.: Convolvulaceae

Fenol.: VI-IX

Planta perenne, herbácea, con talos postrados que se enroscan noutras plantas ou obxectos. Follas simples, alternas, hastadas ou saxitadas, de marxe enteira, lámina de 2-3 cm e pecíolo similar. Flores xurdindo na axila das follas, sobre pedúnculos máis longos que estas, con dúas bractéolas na metade superior; cáliz de 3-4,5 mm, con sépalos obtusos e marxe membranosa; corola de ata 30 mm, branca ou rosada, en forma de campá. Froito en cápsula, glabro.

Háb.: Medra nas beiras dos camiños, gabias, descampados e cultivos, en solos cunha certa nitrofilia.

Distr.: Planta de distribución subcosmopolita, en Galicia medra na zona litoral e media, por debaixo dos 1.000 m de altitude.

Props.: Toda a planta ten propiedades purgantes e como antihelmíntica.

BURETE, COUSELO, ORELLA DE FRADE, ombligo de Venus

Umbilicus rupestris (Salisb.) Dandy =*U. pendulinus* DC.

Fam.: Crassulaceae

Fenol.: IV-VII

Planta herbácea perenne, de ata 50 cm de altura. Follas basais pel-tadas, case orbiculares, de beiras crenadas, glabras, de entre 2-7 cm de diámetro, as superiores case lineares. Flores reunidas en inflorescencias, de longos acios de flores colgantes sobre pedicelos curtos; sépalos pequenos e corola tubular de 6-9 mm, branco-verdosa. Froitos secos formados por 5 folículos.

Háb.: Medra en paredes, penedías e tellados de casas, preferentemente sobre rochas silíceas, por debaixo dos 1.200 m de altitude.

Distr.: Planta que medra no Suroccidente europeo, en Galicia aparece nas catro provincias.

Props.: As follas teñen propiedades diuréticas, vulnerarias e contra a picadura de insectos.

CARDAMA, ARGÓN, berro***Cardamine hirsuta* L.****Fam.:** *Cruciferae***Fenol.:** II-V

Planta anual, a veces con varios talos de ata 35 cm, glabros ou escasamente pilosos. Follas basais en roseta, persistentes na floración, pecioladas e con 3-9 segmentos peciolulados, o terminal reniforme; 2-6 follas caulinas de 1-8 cm, con 3-9 segmentos peciolulados ou sentados. Inflorescencia en acio de 15-30 flores, densos e corimbiformes na floración; 4 sépalos de 1,5-2 mm e 4 pétalos en cruz, de 2,5-3,5 mm, brancos. Froitos en sílicuas, paralelas ao raque, de 18-25x1 mm, superando ás flores, sobre pedicelos de 3-8 mm.

Háb.: prados húmidos, beiras de regueiros, muros, penedías, beiras de camiños ou en cultivos, sobre solos en xeral soltos; ascende ata os 1.300 m.

Distr.: Especie de distribución subcosmopolita, que en Galicia aparece abundosa nas catro provincias.

AGRÓN DE PRADO, MASTURCIO, berro de prado***Cardamine pratensis* L.****Fam.:** *Cruciferae***Fenol.:** III-VII

Perenne, con rizoma curto, de máis de 1,5 mm de diámetro, con bulbilos cerca da base do talo, este de ata 60 cm, erecto, simple e glabro. Follas basais en roseta, de ata 25 cm, con ata 7 pares de folíolos, orbiculares e o terminal máis ancho, as follas caulinas menores pero con máis segmentos. Acios de ata 45 flores, estas sobre pedicelos erecto-patentes de ata 25 mm; 4 sépalos de 3-6 mm e 4 pétalos brancos ou rosáceos, de 7-17 mm, dispostos en cruz. Froito en sílicua de 24-40x1-2 mm, con bico de 1-2 mm e sen nervio nas valvas.

Háb.: Medra en beiras de regueiros, prados húmidos, marismas, turbeiras ou lugares algo sombrizos baixo arborescencia, ascendendo ata os 800 m de altitude.

Distr.: Elemento de distribución circumboreal, que en Galicia é abundosa nas catro provincias.

Props.: Ten propiedades antiescorbútcas, anticatarras e vitamínicas.

SARAMAGO, LABESTRO, RAVO, rábano silvestre

Raphanus raphanistrum L.

Fam.: *Cruciferae*

Fenol.: II-VIII

Planta anual, con raíz engrosada, talos de ata 80 cm, hispídeos na base e glabrescentes cara o ápice. Follas pecíoladas, as basais en roseta, li-rado-pinnatisectas, con 2-8 pares de folíolos e un terminal máis grande, suborbicular; as caulinares menos divi-didas e as superiores enteiras. Acios con 10-30 flores, estas sobre pedicelos de 10-20 mm na floración e algo maiores na frutificación; 4 sépalos de 5-12 mm e 4 pétalos en cruz, de 10-25 mm, brancos, amarelos ou algo rosados. Froitos en sílicua, indehiscente, de ata 60x4 mm, erecta, con 2-10 segmentos monospermos, nervios marcados e un bico estreito de 5-30 mm.

Háb.: Planta arvense e ruderal, espe-cialmente en cultivos, viñedos e beiras de camiño. Ascende ata os 900 m de altitude.

Distr.: A súa distribución é europea e circunmediterránea, en Galicia aparece abundosa nas catro provincias.

Props.: Planta tóxica para o gando. Ten propiedades dixestivas, hep-toprotectoras, diuréticas e antisépticas. En uso tópico emprégase contra mialxias e eccemas.

AGRÓN, MESTRUXO, BERRO, berro, mastuerzo de agua

Rorippa nasturtium-aquaticum (L.) Hayek

Fam.: *Cruciferae*

Fenol.: III-IX

Planta herbácea perenne, con talos procumbentes, fistulosos, que en-raízan ou flotan na auga. Follas caulinas de ata 18x6 cm, glabras, pin-natisectas, segmentos redondeados menores que o terminal. Flores tetrámeras e hermafroditas, reunidas en acios terminais laxos, con 4 sépalos de 2 mm e 4 pétalos brancos de ata 4,5 mm e 6 estames. Froito en sílicua de ata 20 mm de longo, cilíndrica e algo curvada, sobre pedicelos de 6-15 mm.

Háb.: Medra en lugares húmidos como beiras de regueiros e na canle dos mes-mos regueiros, gabias enchoupadas e outras zonas de acumulación de augas claras e frescas, algo eutrofas; en Gali-cia é frecuente por baixo dos 800 m de altitude.

Distr.: É una planta estendida por todo o mundo, aínda que parece in-troducida en América do Sur, Sur de África e Oceanía.

Props.: Os brotes frescos antes de la floración empréganse en ali-mentación. Teñen propiedades antiescorbútcas, diuréticas e antihel-mínticas, o zume fresco úsase en casos de dermatite seborreica.

BRUÑOS

Carex binervis Sm.

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: V-VII

Cespitosa, con rizoma robusto e talos trígonos, que poden superar o metro de alto. Follas de 3-6 mm de ancho, planas ou aquilladas, verdes ou alaranxadas cando se secan; lígula 1-2 mm; bráctea inferior foliácea, envaiñadora, de menor lonxitude que a inflorescencia. Espiga masculina solitaria, fusiforme, de 3-4 mm de ancho; espigas femininas 2-4, cilíndricas, de 4-7 mm de ancho, pedunculadas, a inferior a veces colgante; glumas femininas ovales, mucronadas, vermello-púrpuras agás a zona do nervio medio que é verde. Utrículos ovoideos, trígonos, con dous nervios resaltados, acabado en bico de 1-1,3 mm, bífido e escábrido. Estigmas 3.

Háb.: Medra en uceirais, beiras de regueiros, turberas e prados húmidos, sobre rochas silíceas, chegando ata os 1.700 m de altitude.

Distr.: Distribúese polo Oeste de Europa, alcanzando Noruega. En Galicia aparece frecuente nas 4 provincias.

BUÑO

Carex distachya Desf.

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: IV-VII

Planta cespitosa, con talos de ata 40 cm, trígonos. Follas de 0,5-2 mm de largura, as veces superando o talo; lígula de 0,1-0,3 mm, máis larga co limbo. Bráctea inferior curtamente envaiñadora, máis longa ca inflorescencia. Esta ten 2-3 espigas andróxinas, pedunculadas, separadas, erectas, ca parte superior masculina densa e a inferior feminina laxa; glumas femininas agudas, anchamente lanceoladas, escariosas. Estilo con 3 estigmas. Utrículos de 4,5-6 mm, elípticos, trígonos, con dous nervios laterais marcándose un bico de 0,5-1 mm, truncado.

Háb.: Comunidades nitrófilas vivaces, beira de regatos e matogueiras alteradas e húmidas, tanto sobre chans ácidos ou básicos, sempre en zoas con influencia do clima mediterráneo, por baixo dos 800 m.

Distr.: Esténdese pola Conca Mediterránea, e en Galicia medra na metade Sur.

BRUÑOS

Carex divulsa Stokes subsp. *divulsa*

Fam.: Cyperaceae

Fenol.: IV-VI

Cespitosa, de rizoma groso; talos fertis de ata 60 cm de alto, trígonos, superiormente escábridos. Follas de 2,5-3,5 mm de ancho, menores cos talos; lígula 1,5-2 mm, menor ca anchura, de ápice obtuso ou redondeado; bráctea inferior menor ca inflorescencia, non envaiñadora. Inflorescencia en espiga simple, de 3-17 cm, formada por 5-8 espigas distantes; glumas ovais, acuminadas, hialino-verdosas. Utrículos de 3,5-5 mm, ovais, plano-conve-xos, atenuados en bico de 0,5-1,4 mm, bífido e escábrido. Estigmas 2.

Háb.: Desenrólase en prados húmidos, matogueiras e salgueirais, sobre rochas silíceas, ascendendo ata os 1.000 m.

Distr.: Esténdese por Europa, O. de Asia e N. de África. En Galicia medra en zonas baixas e medias, faltando na provincia de Ourense.

BRUÑOS

Carex laevigata Sm.

Fam.: Cyperaceae

Fenol.: V-VIII

Cespitosa, con rizoma robusto; talos de máis dun metro de alto, trígonos, algo escábridos arriba. Follas menores cos talos, de 5-10 mm de ancho, aquilladas; lígula de 7-20 mm de longo, aguda; bráctea inferior foliácea, envaiñadora, lixeiramente máis curta ca inflorescencia. 1-(2) espigas masculinas fusiformes, de 3,5-4,5 mm de ancho; espigas femininas 2-4, cilíndricas, distantes e péndulas, a inferior colgante; glumas femininas ovais, acuminadas, de color pardo claro. Utrículos suberectos, de ata 5 mm, estreitamente ovaís, pluri-nerviados, atenuados gradualmente en bico bífido, escábrido, de ata 2 mm. Estigmas 3.

Háb.: Habita lugares húmidos e sombrizos, como amieirais, prados húmidos e beiras de regueiros, sobre terreos silíceos. Ascende ata os 1.100 m.

Distr.: Medra nas rexións oceánica de Europa e Marrocos. En Galicia atópase nas 4 provincias.

BRUÑOS

***Carex leporina* L.**
= *C. ovalis* Gooden.

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: IV-VII

Cespitosa, con talos que poden sobrepassar os 50 cm, trígonos, escábridos na parte superior. Follas glaucas, de ata 3,5 mm de ancho, ásperas; lígula de 1,5-3 mm, ápice obtuso; bráctea inferior de ápice setáceo, moito menor ca inflorescencia. Inflorescencia con 3-10 espigas aproximadas, solapadas, de 2-4 cm de longo, ovoides, coas flores masculinas na parte superior de cada espiga; glumas ovaís, agudas, pardo escuras co nervio central verde. Utrículos, de lonxitude similar ás glumas, ovado-elípticos e plano-convexos, rodeados dunha á estreita denticulada, atenuados gradualmente nun bico bífido. Estigmas 2.

Háb.: Distribúese pola maior parte de Europa, no Sur só nas montañas, e Norte de Siberia. En Galicia abonda por todas partes, chegando ata os 1,600 m de altitude.

Distr.: Medra en prados húmidos, turberas e beiras de regueiros, sobre substratos silíceos.

FEO, lastón, masiega

Carex paniculata* L. subsp. *lusitanica
(Schkuhr ex Willd.) Maire

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: V-VII

Densamente cespitosa, formando grandes macollas; talos que poden alcanzar os 150 cm de alto, trígonos, escábridos na metade superior.

Follas de 3-7 mm de ancho, canaliculadas, moi ásperas nas beiras; lígula 1-3 mm, obtusa; bráctea inferior menor ca inflorescencia, non envainante. Espigas pequenas, reunidas en inflorescencia paniculada ramalluda, de ata 35 cm de longo, ovaís; glumas ovaís, agudas, de color castaño claro, cun ancho marxe escarioso, as femininas menores cos utrículos. Utrículos de ata 4 mm, piriformes, planoconvexos, con nervios marcados, atenuados en bico de 1 mm, algo alado e serrulado, bífido. Estigmas 2.

Háb.: Medra en beiras de ríos e regueiros, amieirais e prados higraturbosos, ascendendo ata os 700 m de altitude.

Distr.: Distribúese pola Península Ibérica, Norte de África e Suroeste de Francia. En Galicia aparece en zonas baixas das 4 provincias.

BRUÑOS

Carex remota L.

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: V-VII

Densamente cespitosa, con talos trígonos de ata 80 cm. Follas de 1,5-2,5 mm de ancho, de lonxitude similar aos talos; lígula de ata 1,8 mm, ápice obtuso; brácteas moito máis longas cas espigas, a inferior superando a inflorescencia, non envainante. Espigas de 4-10 mm, moi separadas formando unha inflorescencia laxa; glumas ovales, agudas, verdes, as femininas menores cos utrículos. Utrículo de ata 1,5 mm, ovado-lanceolado, planoconvexo, con nervios prominentes, gradualmente atenuado nun bico de ata 1 mm, escábrido e bífido. Estigmas 2.

Háb.: Abunda en ameneirais, carballeiras e bosques mixtos frescos de fondo de valgadas sobre substratos ácidos ou básicos. Ascende ata os 1.200 m.

Distr.: Especie de distribución eurosiberiana, aparece nas catro provincias galegas, pero preferentemente lonxe da costa.

XUNCA

Cyperus eragrostis Lam.

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: V-IX

Herbácea perenne, con rizoma groso; talos de ata 80 cm de longo, trígonos, solitarios. Follas de 4-10 mm de ancho, menores cos talos a maioría basais, antrorso-escábridas polos marxes e nervio medio, sen lígula; 4-8 brácteas, a inferior maior ca inflorescencia. Inflorescencia composta de densas cabezas, con 8-12 radios de ata 12 cm; espículas de 2-4,5 mm, lanceoladas, formadas por ata 40 flores; estame 1 e 3 estigmas exertos. Aquenios obovoides, trígonos, finamente punteados, menores ca gluma.

Háb.: Medra nas beiras de camiños, noiros, lugares removidos, zonas húmidas e beiras de regueiros, ascendendo en altitude ata os 600 m.

Distr.: Planta orixinaria das costas de América Tropical, naturalizada nas 4 provincias galegas.

HERBA XUNQUEIRA, XUNCO, XUNCIA, juncia bastarda

Cyperus longus L.

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: IV-XI

Herbácea perenne, con rizoma de entrenós longos e nudosos; talos que poden sobrepasar o metro de altura, trígonos; Follas de 2-10 mm de ancho, normalmente menores que o talo, basais, planas, antrorso-escábridadas polos marxes e nervio medio; 3-4 brácteas planas, a inferior moito máis longa ca inflorescencia. Inflorescencia terminal, abermellada, en umbela composta, con 2-10 radios longos, coas espículas dispostas nos ápices dos radios, lanceoladas; flores cun estilo e 3 estames, con glumas de ata 2,4 mm, dísticas, imbricadas, obtusas, pardo avermelladas. Aquenios a metade das glumas, obovoides, escuros ou negrais.

Háb.: Medra nas beiras de regueiros e lagoas, prados húmidos, gabias e cultivos, indiferente ao substrato, ascendendo ata os 800 m.

Distr.: Esténdese polo Sur, Oeste e Centro de Europa e Norte de África; en Galicia aparece nas catro provincias.

XUNCIA, CINXA, juncia bastarda

Cyperus rotundus L.

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: III-XI

Planta perenne, con rizomas longos e finos, de 1 mm de diámetro; tubérculos de ata 12 mm, negrais; talos de ata 40 cm. Follas de 2-5 mm de ancho, basais, que poden alcanzar a mesma altura, antrorso-escábridadas; 3-6 brácteas planas, antrorso-escábridadas, a inferior moito maior que a inflorescencia. Inflorescencia terminal abermellada, en umbela simple ou composta, con 3-8 radios primarios, menores de 10 cm, con 3-11 espículas, de ata 50 mm, situadas no ápice dos radios, cada unha composta de 12-30 flores; 3 estames e 3 estigmas exertos; glumas de ata 4 mm, densamente imbricadas, obtusas. Aquenios obovoides, da metade da gluma.

Háb.: en terreos soltos, prados húmidos, gabias e cultivos, ascendendo ata os 500 m.

Distr.: Planta de distribución pantropical, aparecendo nas zonas temperadas do Hemisferio Norte e incluso en Australia; en Galicia crece dispersa nas zonas costeiras.

ELEOCARIS

Eleocharis bonariensis Nees

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: VI-IX

Perenne, formando masas densas, con rizoma de entrenós curtos; talos de ata 50 cm, de 0,5-1 mm de diámetro, angulosos, estriados cando secos; vañas herbáceas, verdes, tinguidas de vermello-púrpura na base, a superior oblicuamente truncada. Espícula terminal de ata 10 mm, castaña clara, con 15-35 flores; glumas de ata 2,5 mm, obtusas, con marxes escariosos, as dúas basais sen flor rodean a base da espícula; 3 estames, anteras 1-1,5 mm, amarelas, apiculadas e 3 estigmas; periantio formado por 3-4 setas, retrorso escábridas. Aquenios de ata 1 mm, obovados, sucados por costelas lonxitudinais e estrías transversais, abrancazados, con un estilopodio estrangulado na base.

Outro eleocharis é *E. acicularis* (L.) Roem. & Schult., que diferénciase por ter os entrenós do rizoma longos, talos capilares e menores de 15 cm de alto, vaina coa parte terminal profundamente incisa, espículas menores de 3-5 mm e con 5-9 flores e periantio con 0-1 seta. A súa área natural esténdese pola maior parte do Hemisferio Norte.

Háb.: Medra en lugares húmidos, como nas beiras de ríos e regueiros, cursos fluviais e outras zonas enchoupadas, ascendendo ata os 400 m de altitude.

Distr.: Planta de orixe sudamericano, atopámola nas provincias da Coruña e Pontevedra, naturalizándose dende os anos noventa.

ELEOCARIS

Eleocharis multicaulis (Sm.) Desv

Fam.: *Cyperaceae*

Fenol.: IV-VIII

Densamente cespitosa perenne, con talos de 1-1,5 mm de diámetro; vañas herbáceas, a superior oblicuamente truncada rematada nun mucrón máis ou menos escuro. Espícula terminal de 8-12 mm, ovada ou lanceolada, con 14-30 flores; glumas de 3-4 mm, verdes no centro e pardo-avermelladas aos lados, con ancho marxe escarioso, a inferior rodea a espícula na súa base. Estames e estigmas, 3. Periantio formado por 3 setas menores ou iguais ao aquenio, retrorso-escábridas e avermelladas. Aquenio de 0,7-1 mm, obovado, trígono, finamente reticulado, verde; estilopodio con tres lóbulos basais, decorrentes sobe o aquenio.

Háb.: Habita en charcas, prados enchoupados, turbeiras e beiras de lagoas, xeneralmente sobre substratos ácidos, ascendendo ata los 800 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución europea e norteafricana, en Galicia medra nas 4 provincias, fundamentalmente en zonas baixas e medias.

LEITARIGA, LEITEIRIÑA, LEITERENA, lechetrezna

Euphorbia amygdaloides L.

Fam.: *Euphorbiaceae*

Fenol.: IV-VIII

Planta perenne, pubescente, multicaule, de ata 70 cm de alto, algo leñosa na base, marrón-avermellada, áfalo no terzo inferior. Follas oblongas ou obovadas, máis ou menos glaucescentes, enteiras, obtusas. Inflorescencia con 5-10 radios, divididos 1-2 veces, con brácteas anchamente ovadas, truncadas ou sinuadas no ápice e soldadas na base. Ciatio con glándulas amarelas con dous apéndices agudos ou cornos da mesma color ou algo avermelladas. Caixa lampa, coas cocas (fritos) asurcadas polo dorso e finamente granuladas; sementes de 2-3 mm, ovoideas e lisas.

Háb.: Medra en lugares sombrizos e frescos, con solos desenrolados e bastante ricos, tamén baixo bosques caducifolios, matogueiras, beiras de regueiros.

Distr.: Especie de distribución eurasiática. En Galicia esténdese polas 4 provincias, ascendendo ata os 1.500 m de altitude.

Props.: Como noutras leiterenas, o leite ou zume emprégase para curar espullas, calos, durezas e eccemas. Tamén emprégase como purgante.

LEITERIEGA, lechetrezna

Euphorbia dulcis L.

Fam.: *Euphorbiaceae*

Fenol.: IV-VII

Planta herbácea, perenne, de talo carnoso, nodoso en toda a súa lonxitude. Talos cilíndricos, pouco ramificados, glabros ou escasamente pilosos, provistos de escamas na base. Follas brandas, de ata 60 mm de longo, elípticas ou obovadas, enteiras ou denticuladas, ápice redondo e base atenuada ou cuneada. Umbela con 5 radios delgados, 1-2 veces bifurcados, con brácteas similares as follas pero máis anchas; bractéolas triangulares de base cordada; ciatio de 1,9-2,3 mm, con glándulas enteiras de color púrpura, redondas. Froito en cápsula larga, de 2-3 mm, cuberta de tubérculos hemisféricos, contendo sementes lisas de ata 2,5 mm.

Háb.: Medra no sotobosque de bosques lixeiramente eutróficos, lixeiramente húmidos, aínda que as veces pode facelo en prados.

Distr.: Planta de distribución europea, agás na Rexión Mediterránea. En Galicia crece dispersa polas catro provincias, ascendendo ata os 1.500 m de altitude.

ÉSULA, GARRIDOS, HERBA DA FAME, HERBA RATEIRA, LEITERIÑA, lechetrezna

Euphorbia helioscopia L.

Fam.: *Euphorbiaceae*

Fenol.: III-XI

Planta anual, erecta, cun só talo, as veces pilosa, este avermellado e sen follas na parte inferior. Follas de ata 35 mm, obovado-espataladas, obtusas as inferiores atenuadas no pecíolo, prontamente caducas. Umbela con 5 radios, primeiro trifurcados e logo bifurcados, con brácteas similares as follas pero algo menores, serradas na metade superior. Ciatio con glándulas elípticas, amarelas e sen apéndices; cocas (froitos) trígonas, lisas e glabras. Sementes ovoideas, reticulado-rugosas, de 2-2,5 mm.

Háb.: Planta que crece abundante nos cultivos e fincas, beiras de camiños e similares, sempre sobre solos ricos en nutrientes.

Distr.: Esténdese por la Rexión Eurosiberiana, agás no extremo norte. En Galicia é abondosa en altitudes baixas e medias, non superando os 800 m de altitude.

Props.: Como noutras leiterenas, o leite ou zume emprégase para curar espullas, calos, durezas e eccemas. Tamén emprégase como purgante.

AGULLEIRA, XERANIO, geranio, gargantilla de horquilla

Geranium dissectum L.

Fam.: *Geraniaceae*

Fenol.: IV-IX

Planta anual, talos de ata 45 cm, as veces con pelos deflexos. Follas opostas, pecioladas, de ata 6 cm de anchura, divididas en 5-7 lóbulos pinatífidos, estes con segmentos linear-oblongos. Flores en parellas, cos pedúnculos máis curtos ca folla correspondente; pedicelos e sépalos densamente pubescentes, estes de 5-6 mm con aresta curta; 5 pétalos, libres, de 4-6 mm, emarxinados, purpúreos. Mericarpos pilosos, sen engurras.

Háb.: Medra en terras de cultivo, prados de sega, solos húmidos e comunidades nitrófilas, ascendendo ata os 1.400 m de altitude.

Distr.: A súa área natural esténdese por Europa e metade Oeste de Asia; en Galicia atópase nas catro provincias, sendo máis rara na de Ourense.

Props.: Ten propiedades antidiarreicas, astrinxentes e analxésicas.

AGULLEIRA, HERBA DA AGULLA, HERBA DA ESQUINANCIA, hierba de San Roberto, geranio

Geranium robertianum L.

Fam.: *Geraniaceae*

Fenol.: IV-VIII

Planta de olor fétido, herbácea, anual ou bianual, de ata 50 cm, pilosa, glandular, con talos as veces avermellados. Follas de contorno poligonal, divididas, por máis da metade do seu radio, en 3-5 segmentos peciolados, e bipinnadas, moi lustrosos. Flores a pares, sobre pedúnculos máis longos cas follas; 5 sépalos aquillados, transversalmente engurrados e rematados en punta; 5 pétalos de tamaño dobre cos sépalos, enteiros, rosáceos ou avermellados. Froitos que se soltan dos picos, levan 5 estrías lonxitudinais e son pubescentes.

Háb.: É unha planta moi común en prados, beiras de camiños, sebes e bosques de caducifolias, sobre solos frescos e eutróficos, desenrolados sobre calquera tipo de rocha.

Distr.: Planta de distribución eurasiática, en Galicia é moi abundante nas catro provincias, ascendendo ata os 1.500 m de altitude.

Props.: A planta ten propiedades tónicas, antihemorráxicas, antiinflamatorias, diuréticas e astrinxentes.

AGROSTA

Agrostis capillaris L.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: VI-VIII

Perenne, con estolóns e rizomas, con talos de ata 70 cm de altura. Follas planas, de ata 4 mm de ancho, largamente agudas, con lígulas truncadas a obtusas, de ata 2 mm. Panícula oval-lanceolada, de ata 15 cm de longa, coas pólas patentes despois da antese, lisas ou algo aculeadas, sen espículas na metade inferior; espículas de ata 2,5 mm, verdes ou púrpuras; glumas case iguais, agudas; lema de 2/3 a 3/4 da gluma, as veces cunha aresta dorsal; pálea bifida, de 1/2 a 2/3 da lema; anteras de 1-1,5 mm.

Háb.: Planta abundosa en pastos, matogueiras e sotobosque de carballeiras e bidueirais, tanto en substratos silíceos como calcarios, ascendendo ata os 1.800 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución circumboreal, que en Galicia crece abundante en todo o territorio.

LESTA, HERBA BALESTRA, alesta, grama de olor

Anthoxanthum odoratum L.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: IV-VII

Planta cespitosa perenne, que pode superar os 50 cm de altura, con forte cheiro a cumarina. Follas planas, as veces esparcidamente pilosas, de 2-10 mm de ancho, con lígulas de ata 4 mm, truncada. Inflorescencia de ata 9 cm, cilíndrica, densa. Espículas de 8-10 mm, coa gluma inferior de 3,5-5 mm, linear-lanceolada, hialina e a superior excedendo lixeiramente á flor; lema estéril de 3-4 mm, pubescente, a superior cunha aresta xeniculada de ata 11 mm; lema fértil menor, suborbicular e sen aresta. Anteras de 3-4 mm.

Háb.: Medra moi abundante en prados, tanto de sega como os enchoupados, ascendendo ata os 1.700 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución circumboreal, é abundante en toda Galicia.

Props.: Planta de interese forraxeiro, polo arrecendo que subministra ao feo.

HERBA DAS DOAS, NOCELLA, porrillas

Arrhenatherum elatius (L.) Beauv. ex J. & C. Presl. subsp. *bulbosum* (Willd.) C. Presl.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: V-VIII

Planta laxamente cespitosa, provista dende a base de 2-6 entrenós engrosados de ata 10 mm de diámetro e talos de ata 150 cm de altura; nós pilosos. Follas de ata 9 mm de anchura, algo escábridas, con lígula de 1-3 mm, obtusa e ciliada. Inflorescencia en panícula, de ata 30 cm, con espículas de 7-10 mm, oblongas; glumas agudas, a maior do tamaño da lema; lema inferior de 7-10 mm, curtamente bidentada, cunha aresta de 10-20 mm situada no terzo inferior da lema. Anteras de 3-3,5 mm. Cariópside de 4-5 mm.

Háb.: Planta abondosa en prados de sega e herbais, dos bordes dos camiños, ascendendo ata os 1.500 m de altitude.

Distr.: Esta especie distribúese por Europa, Norte de África e Oeste de Asia, sendo frecuente en toda Galicia.

AVEA BRAVA, avena borde, ballueca

Avena barbata Pott ex Link in Schrader subsp. *barbata*

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: IV-VII

Planta anual, con talos glabros, de máis dun metro de lonxitude. Follas de ata 30 cm por 3-8 mm de ancho, algo pilosas ou ciliadas, con lígula de 2-5 mm. Inflorescencia en panícula de ata 50 cm, algo péndula, con espículas de ata 30 mm, que contén 2-3 flores; glumas case iguais, con 5-7 nervios, de 18-27 mm; lema de 12-18 mm, rematada en 2 prolongacións ou arestas de ata 6 mm, sen setas laterais, sendo o conxunto menor cas glumas; aresta dorsal, de 30-60 mm; pálea algo menor ca lema; anteras de 1,5-5 mm.

Háb.: Lugares removidos, beiras de camiños e terreos cultivados.

Distr.: Especie de dispersión cosmopolita, aínda que probablemente orixinaria das Illas Canarias. En Galicia aparece preferentemente a baixa altitude.

Props.: A palla das aveas empregouse en dermatoloxía, na elaboración de xampús para peles delicadas. Tamén ten propiedades diuréticas, laxantes e antiangiolíticas.

AVEA, avena

Avena sativa L. subsp. *sativa*

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: IV-VII

Planta anual, con talos glabros, de máis dun metro de lonxitude. Follas de ata 45 por 3-15 mm, planas, algo escábridas. Inflorescencia en panícula de ata 30 cm, unilateral; espículas de 17-30 mm, con 2-3 flores; glumas subiguais, con 7-9 veas; lemas glabras, de 12-25 mm, ápice emarxinado ou con 2 curtos dentes; lema inferior arestada, sendo esta de 15-40 mm, case dereita; pálea case do tamaño da lema. Gran de 11-12 mm.

Háb.: Cultivada na maioría de Europa e outras partes do Mundo.

Distr.: A súa orixe é indeterminado, certos autores a adscriben a Sudamérica e outros a Europa setentrional.

Props.: Planta de alto interese forraxeiro. As propiedades son similares ás da especie anterior.

Lastón de los bosques

Brachypodium sylvaticum (Huds.) Beauv. subsp. *sylvaticum*

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: VI-IX

Cespitosa perenne, con longos rizomas rastreiros; talos erectos de ata 100 cm, pubescentes nos nós. Follas planas, de 6-12 mm de anchura, péndulas, coas vaiñas pilosas; lígula obtusa, ciliada, de 1-3 mm. Inflorescencia en acio, de 5-12 cm de longo, formado por espículas moi distantes dispostas alternadamente; estas son redondas, lineares, de 17-35 mm, con 6-15 flores, algo patentes; glumas agudas, de 7-11 mm, desiguais, curtamente arestadas; lema lanceolada, de 9-13 mm, pilosa, con aresta da mesma lonxitude. Anteras 3,5-4,5 mm.

Háb.: Medra en bosques e prados, normalmente baixo sombra, sobre solos ricos. Ascende ata os 1.200 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución paleotemperada, esténdese por Europa, Oeste de Asia e Norte de África. En Galicia prefere as zonas interiores, aínda que tamén medra cerca da costa.

Cebadilla, triguillo, bromo catártico

Bromus catharticus Vahl

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: IV-IX

Perenne, laxamente cespitosa; talos glabros, de ata 80 cm. Follas planas, de ata 12 mm de ancho, as veces lixeiramente pilosas, escabrosas por ambas caras; lígula fendida, de 4-6 mm. Inflorescencia en panícula laxa, oblonga, de ata 30 mm de lonxitude, péndula; espículas de 20-40x5-10 mm, aplanadas lateralmente, con 6-12 flores; glumas lixeiramente desiguais, de 10-14 mm, con 7 nervios; lema de 14-18 mm, aquillada, con aresta de 1-2 mm; pálea a metade da lema, bífida. Anteras de 1-2 mm.

Háb.: Cultivado como forraxe, pero hoxe en día parece abundante nas beiras dos camiños, en terreos removidos, muros e gabias. Chega ata os 600 m de altitude.

Distr.: Planta de procedencia sudamericana (Arxentina e Bolivia), abundosa nas catro provincias galegas, en zonas baixas.

Rompesacos

Bromus diandrus Roth

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: IV-VII

Planta anual, con talos de ata 100 cm de altura, pubescentes. Follas planas, de ata 8 mm de ancho, con pelos dispersos e lígula de ata 6 mm; vaina con pelos patentes. Panícula de ata 25 cm, moi laxa, colgante; espículas de 65-95 mm, estreitamente cuneadas na madurez, con 5-8 flores; glumas inferior 15-25 mm, subulada, a superior máis longa, linear-lanceolada, trineruada; lema de 20-35 mm, curtamente bífida e con una aresta de 35-60 mm inserta por debaixo do ápice; pálea máis curta ca lema. Estames 2-3 e anteras de 1-5 mm.

Háb.: Medra ás beiras dos camiños, campos abandonados e terreos removidos, ascendendo ata os 1.200 m.

Distr.: Planta de orixe mediterráneo, atópase frecuentemente nas catro provincias galegas.

BROMO, bromo

Bromus hordeaceus L. subsp. *hordeaceus*

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: V-VII

Planta anual ou bienal, de ata 80 cm de altura. Follas glabras, de ata 6 mm de ancho e lígula de 1 mm; vainas pilosas. Inflorescencia en panícula oblonga, erecta, de ata 10 cm; espículas lanceoladas, con 6-12 flores, xeneralmente pilosas, sobre pedicelos máis curtos cas espículas; a xeneralidade das glumas desiguais, acuminadas, con 5 nervios; lema de 8-11 mm, lanceolada, redondeadas polo dorso, cunha aresta de 4-11 mm, dereita, erecta, inserta lixeiramente por debaixo do ápice; pálea máis curta ca lema; cicatriz orbicular. Estames 3, con anteras de 0,5-2 mm.

Háb.: Medra en prados, herbais, campos de cultivo e beiras de camiños, sobre solos con certa riqueza en nutrientes. Dáse ata os 1.600 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución subcosmopolita, en Galicia aparece frecuente nas catro provincias.

Barba de macho, zaragüelles, rompesacos

Bromus rigidus Roth

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: V-VII

Planta anual, con talos de ata 50 cm, pubescentes. Follas de ata 6 mm de ancho, densamente pilosas; lígula de 4-6 mm; vainas con pelos patentes. Panícula de 15-20 cm, densa, erecta, con pólas máis curtas cas espículas; espículas de 25-35 mm, erectas, cuneiformes; glumas hialinas, a inferior 17-28 mm, linear-lanceolada, a superior máis longa, estreitamente lanceolada con 3 nervios. Lema de 24-40 mm, profundamente bífida no ápice, con aresta dereita e plana de 30-50 mm; pálea máis curta ca lema; cicatriz elíptica. Estames 2 e anteras de 1 mm.

Háb.: Medra en prados, herbais, terreos soltos e areosos e beiras de camiño, sobre solos con certa riqueza en nutrientes. Ascende ata os 700 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución paleotemperada, esténdese por Europa, Oeste de Asia e Norte de África. En Galicia prefire as zonas preto da costa, aínda que aparece tamén en zonas baixas do interior.

BROMO

Bromus sterilis L.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: IV-VII

Planta anual, con talos que poden alcanzar os 80 cm, glabros. Follas de 2-6 mm de anchura, suavemente pilosas, con lígula ovalada, de ata 2,5 mm; vainas pubescentes. Inflorescencia en panícula moi laxa, de ata 20 cm, con normalmente unha espícula por póla e esta máis longa; espículas cuneadas, de 20-35 mm, comprimidas, con 5-9 flores; gluma inferior de 15-25 mm, subulada e a superior de 20-35 mm, linear-lanceolada, trinervada; lema de 14-20 mm, con dous dentes apicales de 1-3 mm e unha aresta recta de 15-30 mm; pálea subigual á lema. Estames 3, coas anteras de 1 mm.

Háb.: Frecuente en beiras de camiños, lugares removidos e pasteiros secos; chega ata os 1.000 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución eurasiática, que medra abundante por toda Galicia.

PANASCO, DACTILO, dactilo***Dactylis glomerata* L.****Fam.:** *Gramineae***Fenol.:** IV-IX

Planta cespitosa perenne, con talos de ata 150 cm, erectos, coa base dos talos e entrenós fortemente comprimidos. Follas lisas ou revolutas, escábridas, de ata 8 mm de anchura; lígula de 2-10 mm, aguda. Inflorescencia en panícula de 5-25 cm de longa, subspiciforme, con 1-3 ramas patentes que levan varias espículas reunidas; espículas comprimidas lateralmente, de 5-9 mm, con 2-5 flores; glumas subiguais, aquilladas escábridas ou ciliadas na quilla, con tres nervios a superior e un a inferior; lema de 3,5-6 mm, curtamente arestada. Anteras de 3-4 mm.

Háb.: Medra en beiras de camiño, peneñas, prados, carballeiras e soutos, sobre substratos ácidos, chegando a vivir ata os 1.300 m de altitude.

Distr.: Planta de dispersión paleotemperada, que aparece silvestre nas catro provincias galegas cultivándose como forraxe, e dando orixe a múltiples cultívares.

Props.: Emprégase como alimento, tanto humano como animal.

MILLÁN, MILLACA, garrachuelo, pata de gallina***Digitaria sanguinalis* (L.) Scop.****Fam.:** *Gramineae***Fenol.:** VII-X

Planta anual, con talos que poden superar os 60 cm, ascendentes ou arraigantes nos nós inferiores. Follas planas, pilosas ou escábridas nos marxes, con lígula obtusa de 1-1,5 mm. Inflorescencia con 2-16 espigas de uns 3-20 cm, que nacen case á mesma altura, e levan de 1 a máis de 5 espículas; espículas 2-3,5 mm, ovado-elípticas, con 2 flores; gluma inferior moi pequena e a superior de 1-2 mm, uni-trinerviada con marxes ciliados; lema case o dobre ca gluma superior, lixeiramente pubescente. Anteras de 0,5-1 mm.

Háb.: Desenrolase nas terras de cultivo, prados sobre solos areosos e beiras dos camiños, ascendendo ata os 500 m.

Distr.: Planta que se distribúe pola Rexión Mediterránea, metade Sur de Europa e grande parte de Asia, en Galicia aparece fundamentalmente nas zonas baixas e medias das catro provincias.

FESTUCA, festuca

Festuca pratensis Huds.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: V-VII

Planta laxamente cespitosa, con talos que alcanzan os 120 cm. Follas máis ou menos lisas, de 3-5 mm de anchura, con vaíñas abertas que se desfán en fibras ao envellecer; lígula moi curta con aurículas glabras. Panícula de ata 20 cm, o nó inferior con 2 pedicelos, o máis curto con 1-3 espículas e o máis longo con 4-6; espículas de 9-11 mm, con 5-12 flores; gluma obtusa con amplo marxe escarioso no ápice; lema de 7 mm, sen aresta. Ovario glabro.

Háb.: Medra en prados e herbais algo húmidos, chegando ata os 500 m de altitude.

Distr.: Distribución euroasiática, crece dispersa nas provincias de A Coruña e Lugo. Emprégase ás veces como ornamental.

HERBA DO MANÁ

Glyceria declinata Bréb.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: IV-VIII

Planta perenne, arraigante nos nós e talos ascendentes. Follas planas ou pregadas, de ata 8 mm de ancho e abruptamente contraída na punta; lígula triangular de 4-8 mm. Inflorescencia unha panícula estreita, linear-lanceolada, de 10-30 cm, pouco ramalluda; espículas de 6-25 mm, estreitamente oblonga, con 6-11 flores, que caen na madurez; glumas hialinas, desiguais, a máis baixa de 1,5-2,5 mm e a superior de 2,5-4 mm; lema maior cas glumas, con 3-5 dentes no ápice e 7 nervios marcados; pálea de similar tamaño, con 2 arestas no ápice. Anteras de 0,8-1,2 mm, violáceas.

Háb.: Medra en prados enchoupados, beiras de canles, regueiros e pozas e ríos de pouca profundidade, chegando a vivir venturosa ata os 1.400 m de altitude.

Distr.: Especie de distribución eurosiberiana, que en Galicia atópase dispersa polas catro provincias.

HERBA TRIGA, HOLCO, heno blanco***Holcus lanatus* L.****Fam.:** *Gramineae***Fenol.:** IV-IX

Planta cespitosa perenne. Talos de ata 100 cm, cunha pilosidade suave, excepto nos nós. Follas de 3-10 mm de ancho, con lígula truncada de 1-4 mm. Inflorescencia en panícula oval, de 3-20 cm, de laxa a moi densa, abrancazada, rosácea ou purpúrea; espículas de 3-5 mm, con glumas lanceoladas, agudas, ciliadas sobre a quilla e as veas, as veces cunha aresta de 1 mm; lema da flor superior cunha aresta, curvada formando un gancho a 2 mm por baixo do ápice, normalmente incluída nas glumas. Anteras de 1-2 mm.

Háb.: Frecuente en beiras de camiño e prados de sega sobre substratos ácidos ou neutros, dáse ata os 1.400 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución circumboreal, frecuente en toda Galicia.

HERBA DE VIGO, MOREIRA, XOIO, vallico, raygras italiano***Lolium multiflorum* Lam.****Fam.:** *Gramineae***Fenol.:** IV-VII

Planta perenne, con talos que alcanzan os 100 cm, ascendentes despois dun tramo, glabros. Follas con limbo de ata 35 cm x 3-10 mm, agudas, convolutas ou planas; lígula de ata 4 mm, a xeneralidade con aurículas. Espiga de 25-40 cm, con raques delgado, flexuoso e escábrido; espículas elípticas a oblongo-lanceoladas, de 8-30x2-10 mm, con 11-20 flores, erecto-patentes ou patentes na anteses; glumas lanceoladas, de 5-13 mm, agudas ou subagudas; lema lanceolada, a veces con aresta terminal de ata 15 mm; pálea máis curta ca lema. Anteras 3, de 3-5 mm.

Háb.: Medra nas beiras dos camiños e prados de sega, medrando ata os 600 m de altitude.

Distr.: Especie propia do Sur de Europa e Norte de África, que se atopa nas catro provincias galegas.

MOLINEA

Molinia caerulea (L.) Moench subsp. *caerulea*

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: VII-IX

Planta cespitosa perenne, con talos de ata 150 cm, erectos e ríxidos, con 1 só nó cara a base. Follas de ata 50x10 mm, planas, as veces pilosas con marxes ásperas; lígula pilosa, de ata 4 mm. Inflorescencia en panícula, normalmente compacta e como una espiga, de 5-60 cm, con pólas antrorso-escábridas; espículas de 4-9 mm, comprimidas lateralmente, púrpuras, marróns ou verdes, con 1-2 flores; glumas subiguais, agudas, de 2-3,5 mm; lema de 1-4 mm, glabra, sen aresta e pálea lixeiramente menor. Anteras de 1,5-3 mm, violáceas.

Háb.: Habita lugares enchoupados, turbeiras e beiras de regueiros e ríos, ascendendo ata os 1.400 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución circumboreal, moi frecuente nas 4 provincias galegas.

Pata de gallina, pasto miel, pasto dulce, cañota

Paspalum dilatatum Poir. in Lam.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: V-XI

Planta cespitosa perenne, canas de ata 1 m de altura, con nós marcados. Follas linear-lanceoladas, de 7-10 mm de anchura, coa base do limbo con pestanas e lígula membranosa, ovalada a oblonga, de 2-5 mm. Inflorescencia laxa, unilateral, con 3-7 acios alternos, de 3x8 mm, co raques lixeiramente alado. Espículas de 2,8-3,8 mm, plano-convexas, ovaladas, con dúas flores; gluma superior con 5-7 nervios, difusamente pilosa sobre a superficie e máis densamente pilosa cara á beira, a inferior ausente; lema superior máis ou menos dura, a da flor inferior pilosa, igual ou menor ca da gluma. Anteras de 1-1,5 mm.

Háb.: Lugares removidos, fisuras de solos de pedra, bordos de camiños e canles, prados e lugares temporalmente enchoupados, ascendendo ata os 1.300 m de altitude.

Distr.: Planta orixinaria do Brasil e a Arxentina, que naturalizouse no Suroeste de Europa.

PASTO AZUL, POA

Poa annua L.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: II-XI

Planta normalmente anual, erecta, glabra, con talos comprimidos de ata 30 cm. Follas de 2-3 mm de anchura, engurradas transversalmente; lígula oblonga, de 1,5-3 mm. Inflorescencia en panícula de 3-8 mm, máis ou menos piramidal, laxa, con pólas a pares ou solitarias, máis ou menos parentes na floración; espículas de 3-6 mm, ovadas, con 2-6 flores; glumas desiguais, con marxe escarioso, uninervia a inferior e trinervia a superior; lema lixeiramente maior cas glumas, pilosa nos nervios; pálea algo menor ca lema. Anteras de 0,6-0,8 mm, 2-3 veces tan longas como anchas.

Háb.: Medra en lugares pisados e ruderalizados, cultivos, beiras de camiño, prados e lugares temporalmente enchoupados, chegando ata os 1.400 m de altitude.

Distr.: Especie de distribución cosmopolita, que se pode atopar en case toda Galicia.

Poa común, garnilla

Poa trivialis L.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: IV-VIII

Planta perenne, laxamente cespitosa con curtos rizomas e talos de ata 100 cm de altura algo ásperos cara ao ápice. Follas planas de ata 4 mm de anchura, delgadas e suaves; lígulas agudas, de 3,5-10 mm. Panícula ovoide-piramidal, con 3-6 ramos inferiores semiverticilados e longamente espidos na base. Espículas ovais, de 2,5-3,7 mm, con 3 ou máis flores; glumas agudas, lema pilosa na quilla e lanuxinosa na base con pálea escábrida na quilla, ambas iguais ou algo menores cá gluma. Anteras de 1,2-1,5 mm.

Afín á anterior é *P. pratensis* L., que se diferencia polo seu carácter cespitoso, lígula de 1-1,5 mm e espiguiñas algo maiores.

Háb.: Desenrólase nas beiras dos camiños e prados de sega enchoupados así como en zonas higróturbosas, ascendendo ata os 1.300 m de altitude.

Distr.: De distribución eurasiática, aparece frecuente nas catro provincias galegas.

PAINZO, MILLO MIÚDO, almarejo, mijo menor

Setaria pumila (Poir.) Roem. & Schult.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: VII-X

Planta anual, con talos glabros que poden superar os 100 cm de altura. Follas glabras ou escasamente pilosas, de 3-8 mm de anchura cunha lígula pilosa curta. Inflorescencia espiciforme, cilíndrica de 1-1,5x7-10 cm, co eixo central áspero, onde nacen curtos pedicelos pilosos que levan de 4-12 setas amareladas, antrorso-escábridas, de ata 8 mm, reunidas no pé da espiguiña. Espículas ovoideas e obtusas, con glumas desiguais, a maior alcanzando os 2/3 da espícula, con 5 nervios; lema máis longa cá gluma, con estrías transversais. Anteras de 0,7-1,4 mm.

Háb.: Crece como mala herba dos cultivos e nos bordos dos camiños e terreos removidos, ascendendo ata os 400 m de altitude no Val do Sil.

Distr.: Nativa do Sur de Europa, hoxe en día ten unha distribución subcosmopolita. Crece sobre todo nas Rías Baixas e Sur de Galicia.

Greñita común

Vulpia myuros (L.) C.C. Gmelin.

Fam.: *Gramineae*

Fenol.: V-VII

Planta anual, con talos erectos de ata 60 cm. Follas finas, con lígula truncada de ata 1 mm de longo. Inflorescencia en panícula pouco ramalluda ou acio de 5-20 cm, con pedicelos de ata 2 mm; espículas de 6-10 mm, con 4-6 flores, las superiores masculinas. Glumas iguais ou máis curtas cas flores, a inferior 0,5-2 mm e a superior de 2-6 mm, incluíndo unha aresta de 1-2 mm; lema con 5 veas, de 4,5-7,5 mm, cunha aresta do dobre de longa; pálea lixeiramente máis curta, con quillas escábridas. Anteras menores de 1 mm.

Háb.: Prados anuais, herbais, prados de sega e outros lugares soleados, chegando a medrar ata os 1.200 m de altitude.

Distr.: Elemento subcosmopolita, que en Galicia aparece frecuente en todo o territorio.

PERICÓN, AVELAO, ALFAVACA DA COBRA, todabuena

Hypericum androsaemum L.

Fam.: *Guttiferae*

Fenol.: VI-VIII

Arbusto perenne, glabro, con talos de ata 100 cm, percorridos por dúas liñas. Follas opostas, sésiles, de 4-15 cm, anchamente ovadas a lanceoladas, cordadas, obtusas, glaucas polo envés e finamente punteadas. Flores nunha cima umbeliforme pauciflora; flores regulares, con sépalos desiguais, ovados e revirados cara atrás e acrescentes na frutificación; 5 pétalos amarelos, de 4-10 mm obovados. Estames en 5 feixes, tan longos como os pétalos. Froito una drupa carnosa, de 10-12 mm, negra ao madurar.

Háb.: Crece en ribeiras, barrancos, sotobosque de amieiros, abeleiras e carballos, sebes e outros lugares sombrios con certa humidade e ricos en nutrientes. Ascende ata os 700 m.

Distr.: Planta de carácter atlántico, esténdese polo Oeste de Europa e localmente no Sur de Europa ata o Norte do Irán. Por Galicia aparece nas catro provincias, máis abundosa cara ao interior.

Props.: Favorece o apetito e ten propiedades vulnerarias, emenagogas, diuréticas e vermífugas. As especies do xénero *Hypericum* foron empregadas en curas de feridas, pois as unidades florais teñen propiedades antisépticas e cicatrizantes.

ABELOURA, HERBA DAS FERIDAS, HERBA DE SAN XOÁN, hierba de San Juan, pampanillos

Hypericum undulatum Schousb. ex Willd.

Fam.: *Guttiferae*

Fenol.: VI-IX

Planta herbácea, perenne e glabra; talos de ata máis de 1 m, con glándulas negras e 4 ás lonxitudinais, estreitas e onduladas. Follas de 7-35 x 3-14 mm, opostas, semiamplexicaules, de bordo ondulado-denticulado, con glándulas translúcidas medias ou pequenas. Flores bracteadas, levan sépalos lanceolados, agudos e enteiros, con glándulas negras; 5 pétalos de 7-9 mm, avermelladas no botón floral e amarelas ao florecer. Cápsula 5-8 mm, ovoide, abríndose polos septos. Sementes de 0,6-0,8 mm, pardo claras.

Háb.: Crece en xunqueiras, brañas, ribeiras dos ríos e outras zonas húmidas, preferentemente sobre substratos ácidos.

Distr.: Planta do Suroeste de Europa e Rexión Macaronésica, na Península Ibérica esténdese pola metade occidental, pero fóra das zonas baixas e mornas. En Galicia crece dispersa polas catro provincias.

Alga, egeria, elodea, maleza acuática brasileira

Egeria densa Planch.

Fam.: *Hydrocharitaceae*

Fenol.: VI-VII

Planta dioica, acuática, con raíces que se forman nos nós do caule, con talos mergullados salvo as flores, que forman tapetes densos; talos de color verde como as follas. Follas serruladas lineares, de 1-3 x 0,5 cm, abondosas, dispostas sobre o talo en verticilos de 4-7, salvo na zona basal que poden ser de 3. Flores brancas con 3 pétalos de 18-25 mm, moito maiores cos sépalos, situadas no extremo de longos pedúnculos.

Háb.: Crece en lagoas, ríos e augas estancadas da zonas baixa. Reprodúcese asexualmente, por anacos do talo, que proceden de baleirar os acuarios, dispérsase polo movemento das augas, podendo cubrir amplas superficies.

Distr.: .. Procede das zonas temperadas de Sudamérica no Sueste de Brasil, Uruguai e Arxentina. Espallouse por lo mundo debido ó seu emprego para limpar os acuarios. En Galicia localízase no río Umia. No Gafos localízámola en Campolongo. A mata medra a carón dun sumidoiro que ten sufrido vertidos. É unha planta invasora no medio. Na campaña de limpeza do 2012 retiráronse da zona uns 500 quilos.

Props.: Seica produce sustancias antibióticas que poden axudar a prever a expansión das algas verde azuladas das augas.

TOLLEMERENDAS, azafrán

Crocus serotinus Salisb.

Fam.: *Iridaceae*

Fenol.: X-XI

Tubérculo con túnicas papiráceas, fibrosas. Do tubérculo saen 4-7 follas, lineares, de 1,5-3,5 mm de anchura, presentes no momento da floración. 1-2 flores lilas, con gorxa branca, lila ou amarela, algo pubescente, nacente no medio das follas; bráctea membranácea; tubo do perianto de ata 12 cm, branco ou lila; tépalos de ata 5 cm, oblongo-lanceolados; anteras amarelas e estilo de amarelo a laranxa, con 3 ou máis ramificacións. Cápsula de 1,5 mm, elipsoide, con sementes marróns e elipsoidais.

Háb.: Medra en piñeirais, matogueiras, prados pouco profundos e beiras de regueiros, ata os 1.500 m de altitude.

Distr.: Endemismo ibérico-occidental, que se atopa espallado nas catro provincias galegas.

Props.: Os estigmas desecados do *Crocus sativus* é o azafrán que, ademais de condimento alimenticio, ten propiedades aperitivas, eufépticas, estimulante do sistema nervioso e por vía externa calma os dolores dentais e a xenxivite.

ESPADAINA AMARELA, ABOLLA CANDELAS, XAVANA, lirio amarillo

Iris pseudacorus L.

Fam.: *Iridaceae*

Fenol.: V-VII

Rizoma reptante, de diámetro uniforme; talos de ata 120 cm, lixeiramente comprimidos, con varias follas, as basais de 50-90 cmx10-30 mm, glaucas, con nervio central moi aparente. As flores de 4 a 10, amarelas, sobre unha espata de 40-100 mm, herbácea, de marxes membranosos; pedicelos das flores, de 20-50 mm, pezas florais cun tubo curto e tépalos externos de 30-50 mm, oblongo-lanceolados e os superiores linear-oblongos. Froito en cápsula de 40-70 mm, cilíndrica, cun curto bico; sementes marrón escuras.

Háb.: Críase en regueiros, charcas, lagoas, beiras de ríos, amieirais e salgueirais, chegando a 700 m de altitude.

Distr.: Planta de dispersión europea, que en Galicia atópase abundosa nas catro provincias.

Props.: A raíz ten propiedades astrinxentes, diuréticas, laxantes, vermífugas e eméticas; as sementes son estomacais e carminativas, empregándose ás veces como substituto do café.

GLADIOLO LARANXA, crocosmia, tritonia

Tritonia x crocosmiflora (Lemoine) Nicholson $\equiv$ *Crocasmia x crocosmiflora* (Lemoine) N.E. Br.

Fam.: *Iridaceae*

Fenol.: IV-VIII

Planta estolonífera perenne, con bulbos redondos. 4-8 follas basais, de 5-20 mm de anchura, co nervio medio destacado. Flores dispostas en acios laxos, dísticos, con 10-20 flores, sobre un escapo de ata 90 cm. Flores, de cor laranxa-amarelas, con tubo infundibuliforme, curvado, cos segmentos oblongos, abertos. 3 estames con anteras amarelas e estilo case tan longo coma a corola.

Háb.: Cultivada como ornamental, naturalizouse en lugares húmidos e sombrizos, como amieirais e salgueirais, vivindo ata os 300 m de altitude.

Distr.: Híbrido creado en Francia polo cruzamento de *T. pottsii* e *T. aurea*, as dúas orixinarias de África do Sur. En Galicia dáse en zonas baixas, non moi alonxadas da costa.

Props.: Planta altamente variable, reproducése principalmente por rizomas ou bulbos; apenas produce sementes fértiles.

XUNCO, junco

Juncus acutiflorus Ehrh. ex Hoffm.

Fam.: *Juncaceae*

Fenol.: VI-IX

Perenne, con grosa rizoma rasteiro e talos de ata 1 m de altura, con 2-3 vaíñas basais e 2-4 follas caulinas; estas de 5-50 cm, unitubulosas, septadas. Inflorescencia aberta, con 50-80 glomérulos con 5-8 flores cada un; tépalos de 2-2,7 mm, os interiores máis longos cos exteriores, frecuentemente co ápice revirado; 6 estames máis curtos que o periantio e anteras máis longas cos filamentos. Cápsula algo máis longa co periantio, trigona-ovoide a triangular, con bico de 0,5-1 mm. Sementes duns 0,5 mm, reticuladas.

Háb.: Medra en xunqueiras, marismas e sobre todo en pasteiros húmidos e enchoupados sobre substratos silíceos; ascende ata os 1.300 m de altitude.

Distr.: Esténdese polo Oeste, Centro e Sur de Europa e Noroeste de África; en Galicia aparece nas catro provincias, pero máis frecuente en zonas de clima atlántico.

PELO DE COCHO, junco

Juncus bufonius L.

Fam.: *Juncaceae*

Fenol.: VI-IX

Planta anual, sen rizoma; múltiples talos de ata 40 cm, normalmente menores, con 2-3 follas basais e ata 3 caulinas, estas de marxes lixeiramente revoltos, de ata 2 mm de ancho. Inflorescencia laxa, con flores sésiles e a bráctea inferior máis longa ca esta; tépalos de 5-8 mm, estreitamente ovados a lanceolados, desiguais, os exteriores apiculados, cun marxe escarioso e os internos, máis curtos e marxe máis ancho. 6 estames e as anteras máis curtas cos filamentos. Cápsula ovoidea a elíptica, máis curta cos tépalos. Sementes pequenas lisas ou finamente estriadas.

Háb.: Desenróllase en prados enchoupados e solos areosos temporalmente encharcado, ascendendo ata os 1.300 m de altitude.

Distr.: Elemento subcosmopolita, que en Galicia aparece abundante nas catro provincias.

Props.: Ten propiedades diuréticas, empregándose especialmente para remediar a litíase.

HERBA XUNQUEIRA, XUNCO, XUNCO DE ESTERAS, junco

Juncus effusus L.

Fam.: *Juncaceae*

Fenol.: VII-IX

Densamente cespitosa perenne; talos de ata 150 cm, con vañas marrón-avermelladas, lisos ou sucados por estrías pouco aparentes, con medula continua. Bráctea inferior da inflorescencia moi longa, de ata 18 cm, aparentando ser continuación do talo e rematada en punta. Inflorescencia con moitas flores, densa ou laxa, coas flores marrón pálidas; tépalos de 2-2,6 mm, ovados, apiculados, cunha banda verde e dous laterais acastañadas. 3 estames e as anteras do tamaño dos filamentos. Cápsula ovoidea a globosa, obtusa, máis curta cos tépalos. Sementes pequenas reticuladas.

Háb.: Medra nas beiras dos regatos, prados enchoupados e beiras das marismas, ascendendo ata os 1.300 m de altitude.

Distr.: Elemento cosmopolita, que en Galicia aparece abundante nas catro provincias.

Props.: Ten propiedades diuréticas, empregándose especialmente para a cura da litíase.

MALVELA, HERBA DE RESTE, HERBA DOS BOLOS, hiedra terrestre

Glechoma hederacea L.

Fam.: *Labiatae*

Fenol.: IV-VI

Herba perenne con talos vexetativos rastreiros e floríferos erectos. Follas opostas, orbiculares ou reniformes, crenuladas, de ata 35x40 mm, con longos pecíolos. Flores reunidas en verticilos de 2-10 que se desenrolan na axila das follas; son pentámeras, co cáliz piloso-glanduloso e a corola bilabiada duns 20 mm, tubo dereito, de color violáceo con manchas rosadas ou púrpuras; 4 estames lixeiramente exertos. O froito é un tetraquenio que se sitúa no fondo do cáliz.

Háb.: Medra en lugares sombrizos e húmidos, como carballeiras e fragas, bidueirais, abeledos e beiras de regatos, sobre solos frescos e ricos en nutrientes.

Distr.: Atópase por toda Europa e parte de Asia. En Galicia medra nas catro provincias, aínda que nunca é abundosa.

Props.: As flores teñen propiedades expectorantes, astrinxentes, diuréticas e vulnerarias.

CHUCHAMEL, ESTRUGA MORTA, ortiga muerta

Lamium maculatum L.

Fam.: *Labiatae*

Fenol.: III-XII

Herba perenne, co talo cuadrangular, piloso, simple, de ata 50 cm de altura. Follas opostas, pecioladas, triangular-ovadas, acuminadas, dentadas, de color gris cunha mancha branca polo face e prateadas polo envés. As flores dispóñense en verticilos globosos bracteados; son sesiles, con cáliz de 5 dentes, de 8-15 mm e corola bilabiada ensanchada superiormente cun anel de pelos na marxe, de 20-35 mm, rosácea ou púrpura; estames cubertos polo labio superior da corola. O froito son 4 núculas.

Háb.: Desenrólase nas beiras dos bosques, sebes, camiños, ríos, lugares removidos e ao pé dos muros, en solos ricos en nitróxeno e materia orgánica.

Distr.: Planta de distribución euroasiática, medra en toda Galicia.

Props.: Para uso interno emprégase contra a diarrea, metrorraxia e trastornos intestinais. Externamente en casos de vaxinite, hemorroides, estomatite, xenxivite, farinxites, feridas e queimaduras.

BUGALLÓN, AMENTA DE LOBO, MARRUBIO ACUÁTICO, pie de lobo, menta de lobo

Lycopus europaeus L.

Fam.: *Labiatae*

Fenol.: VI-IX

Planta perenne, sen olor, variadamente pilosa, de máis dun metro de altura. Follas de ata 5x12 mm, ovado-lanceoladas ou elípticas, pinnatífidas ou pinnatisectas na base e amplamente lobadas ou dentadas no ápice; follas superiores amplamente dentadas. Flores en verticilos separados entre si, densifloros, con brácteas de 3-5 mm; cáliz de 3,5-4,5 mm, con dentes do dobre de longos co tubo e espiñentos; corola de 4 mm, con 4 lóbulos, branca con puntos avermellados; 2 estames sobresaíndo da corola.

Háb.: Medra en lugares húmidos baixo arborado de amieiros e salgueiros, en solos enchoupados, chegando ata os 1.000 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución eurasiática, medra nas catro provincias.

Props.: A planta ten propiedades astrinxentes e febrífugas. É de interese melífero.

MENTRASTO, MATAPULGAS, menta bastarda, menta borde *Mentha suaveolens* Ehrh.

Fam.: *Labiatae*

Fenol.: VI-IX

Planta perenne, de talo cuadrangular, ata 1 m, olor forte e cuberta de pelos crechos. Follas de 30-45x20-40 mm, sésiles ou moi curtamente pecioladas, ovado-oblongas a suborbiculares, obtusas, cordadas na base e de borde serrado, opostas, decusadas, moi rugosas pola face e algo abrancazadas polo envés. Flores branco-rosáceas, dispostas en espigas cónicas alongadas, as veces ramificada, de ata 90 mm de longo; cálices de 1-2 mm, campanulados, con 5 dentes subiguais, e corola algo máis do dobre de longa.

Háb.: Medra nas beiras dos camiños, gabias, prados e baixo bosques húmidos, sempre en solos cun certo contido en nitróxeno, ascendendo ata os 1.000 m de altitude.

Distr.: Planta que se desenrola ao Oeste e Sur de Europa, subindo cara o norte ata Holanda. En Galicia aparece nas catro provincias.

Props.: Ten propiedades estomáticas, antiespasmódicas e tónicas, similares ás doutras mentas, pero menos intensas.

HERBA DO FERRO, HERBA DE SAN XOÁN, HERBA DAS FERIDAS, brunela, consuelda menor

Prunella vulgaris L.

Fam.: *Labiatae*

Fenol.: VI-X

Planta perenne, con rizoma reptante con talos que poden alcanzar medio metro de alto, cuadrangulares e debilmente pubescentes. Follas escasas, opostas, de ata 5x2 cm, pecioladas, ovadas coa base cuneada e bordo enteiro ou lixeiramente crenulado. Flores en inflorescencia terminal, cilíndricas, sostida por brácteas similares ás follas; cáliz de ata 9 mm, con dentes mucronados, os 3 superiores anchos e os dous inferiores máis longos e estreitos e corola de ata 15 mm, bilabiada, co labio superior cóncavo e o inferior tridentado, azul violeta.

Háb.: Medra en prados, beiras de camiños e regatos e bosques aclarados, sobre solos frescos, ricos en bases e lixeiramente ácidos, chegando ata os 1.000 m de altitude.

Distr.: Planta de areal eurasiático, en Galicia crece por calquera sitio

Props.: Planta de interese melífero. Ten propiedades astrinxentes e vulnerarias.

Hierba de gato, matapollos

Stachys arvensis (L.) L.

Fam.: *Labiatae*

Fenol.: III-X

Planta anual, pilosa, de ata 30 cm de altura. Talos erectos, simples ou divididos dende a base, con pelos adpresos nas caras alternas en cada entrenó. Follas opostas, ovadas coa base cordada, de 10-40x8-30 mm, hirsutas. Flores en verticilastros axilares de 2-6 flores, con pedicelos curtos, con brácteas máis pequenas cás follas; cáliz piloso, de 5-7 mm, con dentes tan longos coma o tubo; corola bilabiada, branca a púrpura, pouco maior có cáliz, cos estames sobresaíndo do tubo.

Háb.: pasteiros anuais, terreos de cultivo, terras removidas sobre substratos ácidos ou areosos. Ascende ata os 1.000 m.

Distr.: Planta de distribución europea, que aparece frecuente na maior parte de Galicia. Considérase una herba ruín para os cultivos.

LOTO DE CHARCAS, loto, cuernecillo grande

Lotus pedunculatus Cav.

= *L. uliginosus* Schkuhr

Fam.: *Leguminosae*

Fenol.: III-IX

Planta perenne, estolonífera, normalmente glabra, Talos ramalludos, ocos, de ata máis de 1 metro de longo. Follas con 5 folíolos, glaucos polo envés, os superiores algo maiores que o par inferior, de ovados a elípticos, obtusos e xeralmente mucronados. Inflorescencia con 5-18 flores, nun pedúnculo de 4-13 cm, varias veces máis longo que a bráctea trifoliada que o soporta; flores papilionáceas, de 10-15 mm, con cáliz piloso, apenas bilabiado, con tubo máis longo que os dentes; corola dobre de larga que o cáliz, amárela, con veas avermelladas no estandarte, este pouco máis longo que as ás e a quilla. Froito de ata 2,5x40 mm, algo comprimido.

Háb.: Desenrólase con frecuencia en prados, xuncais e comunidades con forte enchoupamento e beiras de ríos sobre solos ácidos, ascendendo ata os 1.200 m de altitude.

Distr.: Taxon de dispersión eurasiática, que medra abundante en toda Galicia.

Props.: As flores teñen efectos ansiolíticos, polo que a infusión das mesmas axuda a combater o insomnio.

TREVO BRANCO, trébol blanco

Trifolium repens L.

Fam.: Leguminosae

Fenol.: IV-IX

Herba perenne, estolonífera, cos talos arraigantes nos nós, glabros. Follas alternas, con una estípula na base e pecíolo 10-35 cm, glabro ou glabrescente; folíolos de ata 4,5x3,5 cm, de obcordados a case orbiculares, ás veces cunha mancha negra. Inflorescencias hemisféricas, de 10-40 mm de diámetro, axilares, sobre pedúnculos de 1-40 cm; flores papilionáceas sobre pedicelos curtos, que tenden a facerse reflexos na frutificación, brancas ou rosadas, acadando ata os 12 mm de longo; cáliz glabro, con 10 nervios, tubo máis longo que os dentes desiguais; corola glabra, con estandarte de 6-11 mm. Legume con 1-4 sementes.

Háb.: Planta típica de prados de sega, céspedes, bordos de regatos e lugares húmidos, sendo a miúdo empregada para mellorar pasteiros. Prefire solos ricos, con pH próximo á neutralidade e non soporta a seca.

Distr.: Planta da Rexión Mediterránea, escasa en Galicia, naturalizándose en zonas baixas da costa pontevedresa.

Props.: Ten propiedades antirreumáticas, antiespasmódicas, vulnerarias, diuréticas e emenagogas. Utilízase frecuentemente como condimento nas comidas. Como outras leguminosas aporta azote ao solo mediante os nós radicais coa bacteria nitrificante *Rhizobium*.

VEZA, HERBA DA FAME, veza púrpura

Vicia bengalensis L.

Fam.: Leguminosae

Fenol.: III-VI

Herba anual ou bienal, gabeadora, pilosa, con talos angulosos, de ata 80 cm. Follas con estípula enteira ou dentada na base e rematada en gabián, composta de 5-9 pares de folíolos; estes de 8-28x2-6 mm, elípticos a oblongos, obtusos e mucronados. Inflorescencias pedunculadas, en acios de 4-15 flores, con pedúnculo de 4-15 cm; flores papilionáceas, con cáliz piloso e cunha protuberancia na base e con 10 nervios; corola púrpura ou violeta, co extremo escuro e o estandarte de 15-18 mm de longo e ás e quilla lixeiramente máis curtas. Legume de 25-40x0-12 mm, comprimida, moi pilosa, con 2-5 sementes de 2,2-2,7 mm, pardo-escuras.

Háb.: Crece en bordos de camiño, noiros e herbais sobre solos pouco profundos, ascendendo ata os 400 m de altitude.

Distr.: Planta de dispersión mediterránea, naturalizada en Norteamérica. En Galicia medra en zonas baixas, preto da costa, e nas mornas do interior.

ARVELLA, BRENTZA, HERBA DO CREGO, PAN DE CUCO, veza

Vicia hirsuta (L.) S.F. Gray

Fam.: *Leguminosae*

Fenol.: V-VII

Planta anual, pubescente, con talos de ata 70 cm, procumbentes ou gabeadores. Follas de 4-9 pares de folíolos terminadas en gabiáns; folíolos de 4-18x1-3,5 mm, oblongo-elípticos a lineares, co ápice mucronado ou tridentado. Inflorescencias pedunculadas, con 2-7 flores, do tamaño da folla axilar; pedicelos de 1 mm; flores de 4-5 mm, con dentes desiguais; corola azul clara a abrancazada, o estandarte de ata 4 mm case do mesmo tamaño que as ás e quilla. Legume negra e pilosiña, de 7-10x3 mm, subromboide con 1-2 sementes. Estas de 1,8-2,5 mm, moi comprimidas, pardas.

Háb.: Medra nos bordos dos camiños, herbais, lugares alterados e pasteiros de sega, en terreos ácidos; ascende ata os 800 m de altitude.

Distr.: Distribución eurosiberiana; en Galicia atópase nas catro provincias, máis frecuente no interior.

LENTELLA DE AUGA, lenteja de agua

Lemna minor L.

Fam.: *Lemnaceae*

Fenol.: V-VIII

Pequena planta abóiante. Talos de 1,5-5 mm, opacos, amplamente ovados a case orbiculares, enteiros, aplanados polas dúas caras, con 3 veas; verde pola face e máis clara polo envés, do que sae unha soa raíz. Flores moi pequenas, reducidas a 2 estames e 1 óvulo.

Háb.: Moi frecuente en charcas, pozos e regatos de augas estancas ou lentas, normalmente ácidas e pobres en nutrientes, por baixo dos 700 m.

Distr.: Planta cosmopolita que aparece abundosa en toda a Península Ibérica; en Galicia nas catro provincias.

Props.: Parece ter propiedades anticatarrais, diuréticas, antiinflamatorias e antibacterianas; pode valer como fonte natural de antioxidantes.

Lagrimas de la Virgen, ajete

Allium triquetrum L.

Fam.: *Liliaceae*

Fenol.: III-V

Plantas perennes, con bulbo subterráneo de 1-2 cm, con túnicas exteriores membranáceas. Talo triangular de sección, alado, de ata 40 cm. 2-4 follas que parten do bulbo, máis curtas có talo, aquilladas e envaiñadoras na base. 3-15 flores campanuladas en umbela de 3-6 cm de diámetro, con espata de 2-3 cm; pedicelos de 10-35 mm; tépalos brancos, con nervio verde, de 7-15x2-3,5 mm e ápice agudo. Estames de 6-7 mm, con anteras amarelas. Cápsula globosa de 4-6 mm

Háb.: Crece nos bordos dos camiños, herbais, sebes, beiras de regatos e leiras, con certa humidade.

Distr.: Planta mediterránea, que se naturaliza fóra da súa área natural, moitas veces como escapada de xardíns.

En Galicia aparece nas zoas costeiras e no val do río Sil.

Props.: O bulbo pódese empregar para condimentar as comidas, e as follas son comestibles en pequena cantidade. Aínda que non específico para esta especie, os allos poden axudan a reducir o colesterol e a tensión arterial e actuar como tónico dixestivo.

XACINTO BRAVO, jacinto silvestre

Hyacinthoides paivae Ortiz & Rodríguez Oubiña

Fam.: *Liliaceae*

Fenol.: III-V

Planta perenne, con bulbo case esférico de ata 5 mm de diámetro e talos floridos de ata 50 cm. Follas lineares, de lonxitude similar ao talo de 7 a 21 mm de ancho. Inflorescencia en acios oblongos, laxos, con 6-18 flores ergueitas. Pedicelos menores cas flores, con dúas brácteas desiguais, menores cos pedicelos; periantio aberto en estrela, con 6 tépalos azuis, de 9-12x3-4 mm. 6 estames, con filamentos parcialmente unidos aos tépalos externos e anteras de 2-2,5 mm, azuis ou amarelas. Cápsula de 9-12 mm, ovoídea a obovoide-trigonal; sementes pequenas negras e lustrosas.

Háb.: Lugares sombrizos, carballeiras e piñeirais, tamén en matoqueiras, prados de sega e penedías litorais.

Distr.: Endemismo galaico-occidental e noroccidental portugués, que na provincia de Ourense ascende ata os 700 m de altitude.

Salicaria menor

Lythrum junceum Banks & Sol. in Russell
–*Lythrum acutangulum* auct., non Lag.

Fam.: *Lythraceae*

Fenol.: V-VII

Planta perenne, sen pelos, ramalluda dende a base. Talo ascendente, de hasta 50 cm, radicante na base. Follas alternas, que poden acadar os 22x10 mm, de lineares a oblongo-elípticas, obtusas. Flores solitarias nas axilas das follas superiores, con tubo floral de 6-8 mm de longo e que levan dúas pequenas bractéolas; cáliz con 6 sépalos soldados e 6 apéndices intersepalinos iguais, todos menores de 0,5 mm; 6 pétalos de 5-7 mm, oblongo-elípticos e de cor púrpura; 12 estames máis ou menos exertos. Froito una cápsula globosa, menor có tubo do cáliz.

Háb.: Lugares húmidos e sombrizos, gabias, charcas, beiras de regatos e prados, ascendendo ata os 500 m de altitude.

Distr.: Orixinaria da Rexión Mediterránea, esténdese por toda a Península Ibérica. En Galicia fundamentalmente en zonas baixas preto das costas, aínda que se pode atopar escasa no interior de Galicia.

SALGUEIRIÑO, salicaria

Lythrum salicaria L.

Fam.: *Lythraceae*

Fenol.: VI-IX

Planta herbácea perenne, con talos cuadrangulares, erectos, de ata 150 cm, pilosos. Follas pilosas, de lineares a lanceoladas, amplexicaules as superiores, de marxe enteiro, opostas decusadas ou en verticilos de 3. Flores en inflorescencias espiciformes terminais, hermafroditas; cáliz tubuloso, piloso, con 8-12 costelas e igual número de dentes desiguais, de 5-7 mm; corola con 6 pétalos alongados, de 5-8 mm, vermellos ou púrpuras; 12 estames en 2 grupos. Froito seco en cápsula, de 3-4 mm, con numerosas sementes pequenas.

Háb.: Especie semitolerante á sombra, medra en zonas húmidas e enchoupadas, como en prados, beiras de arroyos, xunqueiras, amieirais ou salgueirais, con las raíces sempre enchoupadas e solos ricos en materia orgánica, ascendendo ata os 600 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución europeo-occidental, que se atopa nas zonas baixas de toda Galicia.

Props.: Ten propiedades astrinxentes, tónicas e antihemorráxicas.

HERBA DOS ENCANTOS, hierba de San Simón, hierba de los encantos

Circaea lutetiana L.

Fam.: *Onagraceae*

Fenol.: VI-IX

Herba perenne, con talos erectos, simples, densamente pubescentes. Follas de ata 12x7 cm, opostas, perfoliadas, limbo ovalado, truncadas ou algo cordadas na base, marxe denticulado e pilosas. Flores en acios terminais frouxos sobre eixes pilosoglandulíferos, con pedicelos patentes na floración e reflexos na frutificación, con dous sépalos, e dous pétalos brancos bilobulados. Froito, una caixa piriforme de 2,5x3,5 mm, cuberta de sedas recurvadas coa punta ganchuda.

Háb.: Crece en lugares ricos en nutrientes, húmidos e sombrizos, como carballeiras, amieirais e incluso en soutos, ascendendo ata os 1.000 m.

Distr.: Planta que se distribúe por Europa, Marrocos e Asia occidental, localízase en Galicia, sobre todo nas provincias máis atlánticas (A Coruña, Lugo e Pontevedra).

Props.: Empregouse en Austria como infusión e externamente para tratar o reumatismo, a gota, as infeccións e a febre.

HERBA DE SAN ANTÓN, hierba de San Antonio

Epilobium parviflorum Schreb.

Fam.: *Onagraceae*

Fenol.: VI-IX

Planta herbácea que ten rosetas baixas de follas no inverno; talos erectos, acadando máis de 50 cm, cilíndricos, pilosos e poden ser ramalludos na parte superior. Follas inferiores opostas e as superiores alternas de oblongas a linear-lanceoladas, subsésiles, amplamente denticuladas e cano-vellosas polas dúas caras. Flores sobre pedicelos de 10-17 mm, con 4 pétalos de 6-10 mm, escotado, brancos e rosados ou violáceos, algo máis longos que os sépalos; estigma cuatrípartido. Froitos de ata 65 mm, pilosos, contendo sementes de 1 mm. Na zona medra *E. tetragonum* L. subsp. *tetragonum*, que diferénciase polos talos con costelas marcadas, estes con pelos sinxelos menores de 0,25 mm e sen pelos glandulíferos na parte superior, follas menores e pétalos menores de 6 mm.

E. parviflorum

Háb.: Crece en lugares húmidos como beiras de charcas e regatos, as veces no terreo removido.

Distr.: Planta de dispersión eurasiática, que introduciuse en Norteamérica. En Galicia é frecuente nas catro provincias, ascendendo ata os 800 m de altitude.

Props.: Esta planta converteuse na herba medicinal máis empregada e eficaz. A acción farmacolóxica antiadenosa prostática débese aos compostos polifenólicos, sobre todo os flavonoides. A baixada dos niveis de antixeno prostático en pacientes vai acompañado da diminución do tamaño da próstata e a desaparición gradual dos síntomas. Os taninos teñen una acción cicatrizante. O extracto fluído parece ter una certa acción antitumoral con un aumento das defensas inespecíficas, acción antiinflamatoria, antibacterial e antiviral e unha importante capacidade antioxidante.

E. tetragonum Subs. *tetragonum*

SATIRIÓN CORPUDO, satirión real

Dactylorhiza elata (Poir.) Soó

Fam.: *Orchidaceae*

Fenol.: IV-VI

Raíz con dous tubérculos palmatipartidos. Talos ocos, de 35-100 cm, púrpura na súa parte superior. Follas erectas, lanceoladas, as veces manchadas, de 15-45 cm, as 2-4 superiores bracteiformes. Inflorescencia alongada, de ata 35 cm, con 30-70 flores, de rosadas a púrpuras; brácteas foliosas que xeralmente exceden as flores, verdes con tons púrpuras. Sépalos de 9-18 mm, os laterais dirixidos cara arriba, algo menores que os pétalos; labelo de ata 13x18 mm, pouco trilobulado, con manchas e liñas púrpuras; esporón robusto, cónico ou tubular, descendente, paralelo ao ovario. Froito de ata 20 mm de longo.

Háb.: Medra en lugares húmidos e abertos, como prados, beiras de arrosos, brañas, xunqueiras, trasduna e cunetas, as veces cun certo contido de calcio.

Distr.: Planta que se distribúe polo Suroeste de Europa e Noroeste de África, que en Galicia parece frecuente nas provincias de A Coruña e Lugo e na parte norte da de Pontevedra e Noroeste de Ourense, ascendendo ata os 900 m.

HERBA DA FAME, aleluya, boliche, cebollera, cucas, trébol de huerta, trebolillo***Oxalis latifolia*** Kunth in Humb., Bonpl. & Kunth-*Oxalis violacea* auct.**Fam.:** Oxalidaceae**Fenol.:** V-VI

Herba pouco pilosa, de ata 30 cm de alto sen talo. Bulbo de 1-2 cm, máis ou menos esférico e con bulbilos máis pequenos e raíces napiformes. Follas trifoliadas en roseta basal, con folíolos obcordados, escotados ata a metade do longo, de 10-50 mm, con lóbulos subagudos e marxe lixeiramente ciliada; pecíolo de 8-25 cm. Inflorescencia de (3)6-15 flores, umbeliforme, simple e terminal, coas flores pediceladas e brácteas na base da umbela; sépalos polo común lanceolados, de 4-6 mm de longo, (1) 3-7 nervios, con calos alaranxados; corola de (4)7-14 mm de longo, de cor rosada ou azul, co tubo verde-amarelado; estames de filamentos longos pilosos e os curtos glabros. O froito é unha cápsula de 3 a 9 mm de longo, cilíndrico-ovoide. Sementes de 1-1,4x0,5-0,8, alveoladas, de cor castaño claro.

Háb.: Planta ruderal que vive en cultivos, xardíns, gabias e bordos de camiño, fundamentalmente sobre substratos pouco ácidos. Reprodúcese por bulbilos. Ascende ata os 400 m de altitude.

Distr.: Esténdese por Centroamérica e Sudamérica, dende México a Perú, asilvestrada en moitas partes do mundo. En Galicia medra nas catro provincias, en zonas baixas e húmidas.

Props.: Contén grande cantidade de ácido oxálico, o cal únese aos caións facéndoo inaccesibles para o corpo; por tanto, non debe tomarse por persoas con problemas dixestivos e de ril. En México emprégase para tratar a inflamación da boca, salouco, refluxo gástrico e problemas dixestivos, aínda que non hai estudos médicos que o avalen.

ANDORIÑA, CIRUDA, CILIDONIA, LEITEIRIÑA, celidonia mayor, hierba de las golondrinas, hierba verruguera

***Chelidonium majus* L.**

Fam.: *Papaveraceae*

Fenol.: III-X

Planta vivaz, que pode chegar aos 90 cm, algo pubescente e que zumega un látex de cor laranxa e sabor acre e picante. Talos redondos, e fráxiles. Follas pecioladas, alternas, pinnado-partidas de 5-7 segmentos anchos, aovados, obtusos, lobulados e festonados, verde brillante pola face e glaucos polo envés con escasa pilosidade. Flores amarelo-douradas, de 2-2,5 cm de diámetro, en grupos de 2-6 en umbelas terminais; cáliz de 2 sépalos pubescentes caedizos e corola con 4 pétalos anchamente obovados. Numerosos estames tamén amarelos. Froito, una cápsula longa e estreita, de 3-5 cm, que abre en dúas valvas dende a base cara ao ápice e contén sementes negras.

Háb.: En muros, noiros, beiras de camiños, esterqueiras, baldíos, ás veces preto dos regatos ou en zonas urbanas, ascendendo ata os 900 m.

Distr.: Planta de dispersión circumboreal, que aparece en case toda Galicia agás nas máis altas montañas.

Props.: Planta que a partir de certas cantidades é tóxica pola vía oral. O zume ou látex emprégase en uso externo para cerrar feridas e contra verrugas, calos e tumores. Posúe propiedades antiespasmódicas, coleréticas, sedantes do sistema nervioso central, antiasmáticas e antivíricas. Estúdase as súas propiedades contra a dermatite atópica. O principio tóxico é a coptisina.

MATAFOGO, HERBA DO FOGO , HERBA DONA, MURUXA, POMBIÑA, palomilla, sangre de Cristo, zapaticos

Fumaria muralis Sonder ex Koch

Fam.: *Papaveraceae*

Fenol.: III-VII

Planta anual, con longos talos, erecta, difusa ou gabeadora. Follas alternas e alongadas, 2-3 partidas, de contorno elíptico. Inflorescencias con ata 15 flores en acios simples, laxos, iguais ou máis longos cos seus pedúnculos. Flor bilabiada de 9-11 mm, formada por 2 sépalos máis longos que largos, da metade de larga ca corola, dentados, caducos e ovalados, ao lado da corola, esta, formada por un pétalo superior rosa con esporón, dous internos e un polo baixo, coas puntas máis escuras ou case negras. Froito indehiscente, globoso e algo rugoso, de ata 2,5 mm; contén unha soa semente.

Tamén aparece a *F. densiflora* DC., que se diferencia por ter de 15 a 30 flores por acio, este subsésil ou curtamente pedunculado, as flores menores de 9 mm de longas, con sépalos tan ou máis anchos ca corola e o froito ruguloso.

Háb.: En lugares con certa influencia do home, como muros, beiras de camiños, lugares removidos, e cultivos, ascendendo ata os 800 m de altitude.

Distr.: Orixinaria do ocidente europeo e a Rexión macaronésica, estendeuse por outras rexións do mundo, medrando en Galicia en zonas baixas e medias das catro provincias.

Props.: A infusión empregase como hepatorregulador, diurético e laxante. Externamente, contra as afeccións do coiro cabeludo.

Fumaria densiflora

CHANTAXE, CINCIO EN VENA, HERBA LEITEIRA, LINGUA DE OVELLA, CORREOLA, llantén menor, carmel, lengua de oveja

Plantago lanceolata L.

Fam.: *Plantaginaceae*

Planta perenne, pubescente, coas follas en roseta basal de ata 30x3,5 cm lanceoladas ou oblongo-lanceoladas, acuminadas, con 5-7 nervios paralelos ou converxentes. Flores hermafroditas e tetrámeras, en espigas terminais densas e aovado-oblongas, de 0,5 a 5 cm, situadas no extremo dun escapo, que pode ter ata o dobre de longo cás follas. Cáliz con 4 sépalos verdosos soldados; corola glabra, abrancazada, cun tubo de ata 3 mm e lóbulos de 1,5-2,5 mm. 4 estames sobresaíntes, con anteras amarelas. Froito en cápsula con dúas sementes.

Fenol.: III-IX

Háb.: Habita en prados de corta, beiras de camiños, outros lugares pisados e xardíns, ascendendo ata os 1.300 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución eurasiática, que medra abundosa nas catro provincias galegas.

Props.: Ten propiedades astrinxentes, antiinflamatorias, antitúxicas e antibacterianas. Tamén se considera que ten propiedades antitifoideas. Con follas e talos de silva se aplica cun hisopo na boca dos rapaces para curar as chagas e con mel para as afeccións da gorxa.

CHANTA, CHANTÉ, CORREOLA, LINGUA DE VACA, llantén mayor

Plantago major L.

Fam.: *Plantaginaceae*

Planta moi semellante á anterior, da que difire polas follas grandes e anchamente ovaladas, cun pecíolo ancho ou alado, a miúdo tan longo como o limbo; este con 5-9 nervios. Espigas longamente cilíndricas, de ata 15 cm de longo, estreitas cara o ápice e laxas na base. Pétalos pardos. Cápsula con numerosos froitos.

Fenol.: IV-IX

Háb.: En beiras de camiños, cultivos agrícolas, lugares removidos ou pisados, ascendendo sobre todo tipo de substratos ata os 1.100 m de altitude.

Distr.: Distribúese por Europa, Asia e Norte de África, naturalizándose en todo o mundo; en Galicia se atopa nas catro provincias sendo máis escaso cara o interior.

Props.: Ten as mesmas propiedades ca especie anterior.

CRISTAS DE GALO, HERBA PULGUEIRA, hierba pejiguera, persicaria***Polygonum persicaria* L.**Fam.: *Polygonaceae*

Fenol.: V-X

Planta herbácea, anual. Talos erectos ou postrado-ascendentes, pouco ramalludos. Cunha vaiña ou ócrea na base da folla de ata 1 cm, denticulado-ciliada; follas case sen pecíolo, lanceoladas ou linear-lanceoladas, algo coriáceas, de ata 15 cm, normalmente cunha mancha negra. Inflorescencia en espigas densas, cilíndricas, de ata 2 cm, sobre pedúnculos máis longos ca ócrea. Flores con periantio rosa, de 2-3 mm. Froitos en aquenio de 2-3 mm, lenticulares ou trígonos.

Háb.: Medra nas gabias, canles, beiras de regatos e cultivos, sempre máis ou menos húmidos, ascendendo ata os 1.000 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución cosmopolita, fundamentalmente en zonas temperadas, que medra dispersa nas catro provincias galegas.

Props.: As flores ao ser ricas en taninos e vitamina C, empréganse como antidiarreicas e reconstituíntes. As follas serven para cortar as hemorrxias, chagas e úlceras da pel.

ACEDA, SALGADA, VINAGREIRA, CARVESA, acedera***Rumex acetosa* L. subsp. *acetosa***Fam.: *Polygonaceae*

Fenol.: III-VII

Planta herbácea, a veces papilosa na base e envés das follas, vivaz, de ata máis de 1 m, con grosa rizoma subterráneo. Talos erguidos, estriados e ocos, de cor avermellada. Follas simples, abrazadoras, de bordo enteiro ou algo ondulado, verde escuras pola face e glaucas polo envés, as basais son grandes, albardadas e longamente pecioladas e as superiores tenden a ser sésiles; estípulas soldadas formando una vaiña. As inflorescencias son acios compostos terminais; flores de cor verdosa ou avermellada, cun cáliz de 6 sépalos dispostos en dous verticilos; as masculinas con seis estames colgantes. Froito seco en aquenio monospermo, pardo-vermello, protexido polos 3 sépalos internos acrescentes colgantes. Na zona costeira, tanto nos acantilados como nas toxeias influenciadas polo vento mariño, medra a subs. *biformis* (Lange) Castroviejo & Valdés-Bermejo, caracterizada polas follas máis carnosas e lustrosas pola face, que se estende pola costa desde Pontevedra a Bilbao.

Háb.: Medra pouco frecuente en pedregais de montaña, zonas sombrizas achegadas aos cursos de auga, pero é moi abundosa en pasteiros e praderías húmidas, herbais con certo contido en azote, xesteiras e bosques aclarados.

Distr.: Planta de orixe europeo, que se estende frecuente polas catro provincias galegas, ascendendo ata os máis altos cumes das montañas orientais de Lugo e Ourense.

Props.: Polo ácido oxálico e o oxalato potásico que contén, ten propiedades aperitivas, antiescorbútcas (pola vitamina C que contén), diuréticas e laxantes; as follas empréganse como hortaliza despois de cocelas. Tamén se emprega como condimento.

ACEDA, acedera de lagarto, acedilla, vinagrillos

***Rumex bucephalophorus* L. subsp. *hispanicus* (Steinh.) Rech. fil.**

Fam.: Polygonaceae

Fenol.: III-VI

Planta anual, con varios talos por individuo, de ata 30 cm. Follas de ata 4 cm, ovadas ou linear-lanceoladas, enteiras e de base cuneada, as inferiores pecioladas e as superiores sésiles. Inflorescencia simple de verticilos case contiguos de 2-3 flores e pedúnculos articulados, moi curtos; pezas externas do periantio reflexas; 3 valvas, as veces papilosas, de ata 3,5x1,5 mm, ovado-lanceoladas con 3-5 dentes finos e longos, en ocasións ganchudos; sen calosidades ou tubérculo. Aquenios pequenos, de cor parda.

Háb.: Crece en comunidades pioneiras que medran en solos areosos e secos, baldíos, fisuras de rochas, sempre de tipo silíceo, desde a costa ata os 1.200 m.

Distr.: Planta de distribución ibérica, que penetra no Suroeste de Francia e que en Galicia se encontra nas catro provincias, máis abundosa cara a costa.

ALAMPAZAO, ROMAZA, lingua de buey

***Rumex obtusifolius* L.**

= *R. friesii* Gren. & Godron, nom. illeg.

Fam.: Polygonaceae

Fenol.: V-VII

Planta perenne, robusta, de ata 150 cm. Follas basais pecioladas, de ata 30 x 14 cm, anchamente aovado-oblongas, cordadas na base e obtusas no ápice, co limbo igual ou menor co pecíolo; as superiores atenuadas na base e agudas. Inflorescencia composta de verticilos distantes, case todos sen brácteas. Pedúnculos florais articulados, de ata 12 mm; 3 valvas frutíferas, oblongo-triangulars, de 4-5,5x2-3,5 mm, con 1-2 dentes, de ata 2 mm, cerca da base. Tubérculo de ata 2,5 mm, xeralmente ben desenvolto nunha soa valva.

Háb.: Medra en herbais vivaces nitrificados e prados de sega sobre todo tipo de substrato rochoso, ascendendo ata cerca dos 1.000 m.

Distr.: Planta de distribución eurosiberiana que se estende polo Hemisferio norte e que en Galicia crece nas catro provincias.

Props.: As raíces teñen acción laxante e astrinxente. A leite que segrega ten una notable concentración de taninos e ácido oxálico e a súa tinctura serve para os problemas da menopausa. Tamén ten propiedades hipotensoras e diuréticas.

BALDROAGA, VERDOAGA, portulaca, verdolaga, loraga

Portulaca oleracea L.

Fam.: *Portulacaceae*

Fenol.: V-X

Planta anual, carnosa e glabra. Varios talos rastreiros, frecuentemente vermellos, de ata 40 cm. Follas de 1-2 cm, opostas, oval-oblongas, lustrosas e pecioladas. Flores pequenas, terminais, sésiles, envoltas na base polas follas; cáliz con 2 sépalos de 4 mm, soldados nun tubo corto; corola de 5 pétalos amarelos de 6-8 mm, caduco; de 7-12 estames. O ovario produce una cápsula que se abre por una valva transversal de 6-9 mm; contén moitas sementes negras de 1 mm.

Háb.: Planta que medra como mala herba nos cultivos, camiños de terra batida, fendas dos camiños e outros terreos removidos.

Distr.: Planta de dispersión subcosmopolita, que en Galicia se encontra nas zonas baixas das provincias de A Coruña. Ourense e Pontevedra, ascendendo ata os 400 m de altitude.

Props.: Úsase a planta enteira, en fresco – como ensalada polo seu alto contido en ácidos graxos omega3 – ou en infusión, como laxante, diurética e antiescorbútica. Contén abundante mucilaxe, saponina e vitamina C.

ESPIGA DE AUGA, OUCAS, NADANTAS, espiga de agua, hierba de agua

Potamogeton natans L.

Fam.: *Potamogetonaceae*

Fenol.: IV-VII

Planta perenne, acuática, con talos longos sen ramificar, con follas alternas, aboiantes, ovadas a lanceoladas, case cordadas, de ata 12 cm de longo; pecíolo tan ou máis longo que o limbo, levando una pequena dobrez no punto de unión con este; follas mergulladas estreitas, lineares e obtusas. Espigas pedunculadas, erectas, laxas, de 3-8 cm, con flores de 4 pezas sepaloides pequenas, 4 estames e 4 carpelos libres. Froitos en drupa de 3-4 mm, cun pequeno bico.

Háb.: Medra flotando nas augas estancas ou lentas de regatos, canles e charcas e en augas calmas e fondas pouco mineralizadas, ascendendo ata os 800 m de altitude.

Distr.: Ten unha distribución circumboreal e de zonas mornas do Hemisferio norte, aparecendo con certa frecuencia nas catro provincias galegas.

CÁNCARO, HERBA DE SAN PABLO, primavera

***Primula acaulis* (L.) L. subsp. *acaulis*
= *P. vulgaris* Hudson**

Fam.: *Primulaceae*

Fenol.: III-VI

Planta perenne, acaule. Follas en roseta basal, oblanceoladas a obovadas, gradualmente estreitándose en pecíolo, irregularmente dentadas a crenadas, glabras e rugosas pola face. Flores solitarias, no extremo de numerosos pedúnculos de ata 20 cm, nacendo do centro da roseta basal; as flores son erectas, co cáliz de 1-2 cm, cilíndrico, con dentes acuminados; corola grande, de ata 25 mm de diámetro, amarela clara, con pétalos parcialmente soldados formando un tubo. Froito en cápsula, sobresaíndo lixeiramente do tubo do cáliz.

Háb.: Planta semitolerante á sombra, require lugares frescos, como noiros, prados e bosques caducifolios, en solos ricos e lixeiramente ácidos, ascendendo ata os 1.200 m.

Distr.: Distribúese polo Oeste, Sur e Centro de Europa, alcanzando Dinamarca e Ucraína. En Galicia é frecuente nas 4 provincias.

Props.: Ten propiedades expectorantes; tamén ten interese melífero. Cultivada como ornamental, con numerosas variedades e cores.

BONETES, HERBA DOS PITOS, FIDALGUIÑOS, PAXARIÑOS, aquilegia, clerigos boca abaixo, pelicanos

***Aquilegia vulgaris* L. subsp. *dichroa*
(Freyn) T.E. Díaz-González**

Fam.: *Ranunculaceae*

Fenol.: III-VIII

Planta perenne, de talo oco que pode acadar o metro de altura, ramalludo na parte superior. Follas basais grandes, en mouta, pecioladas, tripartitas cos segmentos glaucos polo envés e as caulinas moito menores. Chamativas flores radiais, grandes, azuis con parte branca ou violáceas, pedunculadas, xuntándose ata 15 por inflorescencia pedunculada. 5 pétalos nectíferos, con limbo de ata 18x7 mm e esporón de 9-15x1-2 mm, ganchudo no extremo; sépalos lanceolados, azuis, de ata 18x7 mm. Froito en foliculos de 13x21 mm, glandular-pubescentes. Sementes negras, brillantes.

Háb.: Orlas de bosques, carballeiras, marxes de camiños e zonas sombrizas, nas zonas baixas e medias, ascendendo ata 1.100 m de altitude.

Distr.: Esténdese polo Noroeste da Península Ibérica e Azores, medrando nas catro provincias galegas.

HERBA DAS ALMORRÁS, HERBA DAS ANADAS, ficaria, celidonia menor

Ranunculus ficaria L. subsp. *ficaria*

Fam.: *Ranunculaceae*

Fenol.: II-V

Planta perenne, glabra, de ata 30 cm de altura, tendida, pouco ramallada, coa raíz formada por un feixe de tubérculos e fibras. Follas alternas, triangulares, lustrosas e algo lobuladas. Flores de 20-40 mm, hermafroditas, amarelo-brillantes; 3 sépalos caedizos; de 8-12 pétalos ova- dos, patentes, de ata 20 mm de longo. Numerosos estames ceibes e estilos persistentes no froito. Este é un aquenio, de 2-3,5 mm, liso, cun bico curto; agrúpanse nun receptáculo globoso-cónico, glabro.

Háb.: Crece en lugares húmidos, enchoupados temporalmente, ricos en materia orgánica e nutrientes, como amieirais, lameiros, pasteiros, e beiras de arrosos, máis ou menos soleados e sobre solos derivados de rochas silíceas, ascendendo ata os 1.500 m.

Distr.: Planta que ten una distribución europea-occidental, acadando a Rexión Mediterránea e o Norte de África e que en Galicia encóntrase en case toda a rexión.

Props.: Empréganse os brotes novos en ensalada como antiescorbú- tico e depurativos e as infusións e tinturas das plantas novas empréganse por vía interna contra as hemorroides.

BUGALLÓN, HERBA DE OURO, HERBA DO LOBO, PATELO, PÉ DE PULDRIÑO, botón de oro

Ranunculus repens L.

Fam.: *Ranunculaceae*

Fenol.: III-VII

Planta vivaz, variablemente pubescente, as veces con pelos paten- tes ou reflexos, con talos ocos de ata 60 cm, que bota estolóns arrai- gantes e cun rizoma de raíces fibrosas. Follas basais subpentagonais, 3-5 sec- tas, co segmento central peciolulado e lámina grande; follas caulinas seme- llantes, pero o peciolo máis curto e as veces, os segmentos son só lineais. Flores de 20-35 mm, con sépalos pa- tentes sobre pedúnculos estriados; pé- talos ás veces escotados. Froito una cabeza de aquenios globosa, cada un de 3-4 mm, comprimido lateralmente, glabro, cun reborde e bico de 1 mm, curvado; os aquenios están dispostos nun receptáculo pubescente.

Háb.: Medra en praderías e pasteiros húmidos, depresións, gabias e bordos de arrosos sobre todo tipo de substrato.

Distr.: Planta de distribución circumboreal que en Galicia aparece fre- cuente nas catro provincias, ascendendo ata os 1.500 m de altitude.

Props.: Ten propiedades similares a especie anterior.

RESEDA, reseda

Reseda media Lag.

Fam.: *Resedaceae*

Fenol.: III-X

Planta anual ou bienal, pluricaule, con talos deitados. Follas basais en mouta, de 60-90 mm, ovado-lanceoladas, as medias e superiores cuneadas ou redondas na base, con 1-4 pares de lóbulos laterais e un terminal maior. Flores en acios terminais, cos pecíolos algo menores cas brácteas. Cáliz de 6 sépalos acrescentes, de 3 mm na floración. Corola de 6 pétalos de 3-4 mm, unguiculados, abrancazados e laciniados. Estames numerosos, máis curtos cos pétalos. Cápsula de 14-19x6-7 mm, ovoideo-cilíndrica, con 3 dentes no ápice.

Háb.: Medra en leiras incultos, pasteiros secos, muros, noiros, sebes e claros de matos, en solos areosos, nitrificados e ácidos, ascendendo ata os 600-800 m.

Distr.: Planta nativa do Suroeste de Europa e Norte de África, medrando na metade occidental da Península; en Galicia dáse principalmente en zonas baixas.

HERBA CARAVELEIRA, HERBA DE SAN BENTO, cariofilada

Geum urbanum L.

Fam.: *Rosaceae*

Fenol.: V-VII

Planta pilosa, con rizoma curto e grosso; talo erecto, ramalludo, de ata 50 cm. Follas basais pinnatisectas, con 1-5 pares de folíolos desiguales, o terminal de ata 10 mm, suborbicular e moi lobulado; as do talo 3-5 partidas e con estípulas grandes. Inflorescencia con 5-10 flores, estas pentámeras, de 10-15 mm de diámetro, erectas sobre longos pedúnculos e cun epicáliz polo baixo; pétalos amarelos de lonxitude similar a dos sépalos. Aquenios numerosos, formando una cabeza globosa, de 3-5 mm, ovales, con pelos largos, terminan nun estilete longo, con dúas articulación caedizas na parte terminal.

Háb.: Medra en sitios sombrizos e algo húmidos, lindes de sebes e bosques e prados ruderalizados

Distr.: Planta de distribución europea e asiática occidental. En Galicia e máis frecuente nas zonas medias do interior, non superando os 1.000 m de altitude.

Props.: O talo ten propiedades tónicas e emprégase nas afeccións bucais; polo contido en taninos pode provocar vómitos. A raíz emprégase como especia en sopas e como condimento da cervexa inglesa.

CONSOLDA, TOMENTILA, PAN E QUEIXO, SETE EN RAMA, sietenrama *Potentilla erecta* (L.) Rauschel

Fam.: *Rosaceae*

Fenol.: III-X

Planta perenne, de raíz grosa e talos adpreso-pubescentes, procumbentes a suberectos. Follas sentadas con 3 lóbulos, a veces 4 ou 5, obovado-cuneados, dentados, o central de ata 30 mm, todos pilosos polo envés. Flores axilares en un pedúnculo máis longo que a folla agrupadas en cimas terminais, tetrámeras; 4 sépalos ovado-lanceolados, de 2-8 mm e 4 pétalos amarelos, un pouco máis grandes que os sépalos; 12-20 estames e 4-16 carpelos. Froitos en aquenio de 1,5-2 mm.

Háb.: Planta de solos ácidos, medra en prados de dente, turbeiras, gándaras, fenteiras, matos, uceiras, xesteiras e claros de bosque, con un grado variable de humidade.

Distr.: Distribución eurasiática pero rara na rexión mediterránea, crece por toda Galicia acadando os cumes máis elevados.

Props.: A raíz ten propiedades antidiarreicas. En tempos de fame, empregouse na alimentación humana para tinguir de vermello os coiros.

AGANA, CALLALEITE, CHAPIZO, HERBA DO RODICIO, PRESOIRA, amor de hortelano, azotalenguas

Galium aparine L. subsp. *aparine*

Fam.: *Rubiaceae*

Fenol.: III-VIII

Planta herbácea anual. Talos de ata 2 m, gabeadores, de sección cuadrangular, con nós pilosos e aguillóns recurvados nas arestas. As follas son simples, de 6-8 en cada verticilo, lineais, uninerviadas, agudas, punta hialina e pelos ganchudos na marxe. Flores brancas de 1-2 mm de diámetro, reunidas en panículas paucifloras amplas, sostidas por un pedúnculo máis longo cas follas. Froitos de 3-5 mm, composto por dous mericarpos pareados, globosos e cubertos de pelos ganchudos.

Háb.: Desenvólvese como ruderal en calquera tipo de substrato, aparecendo en hortas, sebes, baldios e beiras de camiño, as veces con certa humidade, ascendendo ata algo máis dos 1.000 m.

Distr.: Planta de orixe Eurasiático que se estendeu por moitas partes do Mundo; en Galicia aparece frecuente nas catro provincias.

Props.: As infusións de flores e outras partes empréganse como astrinxentes, diuréticas, antiespasmódicas e estomacal e tonificante. As infusións de sementes molidas empréganse como sucedáneo do café.

ABELOURA, ALCROQUE, BABOCAS, ESTRALOQUE, DEDALEIRA, XOANE, SANXOÁN, dedalera

Digitalis purpurea L.

Fam.: *Scrophulariaceae*

Fenol.: IV-VIII

É una planta herbácea bianual, con talos que poden pasar de 150 cm, pubescente ou con lanuxe; ten una roseta de follas basais, grandes e pecioladas, e as caulinas grandes, pilosas pola face e con lanuxe polo envés, ovaladas ou lanceoladas, de marxe dentada, tendendo a sésis na parte superior. Flores pilosas, en acios longos e unilaterais; teñen un cáliz con 5 lóbulos e a corola un tubo inflado-globoso con 4 lóbulos terminais, de 3-5 cm de longa e cor púrpura, as veces branca, con punteados branco-avermellados no interior do tubo. 4 estames. Froito una cápsula ovoideia, con dúas valvas e sementes pequenas.

Háb.: Lugares removidos, queimados ou nitrificados, pedrizas, noiros rochosos, muros, herbais, matas, beiras de pistas, xesteiras e bosques alterados desde o nivel do mar ata aos cumes máis elevados.

Distr.: Esténdese polo Sudoeste e Centro-Oeste de Europa e Norte de África, afastándose das zonas máis mediterráneas; en Galicia atópase repartida polas catro provincias.

Props.: O po de folla en infusións ou tinturas ten fortes propiedades cardiotónicas, polo que se debe empregar baixo prescrición médica. Tamén ten acción diurética, aínda que pouco marcada nas persoas.

Digitalis purpurea forma *albina*, atopada nas proximidades do río Gafos á altura de Figueirido.

ABICHORNO, CONCHEIRA, HERBA DO TROLLO, HERBA SEOANE, ZUMBÓN, escrofularia

***Scrophularia auriculata* L.**

–*S. aquatica* auct.

Fam.: Scrophulariaceae

Fenol.: IV-IX

Planta herbácea vivaz, as veces pilosa. Talos ramudos, de sección cuadrangular, alados e ocos, que poden acadar os 2 m. Follas pecioladas, opostas, lirado-pinnatisectas, cun grande segmento terminal de oblongo a triangular-lanceolado, con 1-2 pequenos segmentos na parte inferior e as superiores sen segmentos, crenadas ou serradas. Inflorescencia en cimas con flores pedunculadas, glandulosas; 5 sépalos ovales, de marxe escariosa de 0,2-1 mm; corola de 5-10 mm, con tubo verde e lóbulos verde-amarelentos, co labio superior púrpura. Estaminodio enteiro, máis ancho que longo. Froito en cápsula ovoidea, con 5 sementes de 1 mm, negras ou apardazadas.

Háb.: Medra en herbais húmidos, bordos de camiño, marxes dos cursos de auga e ríos, fontes, amieirais e sitios moi húmidos, en solos ricos en materia orgánica, sobre calquera tipo de rocha, ascendendo ata os 1.000 m.

Distr.: Planta de carácter subatlántico, que se difunde polo Suroeste de Europa, acadando ata Italia. En Galicia se encontra máis ou menos repartida polas catro provincias.

Props.: As coccións do rizoma ten acción purgante polas antraquinonas e antiinflamatoria polos glicósidos iridoides. Tamén se empregou como vulneraria e antihemorroidal.

VERÓNICA, verónica

Veronica arvensis L.

Fam.: *Scrophulariaceae*

Fenol.: III-VII

Planta anual, pubescente. Talos erectos ou ascendentes, con pelos glandulíferos. Follas opostas, as inferiores pecioladas, de ata 15 mm, festonadas e obtusas, as superiores sésiles e acorazonadas na base. Inflorescencias en acios terminais, con pedúnculos máis curtos cas brácteas. Flores cun cáliz de 3-5 mm., sépalos linear-lanceolados; corola máis corta co cáliz, de 2-3 mm de diámetro, azul. Cápsula de 2-4,5 mm, inverso-acorazonada, cun estilo case tan longo como a escotadura, contendo 10-30 sementes.

Háb.: Crece en cultivos, noiros, muros, prados e pasteiros, secos e expostos, tanto sobre substratos silíceos ou calcarios, ascendendo ata os 1.750 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución eurasiática, frecuente en toda Galicia.

Props.: É planta con propiedades antiescorbúticas e diuréticas. Tamén utilízase para as afeccións da pel e tamén para favorecer a cicatrización das úlceras e queimaduras.

MEXACÁN, ESCORNACABRAS, SALTASEBES, dulcamara, vid silvestre

Solanum dulcamara L.

Fam.: *Solanaceae*

Fenol.: V-IX

Planta herbácea, perenne, algo leñosa na base. Talos gabeadores, de ata 2 m, pelados ou algo pilosos. Follas alternas, de ata 8 cm, pecioladas, ovais, enteiras as superiores e lobuladas as basais. Flores de 1-2 cm, dispostas en cimas multifloras e con longos pedúnculos. Cáliz con 5 lóbulos curtos e redondeados; corola, con pétalos lanceolados, violeta e con dúas manchas verdosas na base, 3-4 veces máis longos cos lóbulos do cáliz. Anteras amarelas exertas e moi próximas entre si. Os froitos son baías ovoideas, de 1-1,5 cm, vermello brillantes na madurez.

Háb.: Medra en sebes, silveiras e comunidades arbóreas ripícolas, beiras das canles dos ríos, sobre solos frescos e profundos ascendendo ata os 800 m de altitude.

Distr.: Taxon de distribución mediterránea-atlántica, que medra por toda Galicia.

Props.: Os talos de dous anos empréganse como diuréticos e depurativos, e tamén contra catarros crónicos e toses convulsivas. Polos glicocalcoides que contén, debe empregarse con precaución. Os froitos maduros vermellos, con baixo contido en glicocalcoides, son pouco tóxicos.

PLATANARIA, ESPARGANIO, platanaria

***Sparganium erectum* L. subsp. *neglectum* (Beeby) Schinz & Thell.**

Fam.: *Sparganiaceae*

Fenol.: VI-VIII

Planta herbácea perenne, que pode alcanzar os 150 cm de altura, con talos erectos, robustos. Follas lineares, dispostas dísticamente, envaiñadoras, de sección transversal triangular, de 5-15 mm de anchura, aquilladas por abaixo. Inflorescencia ramificada, cos capítulos ou glomérulos masculinos nacendo enriba dos femininos; periantio formado por 1-6 escamas, que rodean a 1-8 estames ou ao ovario súpero. Os glomérulos femininos poden alcanzar ata 2 cm de diámetro na frutificación, con aquenios elipsoidais de 7-9 mm de longo, elipsoides e de color marrón claro.

Háb.: Medra en zonas con augas estancas e beiras de ríos con correntes non moi fortes, como amieirais, salgueirais ou canavais, subindo ata os 1.000 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución eurasiática, ausente do Norte de Europa e Asia, que en Galicia se atopa nas catro provincias.

Props.: O rizoma é diurético e astrinxente, mentres que o froito sen madurar emprégase como hemostático, astrinxente e vulnerario; a infusión de toda a planta utilízase, mesturada con outras herbas, no tratamento de arrefriados.

CAPUCHINA, FLOR DE SANGU, capuchina, pelón, llagas de Cristo

Tropaeolum majus L.

Fam.: *Tropaeolaceae*

Fenol.: V-VII

Planta herbácea, anual ou curtamente perenne, de talos prostrados ou rubideiros por los pecíolos foliares que se fixan a outras plantas ou obxectos. Follas alternas, peltadas de hasta 15 cm, orbiculares, nervación radial e marxe lixeiramente ondulada. Flores axilares, solitarias, de hasta 6 cm de diámetro, de cor laranxa-vermello a amarelo, radial, con esporón de ata 4 cm, dereito; cáliz con sépalos desiguais, ciliados na base; pétalos orbiculares, grandes e libres; 8 estames. Froito un esquizocarpo, con 3 carpelos que non se abren e que levan unha semente cada un.

Háb.: Crece en zonas rurais cerca de xardíns e lugares de vertedoiros, ás veces nas beiras das dunas. Rexenérase das súas raíces tuberosas e ás veces de semente.

Distr.: Procede do Noroeste e Oeste de Sudamérica. Naturalizouse en diferentes partes do Mundo e tamén nas zonas próximas a costa en Galicia. Cultívase as veces en xardinería e naturalízase ocasionalmente.

Props.: Contén un aceite esencial, a glucotropeolina ao que atribúenlle efectos antibióticos, como no casos de infeccións das vías urina-rias, nefrite ou gripe. Tamén contén ácido ascórbico. As flores abertas en ensalada teñen propiedades afrodisíacas.

ANXÉLICA, HERBA DA RAÑA, HERBA DA SARNA, MEXACÁN, angélica silvestre

Angelica sylvestris L.

Fam.: *Umbelliferae*

Fenol.: VI-VIII

Planta bienal ou perenne, que pode alcanzar os 2 m de altura, de talos estriados, ocos, pruinoso-purpúreos. Follas alternas, basais grandes, de ata 60 cm, bi-tripinnadas, dentadas, glabras polo face e algo pilosas polo envés, con peciolo acanalado ensanchado nunha vaíña arredondada, as superiores as veces reducidas a unha vaíña inflada que alberga os botóns florais. Flores reunidas en umbelas de 3-15 cm de diámetro, con numerosos radios pubescentes, con 0-2 brácteas e bractéolas lineal-agudas; pétalos de 2 mm brancos. Froito seco en diaquenio con 2 mericarpos alados, violáceos, percorridos por 3 costelas prominentes

Háb.: É frecuente vela medrar nas beiras dos camiños, sebes e lindeiros de bosques caducifolios, sobre solos soltos, frescos e profundos.

Distr.: Planta de dispersión eurasiática e suboceánica, frecuente nas provincias de A Coruña e Lugo e máis rara nas de Pontevedra e Ourense.

Props.: Os froitos empréganse como carminativo e para estimular os órganos dixestivos; tamén empregouse como insecticida.

CALIBORCIA, MEXACÁN, pie de oso, trébol de oso

Heracleum sphondylium L.

Fam.: *Umbelliferae*

Fenol.: VI-VIII

Planta bial ou perenne, con talos de máis dun metro de altura, ocos, inferiormente pubescente. Follas moi variables, de ata 25 cm de anchura, de simples e palmadas a pinnatisectas con 5-9 lóbulos máis ou menos aserrados, pubescentes, hispídos ou tomentosos polo envés. Flores en umbela, de ata 17 cm de diámetro, con 10-30 radios, desiguais, con 0-7 brácteas e moitas bractéolas; flores de pétalos brancos, os exteriores bífidos. Froitos de 6-10x5-8 mm, orbiculares ou elípticos, glabros, con costelas laterais dilatadas nunha pequena á de ata 2 mm de anchura.

Háb.: Medra en bosques aclarados, marxes de arroyos, sotobosque de amieirais e salgueirais gabiás húmidas e prados de sega, ascendendo ata os 1.000 m de altitude.

Distr.: Esténdese por toda Europa; en Galicia aparece sobre todo nas provincias de A Coruña, Lugo e Pontevedra.

Props.: Ten propiedades sedantes, hipotensoras, antiespasmódicas, afrodisíacas, dixestivas e nutritivas. En Europa oriental e Asia cos talos fermentados elabórase unha cervexa, chamada parst ou bartsch en Polonia.

PÉ DE BOI, falso perejil, nabo del diablo

Oenanthe crocata L.

Fam.: *Umbelliferae*

Fenol.: VII-X

Herba perenne, robusta e ramalluda, que pode superar o metro de altura e que presenta raíces tuberosas de zume amarelento; talos ocos e asucados. Follas basais grandes, 3-4 veces pinnadas, con pecíolos longos e xeneralmente envaiñadores; segmentos estreitos, lobulados e dentados; as superiores 2-3 pinnadas. Flores brancas de 2 mm, reunidas en umbelas compostas planas, de 10-40 radios de ata 8 cm, con brácteas e bractéolas. Froito esquizocarpico, con dous mericarpos oblongo-cilíndricos, de 4-6 mm.

Háb.: Medra en lugares húmidos como regatos e beiras de río, medrando sobre leitos de ríos e regueiros, sobre solos con certo contido en arxila. Ao baixar o nivel do río, soe ocupar a maioría da canle, por debaixo dos 1.000 m de altitude.

Distr.: Planta de distribución europea-mediterránea occidental, frecuente en toda Galicia.

Props.: Planta tóxica, aspecto, sabor e cheiro agradables fan que se confunda con outras da mesma familia, en especial co perexil.

BRUCO, PELITRE

Peucedanum lancifolium Lange

Fam.: *Umbelliferae*

Fenol.: VI-IX

Perenne, glabra, con raíces non fibrosas pero con restos de follas; talos de ata 1 m, glabros, cilíndricos, fistulosos. Follas basais 2-3 pinadas, de perfil triangular, con divisións do último orde de 5-10x1-2 mm, lineares, con pecíolo de 5-8 mm, maior co limbo; follas caulinas pinnatisectas con divisións de ata 7x3 mm, lineares. Umbelas con 8-12 radios de 10-35 mm, desiguais, con 0-5 brácteas e 4-7 bractéolas; flores reflexas con pétalos menores de 1 mm, abrancazados ou rosáceos. Froitos de 5-7 mm, elíptico, de color dorado-paloso, con ás laterais de 0,5-1,4 mm de anchura.

Háb.: Medra en turbeiras, pasteiros húmidos, ripisilvas e sotobosque de carballeiras, sobre substratos ácidos; ascende ata os 1.000 m de altitude.

Distr.: Endemismo ibérico-occidental, que en Galicia se atopa nas 4 provincias, pero con preferencia nas zonas de clima atlántico.

Props.: A raíz dunha especie afín, *P. officinale*, ten propiedades diuréticas, estomacais, sudoríficas e antiescorbúticas.

HERBA DO CEGO, ESTRUGA, ortiga, ortiga mayor

Urtica dioica L.

Fam.: *Urticaceae*

Fenol.: V-XI

Herba perenne, rizomatosa, recuberta toda ela de pelos urticantes, con talos cuadrangulares, non ramificados, de ata 2 m de altura. Follas opostas, oblongo-lanceoladas a ovado-triangulars, de ata 12 cm, cordadas na base, marxe dentado-triangular, acuminadas no ápice, co pecíolo a metade do limbo, con 2 estipulas na base. Flores unisexuais, dispostas en acios axilares, ramalludos, máis longos co pecíolo, os masculinos erectos e os femininos colgantes na frutificación. Froito en aquenio pubescente.

Háb.: Desenrólase en lugares alterados e ricos en nitróxeno, como esteirqueiras, beiras de camiño, hortas, gabias, sebes, prados e beiras de regueiros e ríos, en solos frescos ou enchoupados.

Distr.: Plantas de distribución cosmopolita, abundantes nas catro provincias galegas, ascendendo ás máis altas cumes do país.

Props.: Emprégase como antianémica, hemostática, antidiabética e dixestiva. Dos talos obtéñense as “fibras de ortiga”, valioso substituto das fibras de liño.

VERBENA, ORXABÁN, CRUSADOS, HERBA DOS ENSALMOS, verbena, hierba santa

Verbena officinalis L.

Fam.: *Verbenaceae*

Fenol.: VI-X

Planta herbácea vivaz, erecta, pilosa, con talos cuadrangulares que poden alcanzar o metro de altura. Follas opostas, as inferiores ovaladas algo divididas, pecioladas, e as superiores menores, lanceoladas, dentadas e tendendo a sésiles. Flores en espiga mixtas e longas, son pentámeras, hermafroditas e pilosas; cáliz pequeno, e a corola de ton rosa a azul, bilabiada e o tubo dobre que o cáliz. Froito formado por 4 núculas encerradas no cáliz.

Háb.: Desenrólase en prados, beiras de camiños e lugares secos e pisados, ascendendo en altitude ata os 1.000 m.

Distr.: Planta de dispersión paleotemperada, medrando nas catro provincias galegas.

Props.: A planta florida ten propiedades sedantes, espasmolíticas, astrinxentes e vulnerarias.

VIOLETA, violeta

Viola riviniana Rchb.

Fam.: *Violaceae*

Fenol.: III-VI

Planta herbácea, perenne, rizomatosa, con talos que nacen na axila das follas que forman una roseta basal. Follas de limbo redondo, tan longo como ancho, con base cordada e marxe con dentes obtusos; estípulas lanceoladas, dentadas ou fimbriadas, máis curtas co peciolo. Flores de 15-25 mm, azuis, inodoras; cáliz de 7-13 mm, formado por sépalos lanceolados e agudos; corola zigomorfa, con 5 pétalos largamente ovales coas beiras parcialmente recurvadas, o inferior cun esporón de 5-9 mm, azul ou branco. Froito una cápsula glabra que se abre por 3 valvas.

Háb.: Especie semitolerante á sombra, atópase moi frecuentemente en prados, matogueiras, sebes, lindeiros do bosque e no sotobosque dos mesmos, sobre solos frescos, lixeiramente ácidos e con certo nivel de nutrientes.

Distr.: Medra na maior parte de Europa e Norte de África. En Galicia abunda por calquera parte, ascendendo ata os 1.700 m.

Props.: A planta ten propiedades emolientes, expectorantes, sudoríficas e béquicas. É purgante e vomitiva para o gando, polo que este evita comela.

PLANTAS CULTIVADAS OU ESCAPADAS DE CULTIVOS

Orejas de elefante, marquesa

Alocasia macrorrhiza (L.) Schott

Fam.: *Araceae*

Na zona rural do río, plantada nunha horta próxima ao río. Ten a folla enorme.

Achira

Canna x generalis L.H.Bailey

Fam.: *Cannaceae*

Na zona urbana do río, á altura do muiño de Victor Soler. Escapada das hortas próximas.

PUCHO DE CREGO, FUSEIRA, BONE-TEIRO,

Euonymus europaeus L.

Fam.: *Celastraceae*

BONETEIRO, EVÓNIMO, evónimo, bonetero del Japón

Euonymus japonicus Thunb.

Fam.: *Celastraceae*

Paseo urbano do río dos Gafos.

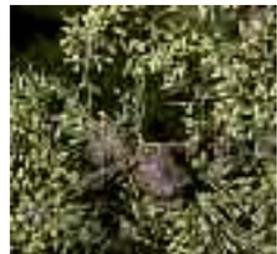

ALCIPRESTE DE PORTUGAL, ciprés de Portugal

Cupressus lusitanica Mill.

Fam.: *Cupressaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos.

FENTO NEGRO DE MADERA, helecho negro de madera, Samambaia Escudo Shaggy

Dryopteris atrata Wallih ex Kunze

Fam.: *Aspidiaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos, plantados polo concello para rexenerar as marxes do río.

SAMAMBAIA ESCUDO XAPONÉS, samambaia escudo japonés

Dryopteris erythrosora (D.C.Eaton) Kuntze

Fam.: *Aspidiaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos, plantados polo concello para rexenerar as marxes do río.

FENTO ARBÓREO, helecho arborescente

Cyathea cooperi (F. Muell.) Damin.

Fam.: *Cyatheaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos á altura dos restos do Muiño do Meco.

Procedente da Estación Fitopatolóxica de Areiro, Pontevedra.

ERBEDO, madroño

Arbutus unedo L.

Fam.: *Ericaceae*

En varios puntos do río, procedente de viveiro.

CARBALLO AMERICANO, roble americano

Quercus rubra L.

Fam.: *Fagaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos.

CASTIÑEIRO DE INDIAS, castaño de indias

Aesculus x carnea Hayne

Fam.: *Hippocastanaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos. Plantados polo Concello.

BANANEIRA, PLATANEIRA, banano, platanera

Musa x paradisiaca L.

Fam.: *Musaceae*

No río Pintos perto da confluencia co Gafos, no Marco.

LIMPATUBOS, escobillón rojo

Callistemon citrinus (Curtis)

Skeels.

Fam.: *Myrtaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos.

***Fraxinus americana* L.**

Fam.: *Oleaceae*

Paseo urbano do rio dos Gafos.

ABETO VERMELLO, Abeto rojo

***Picea abies* (L.) Karst.**

Fam.: *Pinaceae*

Paseo urbano do rio dos Gafos.

Verde rizado

***Pittosporum tenuifolium* Banks & Soland. ex Gaertn.**

Fam.: *Pittosporaceae*

Zona rural do Gafos, linde co rio dunha finca de cultivo.

PITÓSPORO ONDEADO, pitósporo de bayas anaranjadas, daphne australiana

***Pittosporum undulatum* Vent.**

Fam.: *Pittosporaceae*

PLATANO, plátano de paseo

Platanus hispanica Miller ex Münch

Fam.: *Platanaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos. Aparece algún exemplar de bo tamaño perto da Poza da Moura (o da foto).

NESPEREIRA, níspero

Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl.

Fam.: *Rosaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos, posible orixe dalgunha das hortas próximas ao río.

PEXEGUEIRO, melocoto-

Prunus persica (L.) Batsch.

Fam.: *Rosaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos

CERDEIRA NEGRA, cerezo negro

Prunus serotina Ehrh.

Fam.: *Rosaceae*

Entre Ponte da Condessa e afluente Cubela, na marxe esquerda do río.

LIMOEIRO, limonero

Citrus limon (L.) Burm.f.

Fam.: *Rutaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos.

CHOPO, chopo euroamericano

Populus x canadensis Moench

Fam.: *Salicaceae*

Plantación traida de Zamora no 2010 para explotación madeireira. Ocupa unha parcela preto da Ponte da Condessa na marxe dereita do río.

CHOPO NEGRO, chopo negro

Populus nigra L.

Fam.: *Salicaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos, un próximo á Ponte da Avda. de Marín na marxe esquerda do río.

SALGUEIRO BRANCO, sauce blanco

Salix alba L. subsp. *vitellina* (L.)

Arcangeli

Fam.: *Salicaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos.

Boca de dragón

Antirrhinum majus L.

Fam.: *Scrophulaceae*

Na Ponte Bolera, escapadas dun edificio próximo.

ALCIPRESTE CALVO, ciprés calvo, ciprés de los pantanos

Taxodium distichum (L.) Rich.

Fam.: *Taxodiaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos.

LODOEIRO, VIRGONDOIRO, almez

Celtis australis L.

Fam.: *Ulmaceae*

Nalgúns puntos da zona rural do río.

ULMEIRO, LAMAGUEIRO, olmo

Ulmus minor Mill.

Fam.: *Ulmaceae*

Paseo urbano do río dos Gafos.

PENSAMENTO, pensamiento

Viola kitaibeliana Schult
=*Viola tricolor* subsp. *henriquesii*
(Will. ex Cout.) Cout.

Fam.: *Violaceae*

Nun muro de construción recente na zona de Figueirido.

PLANTAS QUE TAMÉN ESTÁN PRESENTES NO GAFOS

MIRASOL, XIRASOL, girasol

***Helianthus annuus* L.**

Fam.: *Compositae*

Zona de descampado próximo á ponte da Condesa.

PARRACAS, parracas

***Picris hieracioides* L. subsp. *longifolia* (Boiss. & Reut.) P.D. Sell**

Fam.: *Compositae*

Próxima á confluencia do R. Pintos co R. Gafos

CAMPAIÑA, campanita, maravilla

***Ipomoea indica* (Burm.) Merr.**

Fam.: *Convolvulaceae*

Colgando da ponte da Avd. da Estación, preto da Estación de Autobuses. Está no *Catálogo de Especies Invasoras de Galicia*.

NABO GALEGO, nabo gallego, colza

***Brassica rapa* L.**

Fam.: *Cruciferae*

Varios puntos na parte rural do río.

NOGUEIRA, nogal

***Juglans regia* L.**

Fam.: *Juglandaceae*

Na parroquia de Bertola no sendeiro achegado á ponte de Leira Longa. Plantada polo dono da leira.

MALVA, malva

Malva sylvestris L.

Fam.: *Malvaceae*

Varios puntos da zona rural do río. Algunhas poderían confundirse coa *Lavatera cretica* L. que é moi similar.

HERBA DOS BURROS, hierba del asno, hierba del vino

Oenothera glazioviana Micheli in Mart.

Fam.: *Onagraceae*

Na ampliación do sendeiro urbano tras a Estación de Autobuses.

OROBANCHE, orobanche

Orobanche minor Sm.

Fam.: *Orobanchaceae*

No valado da beira dereita do río preto da Ponte Bolera

MAPOULA, PAPOULA, amapola

Papaver dubium L.

Fam.: *Papaveraceae*

Zona de recheo na confluencia do Pintos co Gafos.

BAMBÚ, bambú

Arundinaria japonica Siebold & Zucc. ex Steud.

Fam.: (*Poaceae*) *Gramineae*

Finca no paseo urbano do río, na zona do Gorgullón e na zonza alta do río.

CANA, caña

***Arundo donax* L.**

Fam.: (*Poaceae*) *Gramineae*

Varios puntos no curso rural do río, veigas abandonadas.

SILVA MACHO, AGAVANZA, PERO DE CAN, rosal silvestre, escaramujo

***Rosa canina* L.**

Fam.: *Rosaceae*

Pasada a confluencia co río Pintos, río arriba na marxe dereita ao pé do sendeiro.

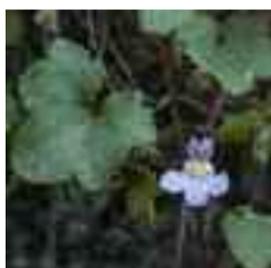
HEDRIÑA DAS PAREDES, PAXARIÑOS, cimbalaria

***Cymbalaria muralis* P. Gaertn., B. Mey. & Scherb.**

= *Linaria cymbalaria* (L.) Mill.

Fam.: *Scrophulariaceae*

En varios puntos nos muros próximos ao río, por exemplo na fonte do Gorgullón.

FIGUEIRA DO DEMO, estramonio

***Datura stramonium* L.**

Fam.: *Solanaceae*

Preto da confluencia co río Pintos, nas veigas próximas ao río. Planta ruderal e moi tóxica.

HERBA MOURA, hierba mora

***Solanum nigrum* L.**

Fam.: *Solanaceae*

En varios puntos da zona rural.

Anexo

AS FORMAS BIOLÓXICAS VEXETAIS

Morfoloxía das plantas con flores

A FLOR

O FROITO

A FOLLA

Glosario botánico

AS FORMAS BIOLÓXICAS VEXETAIS

A forma biolóxica que presenta unha determinada especie vexetal depende de tantas variables que sería case imposible consideralas todas á hora de facer unha clasificación.

Para tratar de simplificar esta complicación o botánico danés Raunkiaer presenta unha clasificación das formas biolóxicas en función, soamente, da protección á que quedan sometidos os puntos vexetativos e os gromos durante a época do ano máis desfavorable para o desenvolvemento da planta.

Mencionamos aquí os grupos e formas que podemos atopar na vexetación do río dos Gafos:

1.- Fanerófitos

2.- Caméfitos

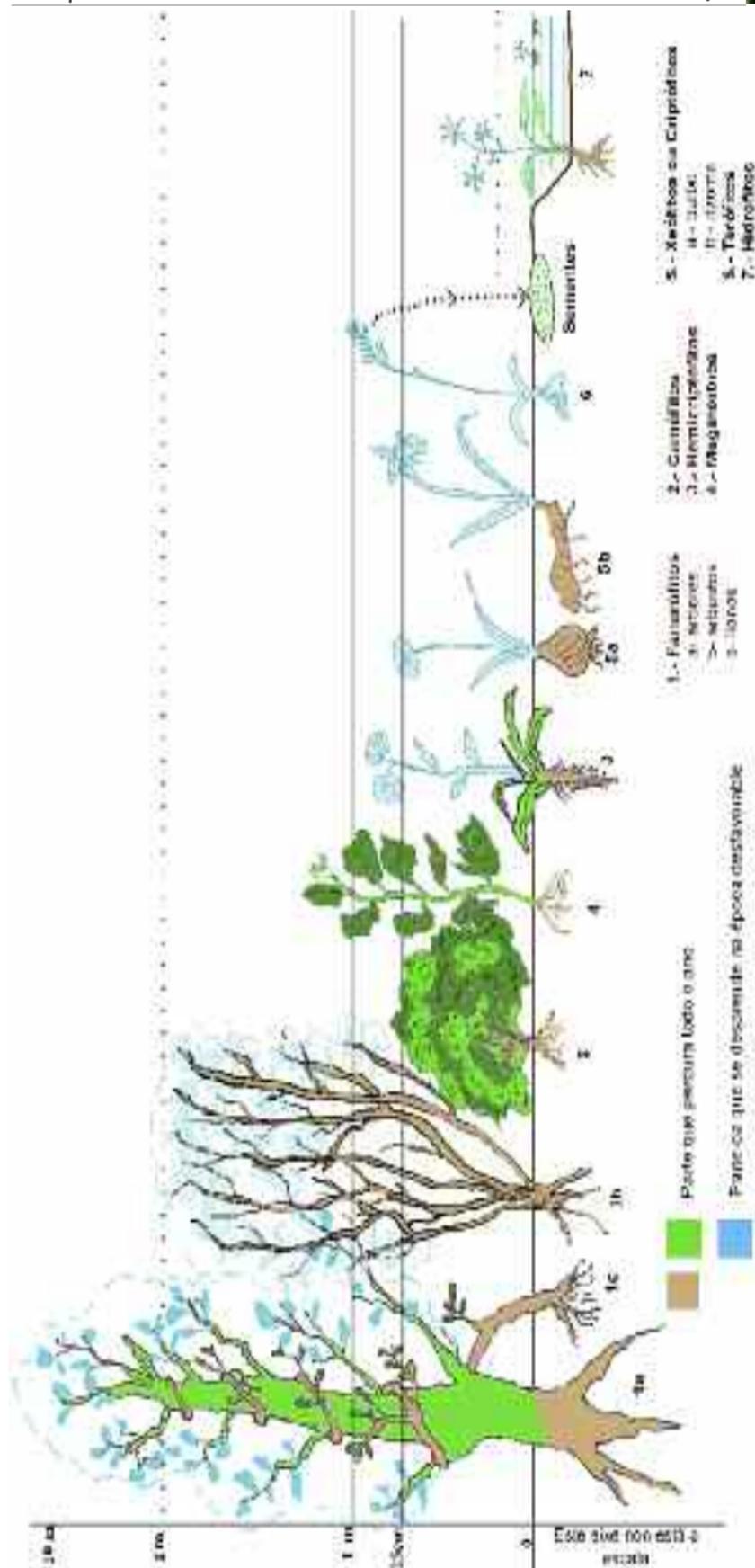
3.- Hemicriptófitos

4.- Megaforbios

5.- Xeófitos ou Criptófitos

6.- Terófitos

7.- Hidrófitos.

1.- Fanerófitos

Reciben este nome as formas vexetais que teñen os gromos de crecemento por riba do chan a máis de 25 ou 30 cm.

Pódense diferenciar neste grupo:

As *árbores*, teñen as xemas de crecemento a máis de 2 metros de altura do chan, como por exemplo o amieiro (*Alnus glutinosa*).

Os *arbustos*, coas xemas entre 25 cm e 2 metros, como o codeso (*Adenocarpus lainzii*) ou a xesta (*Cytisus scoparius* subsp. *scoparius*).

As *lianas*, que utilizan como soporte outro fanerófito tendo as xemas incluso a máis de 2 m se o fan por unha árbore, como é o caso da hedra (*Hedera hibernica*).

2.- Caméfitos

Vexetais con partes aéreas persistentes todo o ano, cos gromos de crecemento na época desfavorable situados entre o chan e os 0,1- 25 cm de altura. Na favorable pode medrar considerablemente volvendo a reducirse na época hostil ata as medidas antes citadas, exemplo deste tipo de plantas pode ser a arandeira (*Vaccinium myrtillus*).

3.- Hemicriptófitos

Plantas vivaces que no período do ano desfavorable conservan unha roseta de follas e gromos vexetativos ao ras do chan, desaparecendo os talos aéreos, é o caso da herba de San Xoán (*Hypericum undulatum*) ou a estruga (*Urtica dioica*).

Neste grupo débense incluír as plantas bienais que botan os talos florais no segundo ano da súa vida. Logo só queda a semente como no caso das Terófitas.

4.- Megaforbios

Plantas perennes, ou máis raramente anuais, herbáceas que presentan follas planas e de grandes dimensións, poden superar o metro de altura, pero que desaparece a parte aérea no inverno. Son típicas de zonas húmidas e chuviosas. Como exemplo deste grupo está o pé de boi (*Oenanthe crocata*).

5.- Xeófitos

Pasan a época desfavorable cos gromos vexetativos baixo o chan en forma de bulbo, tubérculo ou de rizoma, desaparecendo toda a parte aérea da planta ata que volva a brotar na época favorable utilizando para medrar e botar as primeiras follas as reservas acumuladas nos órganos enterrados. Exemplos deste grupo poden ser o narciso ou amarelle (*Narcissus cyclamineus*), o tollemerendas (*Crocus serotinus*) e os lirios (*Iris*).

6.- Terófitos

O seu ciclo vital (dende que empeza a xermolar ata a morte) ten un tempo inferior a un ano, por iso se denominan tamén plantas anuais.

Na época desfavorable só quedan as sementes, dispersas no substrato en forma de vida latente esperando a que as condicións ambientais as faga xermolar. Como exemplo temos moitas gramíneas e algúns tréboles, ou os pampullos (*Coleostephus myconis*).

7.- Hidrófitos

Plantas acuáticas que viven máis dun ano e que durante a época desfavorable a parte perdurable da planta queda protexida debaixo dunha capa de auga. Algunhas son flotantes como a lentella de auga (*Lemna minor*) outras arraigan no fondo como a espiga de auga (*Potamogeton natans*).

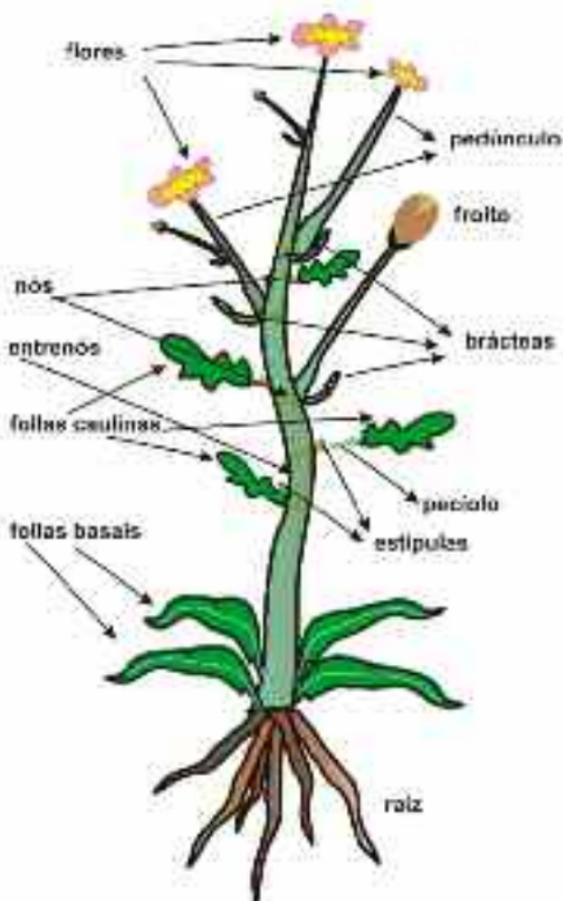

Morfoloxía das plantas con flores

Aquí mostramos as diferentes partes das plantas con flores sen chegar a profundar en temas microscópicos como os tecidos e mesmo as células vexetais.

Nunha planta segundo a función teremos: unha parte vexetativa, que ten que ver coa alimentación e crecemento da planta, formada por raíz, talo, gromos e follas, e outra parte reprodutiva na que o obxecto de atención será a flor, o froito e as sementes, órganos que teñen a función de perpetuar a especie.

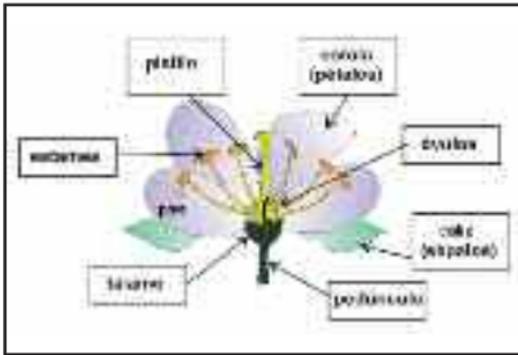
O coñecemento das diferentes formas e alternativas morfolóxicas que pode presentar unha planta nos dará pistas para recoñecer as distintas familias de plantas e en moitos casos poder chegar a aproximarse á especie concreta da que queremos información, nesta ou noutra guía botánica.

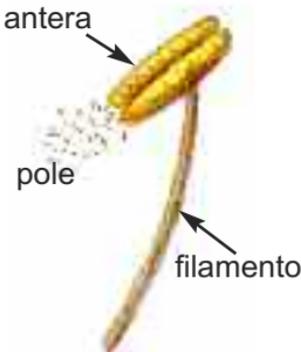

A FLOR

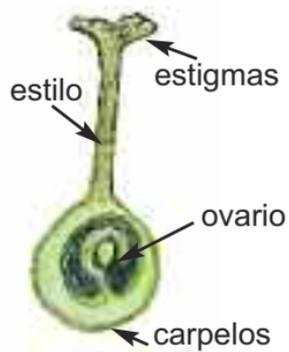
Flor hermafrodita

estame

pistilo

corolas

rosácea

papilionácea

urceolada

acampanada

bilabiada

unisexualidade e hermafroditismo nas plantas

hermafroditas:

todas as plantas teñen estames e pistilos en cada flor.

monoicas:

cada planta ten as flores masculinas (só con estames) separadas das flores femininas (só con pistilos) no mesmo pé.

dioicas:

a especie ten as flores masculinas (só con estames) e as femininas (só con pistilos) separadas en distintos pés.

polígamas:

planta que no mesmo pé ten flores hermafroditas, masculinas e femininas.

disposición das flores na planta

individuais:

as flores aparecen dunha en unha por distintas zonas das pólas.

inflorescencias:

as flores aparecen en grupos por distintas zonas das pólas.

inflorescencias

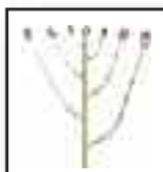
acio:

conxunto de flores con pedicelos que saen dun eixe alcanzando alturas diferentes.

corimbo:

acio no que as flores saen de diferentes puntos do eixe alcanzando a mesma altura.

umbela:

acio no que as flores saen todas do mesmo punto do eixe.

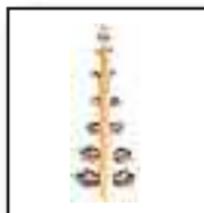
cima:

acio no que o eixo ou eixos rematan nunha flor.

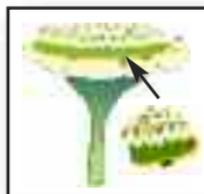
espiga:

flores sen pedicelo (sentadas) que saen nun mesmo eixe.

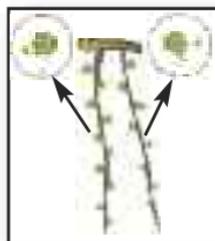
capítulo, cabeza:

flores sentadas, que saen nunha superficie (receptáculo).

amentos:

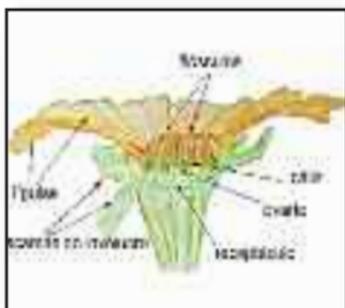
espigas de flores femininas ou masculinas, que saen en eixos colgantes diferentes.

algunhas floracións características:

floración da familia das COMPOSTAS / COMPOSITAE

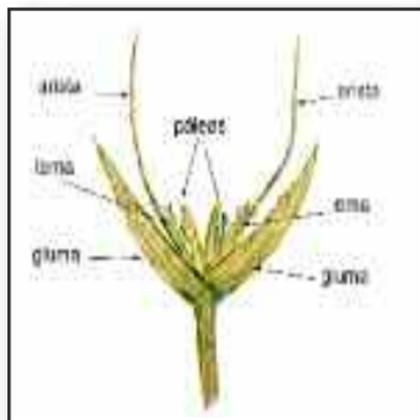

floración

frutificación

floración da familia das POÁCEAS / POACEAE

espícula con dúas flores

flor

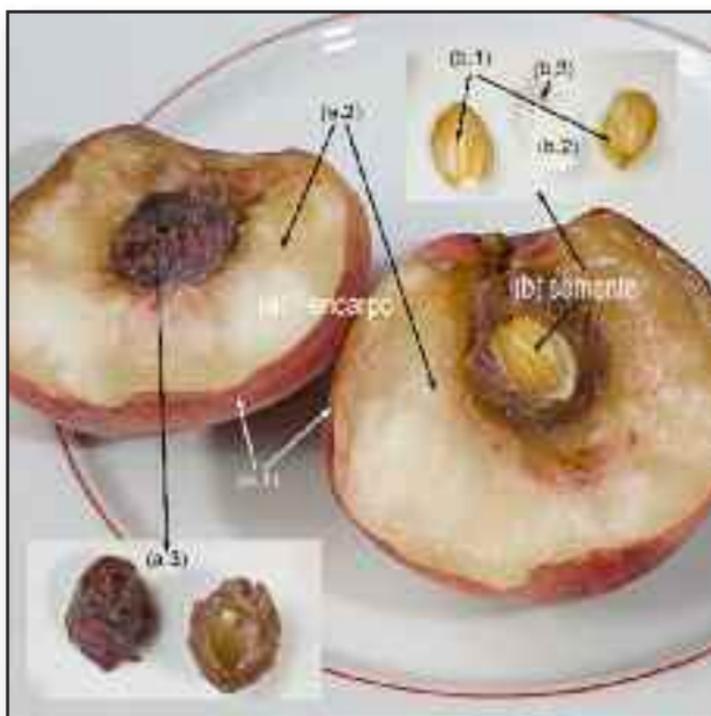
O FROITO:

É a parte do vexetal que ten como función protexer e dispersar as sementes.

Botanicamente enténdese como tal ao engrosamento das paredes do ovario, e nalgúns casos outras partes da flor, que acontece cando o pole fecunda ao óvulo que co embrión no interior, transfórmase en semente.

Isto nos leva a dicir que os verdadeiros froitos son estruturas propias das plantas anxiospermas, mentres que as ximnospermas non teñen os óvulos (futuras sementes) encerrados polos carpelos, senón protexidos por unhas brácteas leñosas formando un estróbilo, sinónimo de piña ou cono, como os das coníferas que botanicamente se consideran pseudofroitos (falsos froitos).

Como exemplo mostramos as partes dun froito carnoso denominado drupa (tipo pexego).

(a).- Pericarpo:

(a.1).- Exocarpo ou epicarpo (pel)

(a.2).- Mesocarpo (polpa)

(a.3).- Endocarpo (carabuña)

(b).- Semente:

(b.1).- Epistema (pel da semente)

(b.2).- Albume

(b.3).- Embrión

diferentes froitos e infrutescencias:

Son varios os criterios utilizados para estudar, clasificar e nomear aos diferentes froitos e infrutescencias. Hai froitos que ás veces semellan sementes como as pebidas do mirasol, que son froitos chamados aquenios coa semente no interior, sendo esta a que se come. O mesmo ocorre cos grans de centeo ou millo que en realidade son un froito denominado cariópside que ten o pericarpo soldado á semente. É curioso significar que botanicamente a “noz” da nogueira non é tal. O seu nome científico sería unha pseudodrupa chamada trima, máis parecida ao pexego ou á cereixa que ás verdadeiras noces.

Noces ou núculas, atendendo á denominación botánica son as castañas ou as abelás.

Criterios de clasificacións máis utilizados:

A.- Complexidade da orixe do froito:

A₁ froito simple.

A₂ froito múltiple.

A₃ froito complexo procedente dunha soa flor.

A₄ infrutescencia, froito complexo procedente dunha inflorescencia.

B.- Consistencia da envoltura:

B₁ froito seco.

B₂ froito carnosos.

C.- Apertura do froito:

C₁ froito dehiscente. (ábrese só)

C₂ froito indehiscente. (non se abre só)

D.- Tipo de carpelos:

D₁ froito monocarpo.

D₂ froito policarpo.

D₃ froito sincarpo.

cipsela, propio do dente de león ou do mirasol
cariópside ou **gran**, como os froitiños da espiga do trigo ou a cebada
noz ou núcula (cando o tamaño é menor), é o caso da abelá ou de cada castaña. Unha variedade de noz é o **glante**, popularmente coñecida como landra.

sámara, un aquenio con ás, son os froitiños do bidueiro (confundidos como sementes)

utrículo, froitos do xénero *Chenopodium*

aquenio

cápsula, como o froito das plantas do xénero *Silene* (cabaciñas)

folículo, vémolos no froito do xénero *Aquilegia*

legume, froito das Leguminosas como o da xesta, formado por dúas valvas que abren pola liña que as unen para liberar as sementes

síllica e síllica, parecidas á legume cun tabique central que soporta ás sementes

drupa, froito con carabuña como o pexego ou o loureiro. A **pseudodrupa**, chamada tamén **trima**, é o froito da nogueira, popularmente chamada noz (sen selo)

baga, froito no que o endocarpo engloba as sementes como no caso das plantas do xénero *Solanum*, tal como o tomate ou os froitiños aéreos da planta da pataca
bagas modificadas, algunhas bagas presentan modificacións moi características adquirindo nomes propios como:

hesperidio, son as laranxas e limóns

pepónide, son froitos como o calacú ou melón ou a sandía

A₁ froito simple

Froito procedente dunha soa flor con xineceo dun só carpelo (unicarpelar) ou de varios carpelos (pluricarpelar) máis ou menos unidos (xineceo sincárpico)

A₂ froito múltiple

Froitos procedentes dunha soa flor con xineceo de varios carpelos (pluricarpelar) libres (xineceo dialicárpico)

poliaquenio, conxunto de aquenios. Froitos do xénero *Ranunculus*

polidrupa, conxunto de drupas con cadansúa semente; a máis coñecida é a mora da silveira

polifolículo, conxunto de folículos como o do *Helleborus foetidus* ou as falsas piñas da *Magnolia grandiflora*

A₃ froito complexo

Procedente dunha soa flor. Nestes froitos ademais do xineceo interveñen outras partes da flor, como a corola, o cáliz ou o receptáculo

cinorrodon, formado por varios aquenios incluídos nunha cavidade formada polo cáliz e o receptáculo da flor; é o caso do froito da *Rosa canina*

pseudocarpo, froito formado por varios aquenios incluídos no receptáculo da flor que se volve carnoso. Un exemplo deste froito son os amorodos

pomo, nel as sementes están pechadas no endocarpo que se volve cartilaxinoso (carozo). Pomos son a mazá ou a pera

sorosis, conxunto de baías sobre un eixe endurecido. É o froito coñecido como piña ou ananá

siconio, receptáculo que se envolve sobre si mesmo e pecha no interior os aquenios procedentes das flores. É o froito da figueira chamado figo

ourizo, formado por unha cuberta chea de pinchos orixinada a partir das brácteas da inflorescencia que pechará no interior os froitos da mesma, que poden ser nozes ou núculas. É o caso dos ourizos do castiñeiro que no interior teñen unhas nozes chamadas castañas

A₄ infrutescencia

Froito complexo procedente dunha inflorescencia

seco, cando o pericarpo ao madurar faise coriáceo, delgado e leñoso. Entre os froitos secos están as variedades de aquenios e poliaquenios, as cápsulas, os folículos, os polifolículos, as legumes, a sílicua e a silícula. Tamén as infrutescencias como a cúpula, a poliantocárpica do plátano de paseo ou o pseudoestróbilo do amieiro

carnoso, cando o pericarpo é grosso e acuoso. Entre os froitos carnosos temos as drupas e polidrupas, as baías entre as que están o hesperidio e o pepónide, así como as infrutescencias coñecidas como sorosis (ananá) ou o siconio (figo)

dehiscente, cando o froito na madurez abre de forma natural deixando en liberdade as sementes. E o caso das legumes ou as cápsulas

indehiscente, se non abre de forma natural e vai podrendo coas sementes no interior. Froitos deste tipo son as drupas ou o pomo

monocarpo, se o froito xurde dun só carpelo

policarpo, se procede de varios carpelos libres

sincarpo se a orixe do froito ven de varios carpelos soldados

B froito seco e carnoso

C froito dehiscente e indehiscente

D froito monocarpo, policarpo e sincarpo

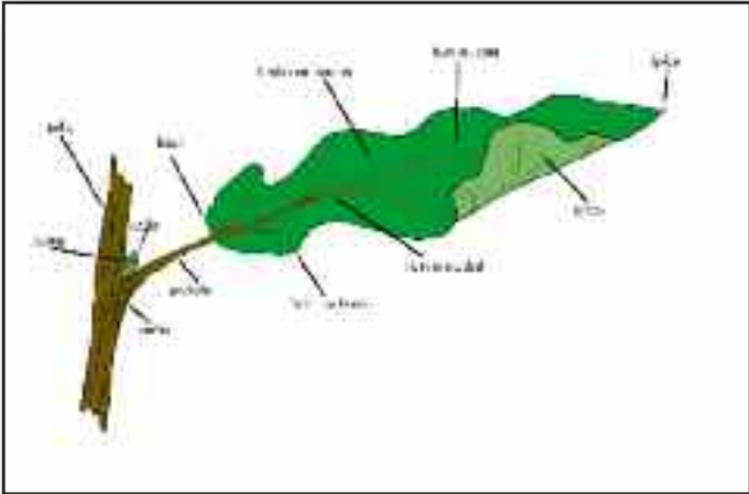
A SEMENTE:

Protexidas polo froito atópanse as sementes. Están formadas por un embrión en estado de vida latente que espera a que as condicións ambientais sexan favorables para xermolar e orixinar unha nova planta. Á semente pódela acompañar un tecido nutritivo para favorecer o desenvolvemento da primeira raíz e das dúas primeiras follas para iniciar a vida autónoma.

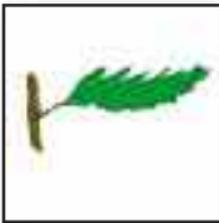
A FOLLA

A folla en sentido xeral, é a parte da planta que brota lateralmente do talo ou das pólas tendo forma laminar, con crecemento limitado. Acadando un tamaño e forma diferente segundo a especie da planta á que pertence.

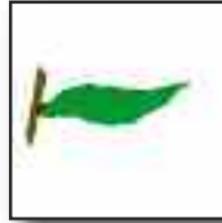

folhas simples e compostas:

simples: teñen o limbo dunha soa peza.

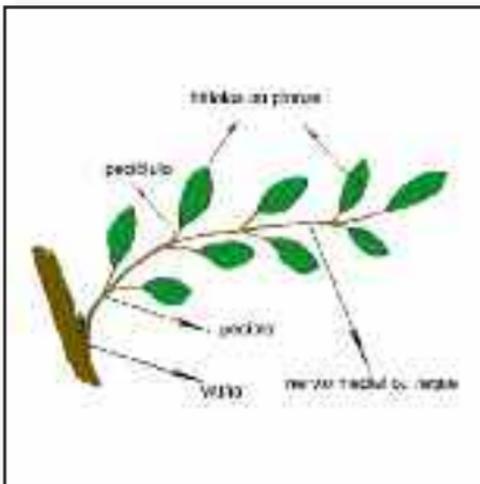

pedicelada

sésil ou sentada

compostas: cada folla está formada por varios folíolos ou pinnas que arrancan do nervio medial ou raque.

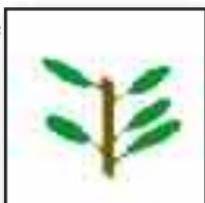

distintos xeitos de distribución das follas no caule:

espalladas:

sen ningún orde apreciable, espalladas.

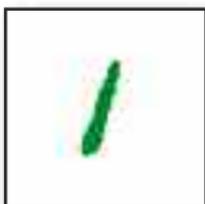
alternas:

unha folla en cada nó, ángulo de 180° entre elas.

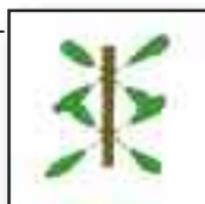
imbricadas:

como as tellas dun tellado.

verticiladas:

máis de dúas follas en cada nó.

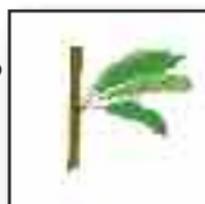
opostas:

un par de follas en cada nó, ángulo de 180° entre elas.

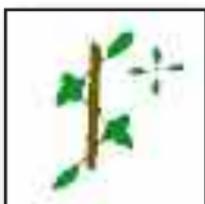
fasciculadas:

forman un grupo compacto en forma de feixe.

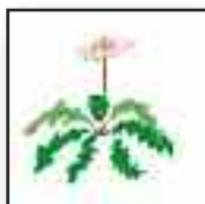
decusadas:

dous pares de follas opostas forman un ángulo de 90° entre si.

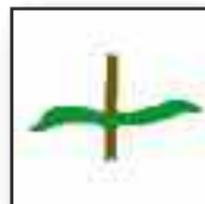
roseta:

todas as follas xuntas na base do talo.

connatas:

opostas e sentadas, unidas polas súas bases.

penacho ou mouta:

todas as follas xuntas no remate superior do talo.

inserción no talo:

peciolada:

con pecíolo.

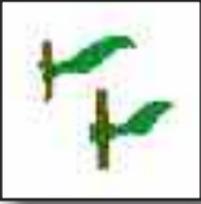
**sentada
ou sésil:**

sen pecíolo.

**amplexicaules
ou abrazado-
ras:**

sentada con dúas aurículas na base que abrazan o talo.

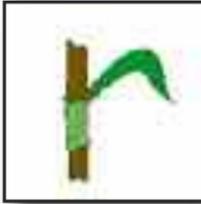
perfoliada:

abrazadora na que as aurículas están soldadas.

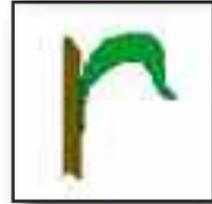
envaiñadora:

a vaiña rodea o talo.

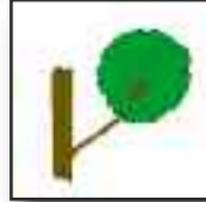
decorrente:

sentada que descende polo talo.

peltada:

cando o pecíolo se inserta no centro do limbo.

base do limbo:

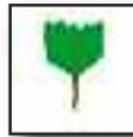
atenuada, cuneada, cuneiforme

aguda

obtusa

truncada

auriculada

cordada

**asimétrica
ou oblícuca**

saxitada

hastada

transversal

**orbicular
peltada**

**saxitado
peltada**

ápice do limbo:

agudo

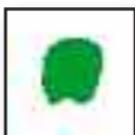
acuminado

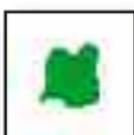
mucronado ou apiculado

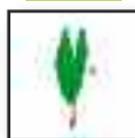
obtusos

emarginado

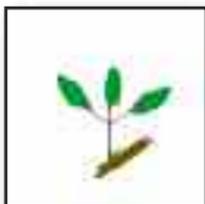
bífido

follas compostas:

trifoliada:

ten un raque central do que saen tres folíolos.

pinnada, pin-naticomposta ou pinnado-composta: cun raque central do que saen aos dous lados os folíolos ou pinnas.

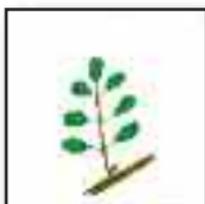
paripinnada:

con número par de folíolos rematada en "V".

imparipinnada:

número impar de folíolos rematada nun folíolo.

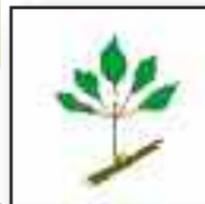
bipinnada ou bipinnati-composta:

dobremente pinnada.

palmaticomposta:

os folíolos arrancan do ápice do folíolo.

forma do limbo:

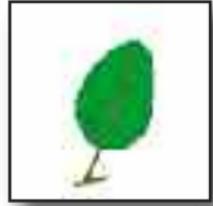
oval ou ovalada:

en forma de óvalo.

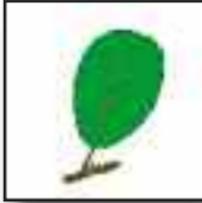
ovada ou aovada:

en forma de ovo, coa parte máis ancha na base (non confundir con “ovoidea”, que sería en forma de ovo pero en tres dimensións).

obovada ou transovada:

en forma de ovo coa parte máis ancha no ápice.

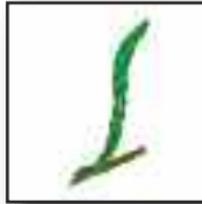
acicular, aciculiforme ou agulla:

con forma de agulla coma as dos piñeiros.

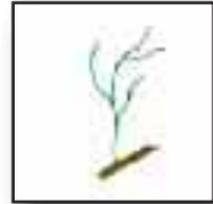
linear:

lámina estreita con bordos paralelos.

filiforme:

coma un fío.

escuamiforme:

con forma de escama.

redonda:

con forma arredondada.

peltada:

arredondada co pecíolo no centro do limbo.

oblonga:

varias veces máis longa que ancha.

orbicular:

case redonda.

lanceolada:

con forma de punta de lanza.

oblanceolada:

punta de lanza invertida.

espatulada:

con forma de espátula.

flabelada:

con forma de abano.

cordada ou acorazonada:

con forma de corazón.

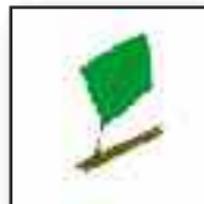
deltóide ou triangular:

con forma de delta maiúscula.

romboidal:

con forma de rombo.

falciforme ou falcada:

con forma de fouce.

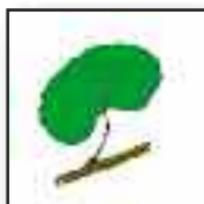
elíptica:

con forma de elipse.

reniforme:

con forma de ril.

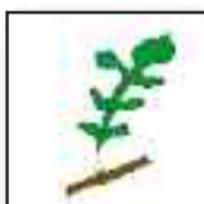
frecha ou saxitada:

con forma de punta de frecha.

lirada:

con forma de lira co lóbulo terminal máis grosso cos laterais.

palmada:

folla palmatinervia con forma de man aberta.

palmatilobada
ou palmatilo-
bulada:

palmatinervia
dividida en ló-
bulos pouco
profundos.

trilobulada
ou trilobada:

que ten tres ló-
bulos.

bilobulada:

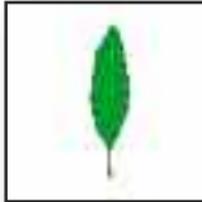
que ten só dous
lóbulos.

beira da folla:

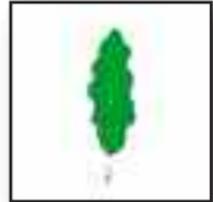
enteiro:

sen entrantes e
saíntes.

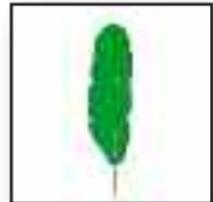
ondulada, ondeada ou sinuada:

formando
ondas.

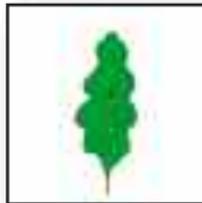
crenado ou festonado:

beira da folla serrada con dentes romos ou festóns,
seos agudos ou redondos.

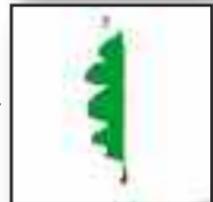
lobulada:

beira con
lóbulos.

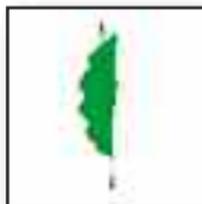
partida:

folla na que as
divisións che-
gan polo menos
á metade da dis-
tancia entre a
beira e o nervio
medial.

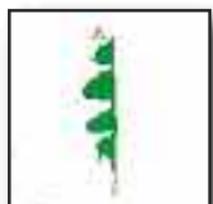
fendida:

na que os lóbu-
los son profun-
dos pero non
chegan á me-
tade da distan-
cia entre a beira
e o nervio me-
dial.

sectada:

fondamente di-
vidida na que as
divisións pasan
da metade da
distancia da
beira ao nervio
medial chegando
a el.

aserrada ou serrada:

beira con dentes agudos, próximos e **asimétricos**, coma os dunha serra.

dentada:

beira con dentes agudos e **simétricos**.

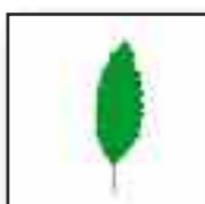
dobre – dentada:

dobremente dentada.

denticulada:

con dentes pequenos.

involuta:

folla coas beiras enroladas cara á face.

revoluta:

folla coas beiras enroladas cara ao envés.

nervación:

uninervia:

folla cun só nervio.

pinnatinervia ou penninervia:

folla cun nervio central ou medial do que xorden os secundarios, coma unha pluma de ave.

pinnatífida:

pinnatinervia que ten as beiras con entranques ata a metade entre a beira e o nervio medial.

pinnatipartida:

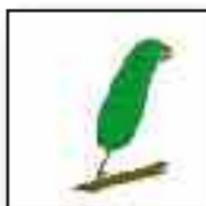

pinnatinervia que ten as beiras con entranques que pasan da metade da beira ao nervio central.

pinnatisecta:

pinnatinervia que ten as beiras con entranques que acadan ao nervio central.

paralelinervia:

todos os nervios paralelos ao nervio central dende a base.

palmatinervia:

cos nervios saíndo todos do remate do pecíolo como os dedos dunha man.

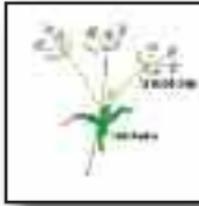
follas modificadas e falsas follas:

brácteas:

órganos de natureza foliar, situados nas proximidades das flores e que teñen propiedades diferentes, tanto das verdadeiras follas, como dos pétalos da planta.

bractéolas:

brácteas secundarias situadas no pedicelo floral, se no pedúnculo da inflorescencia hai brácteas.

estípulas:

apéndices foliares situados na base do pecíolo da folla.

filodio:

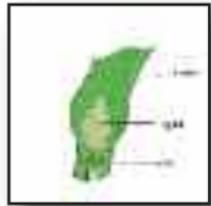
pecíolo en forma de lámina foliácea que substitúe ao limbo da folla nas súas funcións.

cladodio ou filóclado:

talos ou pólas aplanadas que fan as funcións das follas e que no seu falso limbo, poden ter pequenas follas, espiñas, flores e froitos como a silbarbeira.

lígula:

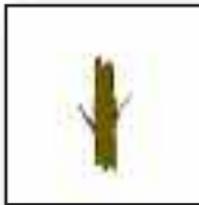
apéndice membranoso que presentan as poáceas na unión coa vaíña.

espiñas:

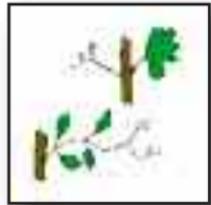
teñen diferentes orixes, unhas son foliares, outras estípulas transformadas e outras caulinares.

acículas:

aguillóns finos e delicados.

gabián:

folla ou talo transformado nun órgano filiforme que utiliza a planta para agarrarse a algún soporte e poder gabear afastándose do chan.

Glosario

En letra grosa a palabra en galego.

En letra normal a explicación do termo.

En letra cursiva as palabras que teñen entrada neste glosario.

a

á: membrana que rodea a calquera órgano.

abrancazada: que se asemella ao branco.

abrazadoras: *brácteas* ou follas que abrazan o *talo*.

abrocho: sinónimo, *xema*.

acanalada: que presenta canais, estrías ou *sucos* na súa superficie.

acaule: plantas sen apenas *talo*, saíndo as follas a rente ao chan.

acícula: aguillón fino e delicado. / Follas como as dos piñeiros.

acio: *inflorescencia* ou *infrutescencia* que consta dun eixo indefinido do que xorden flores ou *froitos* sobre *pedicelos*.

acorazonado-da: sinónimo, *cordado – da*.

acrescente: aplicado á estrutura vexetal que continúa medrando unha vez formada.

actinomorfo: sinónimo de *radial*.

aculeado-da: provisto de agullas ou *acúleos*.

acúleo: aguillón ou excrecencia ríxida e ferinte de formación puramente epidérmica, o que a distingue da *espiña* que é *lignificada* e con tecido vascular.

acuminado-da: rematado en punta. Sinónimo, *cuspidado*.

adpreso: achegado ou *aplicado* a algo.

áfilo-la: carente de follas.

afrodisíaco-ca: substancia que excita o apetito sexual.

agamospermia: sinónimo, *apogamia*.

agudo-da: dise dunha folla cando os seus bordos forman un ángulo agudo no *ápice* ou na *base*.

alado: órgano que ten unha *á*.

alume: tecido nutricio de reserva nas *sementes* das *anxiospermas*.

alóctono-na: exótico, que se atopa nun lugar diferente ao de procedencia.

alterno-na: dise das follas ou outros órganos que nacen un en cada *nó*. Situándose alternativamente a un e outro lado.

amacollado-da: que brota en forma de *macolla*.

amento: inflorescencia en *espiga* xeralmente colgante de flores pequenas e *unisexuais*.

amieiral: lugar poboado de amieiros. Sinónimo, *abeneiral*, *ameneiral*.

amplexicaules: sinónimo, *abrazadoras*.

androceo: conxunto de órganos masculinos dunha flor.

antera: parte superior do *estame* onde se forma o *pole*.

antese: floración.

antiadenosa: antiglandulosa.

antiescorbútico-ca: que evita ou combate o escorbuto.

antiespasmódico-ca: que serve para aliviar ou previr os espasmos.

antihelmíntico-ca: que actúa contra os parasitos intestinais. Sinónimo *vermífugo-ga*.

antihemorroidal: que actúa contra as hemorroides.

antipirético: que actúa contra a febre. Sinónimo, *febrífugo*.

antirreumático-ca: que evita ou combate a reuma.

antitusíxeno-a: que combate ou calma a tose.

antivaricose: que combate ou calma as varices.

antrópico: relativo ou pertencente ao ser humano ou á súa acción.

antrorso: dirixido cara adiante (ou cara arriba).

anual: planta que completa o seu ciclo vital en menos dun ano, quedando a súa vida en forma de *semente* ou *esporas*. Se ao rematar o ciclo só queda viva a parte subterránea da planta dicimos que é unha planta *vivaz*.

anxiospermas: vexetais que teñen as *sementes* no interior dunha cámara formada pola *concrecencia* dos *carpelos*.

aovado-da: en forma de ovo, en dúas dimensións. Sinónimo, *ovado-da*, *ovoideo-dea*.

aperitivo: axente que estimula a secreción gástrica, favorecedor da dixestión.

apétalo-la: que non ten *pétalos*.

apical: relativo ou pertencente ao *ápice*.

ápice: extremo superior dun órgano.

apiculado-da: ten unha puntaña a modo de aguillón, no *ápice* da folla. Sinónimo *mucronado-da*.

aplicado-da: dise dos órganos vexetais (pelos, follas,...) que se achegan á superficie sobre a que son *inseridos* sen chegaren, a se soldar.

apocárpico: *froito* formado por un conxunto de *carpelos* totalmente separados.

apogamia: produción dun *esporófito*, por vía *asexual* a partir duna célula do *gametófito*, que non é da *ovocélula*. Cando a célula que orixina o *embrión* é *diploide* fálase de apogamia somática, e cando é *haploide* de apogamia xenerativa. Sinónimo, *agamospermia*.

apomíctico-ca: relativo ou pertencente á *apomixe*.

apomixe: fenómeno que consiste na formación do *embrión* sen a previa fecundación do *óvulo*. Pode ser por *aposporia*, por *apogamia* ou por *partenoxénese*.

aposporia: formación do *gametófito* directamente do tecido vexetativo do *esporófito*, sen formación previa de *esporas*.

aquenio: *froito* seco e *indehiscente* cunha soa semente non soldada ao *pericarpo*, que pode ser *coriáceo* ou leñoso.

aquillada: que ten forma de quilla.

aracnoide: que ten aspecto de arañeira.

aresta: prolongación a modo de fío ríxido no que rematan algúns órganos.

arraigante: que bota raíces.

arvense: planta non cultivada que medra entre as cultivadas.

ás: reciben este nome os dous *pétalos* laterais da *corola* das *papilionáceas*. Tamén a membrana que rodea os *aquenios* denominada *sámara*.

aserrado: sinónimo, *serrado*.

asexual: que non ten sexo.

asilvestrado-da: dise dunha planta *silvestre* que procede da *semente* dunha planta cultivada.

asimétricos: carentes de simetría.

asteráceas: familia de plantas. Sinónimo *compostas*. Por exemplo o mirasol.

astrinxente: produto que produce desecación e contracción dos tecidos orgánicos. Antiinflamatorio.

atenuado-da: dise das estruturas vexetais, por exemplo as follas, que se estreitan.

aurícula: orella.

auriculado: que ten forma de *aurículas* (orellas).

aveludado-da: cuberto ou revestido de *veludo*.

axial: que ten un eixe central.

axila: ángulo interno de calquera ramificación.

axilar: relativo ou pertencente á *axila*.

azote: sinónimo, *nitróxeno*.

b

baga: froito carnosos, *indehiscente*, mono ou *pluricarpelar*, de *epicarpo* delgado e membranoso, e *mesocarpo* e *endocarpo* carnosos. As *sementes* poden estar mesturadas na *polpa* homoxénea (bagas propiamente ditas) ou ben estar ordenadas en diversas cavidades (*pseudobagas*).

bárbula: sinónimo *lígula*.

basal: pertencente á base ou situado nela.

beira: bordo da folla ou *pétalo*.

béquico - ca: dise dunha substancia que mitiga a tose.

bicarpelar: que ten dous *carpelos*.

bico: remate en proxección alongada dun órgano.

bidueiral: formación vexetal onde a especie arbórea dominante é o bidueiro.

bienal: plantas *monocárpicas*, cun ciclo vexetativo que dura dous anos (no 1º xermola a *semente* formándose a planta que acumula reservas, e no 2º a planta florece, espalla a *semente* e morre).

bífido-da: órgano dividido por unha fisura *medial* en dous *lóbulos* máis curtos cá metade da lonxitude orixinal.

bilabiado-da: aplícase ao *cáliz* ou *corola* que se divide formando dous labios separados.

bilobulado-da: que ten dous *lóbulos*.

bipinnado-da: dobremente *pinnado*. Sinónimo, *bipinnaticomposto*.

bipinnaticomposto: sinónimo, *bipinnado*.

bivalvo-va: que ten dúas valvas como as nozes ou os mexillóns.

boraxináceas: familia de plantas.

bráctea: órgano foliáceo de estrutura máis simple cá das follas normais, e de forma, medida, coloración, etc, distintas destas e das pezas da *corola*. Están situadas preto das flores. Ás veces adoitan formas vistosas, cumprindo a función dos *pétalos* de atraer os insectos á flor. No caso das *umbelíferas* as vemos no pé dos *radios* das *umbelas*.

bractéola: *bráctea* secundaria que aparece no mesmo eixo que a flor. Nas *umbelíferas* son bractéolas as follas que vemos no *pedicelo* das flores, se no *pedúnculo* da *inflorescencia* hai *bráctees*.

brasicáceas: familia de plantas. Sinónimo *crucíferas*.

brote: sinónimo, *xema*.

bulbilo: calquera *xema* non subterránea coa parte axial e os *catafilos* engrosados con substancias de reserva, transformada en órganos de multiplicación vexetativa.

bulbo: forma subterránea de *talo*, que aparece envolto por follas carnosas.

C

cabeza: sinónimo *capítulo*.

cacho: recipiente de boca moi ancha onde se poñen ao sereno as herbas de San Xoán.

caducifolio-lia: aplícase ás plantas que perden todas as follas durante unha época do ano.

cálculo: pedra formada pola *concreción* de sales minerais que se instalan en diferentes órganos do corpo humano.

caliptra: diferenciación do *ápice* das raíces, en forma de dedal, que protexe o *meristema apical* do desgaste causado pola penetración da raíz no chan.

cáliz: conxunto de *sépalos* dunha flor que constitúen o *periantio* externo da mesma.

calo: tecido que segrega a propia planta.

caméfitos: forma vexetal con partes aéreas persistentes todo o ano, cos *gromos* de crecemento na época desfavorable situados entre o chan e os 25–50 cm de altura, na favorable pode medrar considerablemente volvendo a reducirse na época hostil ata as medidas antes citadas.

campanulado: que ten forma de campá.

canaliculado: que está provisto de canaliculos.

capituliforme: que ten forma de capítulo.

capítulo: *inflorescencia* formada por flores *sésiles* dispostas sobre un eixe moi curto e ancheado, chamado *receptáculo*. Sinónimo *cabeza*.

cápsula: froito seco, *dehiscente*, con varias *sementes*.

cara: parte superior dunha superficie foliar. Sinónimo *face*.

carabuña: *pebida* leñosa dalgúns froitos como as do pexego.

cardiotónico: que reforza a actividade do corazón.

carena: sinónimo *quilla*.

cariópside: froito seco, *indehiscente*, *monospermo*, co *pericarpo* delgado e intimamente adherido á *semente*, como o das *poáceas* (antes gramíneas). Popularmente denominado *gran*.

carpelo: follas modificadas que forman parte do *xineceo*. Nas *ximnospermas* é unha folla aberta. Nas *anxiospermas* trátase dunha folla pregada polo *nervio* central, soldándose polo marxe, formando unha especie de matraz no que o ventre será o *ovario*, o colo o *estilo* e o bico o *estigma*.

casca: cuberta vexetal máis ou menos ríxida que poden presentar as árbores, as *sementes* ou os froitos.

catafilo: folla *escamiforme* situada por riba dos *cotiledóns* e por baixo das follas en sentido estrito. Os catafilos recobren as *xemas* engordando con reservas e formando os *bulbos*.

catártico-ca: que limpa o intestino provocando a súa evacuación. Sinónimo, laxante, purgante.

caule: sinónimo, *talo*.

caulinar: relativo ou pertencente ao *talo*.

caulino-na: do *talo*.

cespitosa: planta que ten a capacidade de formar céspedes.

ciatiforme: aplícase ao órgano que ten forma de copa.

ciatio: *inflorescencia* típica das *euphorbiáceas* consistente nunha flor feminina central cun longo *pedúnculo*, cinco flores masculinas reducidas a un só *estame* e un *invólucro* en forma de copa (*ciatiforme*).

cigomorfo-fa: aplícase a calquera órgano, parte de órgano ou organismo que ten simetría bilateral, isto é, nun só plano de simetría. O contrario será *actinomorfo* ou *radial*.

cigoto: célula con dobre dotación cromosómica formada pola fusión dun *gameto* feminino cun *gameto* masculino antes de comezar a segmentación.

cilio: cada un dos pelos ou apéndices filiformes que, en conxunto, for-

man unha franxa marxinal, como os que se dan na beira dalgunhas follas.

cima: *inflorescencia* na que o eixe principal ten crecemento limitado e remata nunha flor, igual cós eixes secundarios sucesivos.

cineol: é o principal compoñente do eucalipto.

cinorrodon: *froito* complexo das roseiras formado polo *cáliz* e o *receptáculo*, *urceolado* de color vermello ao madurecer. No interior ten múltiples *aqueños* (*núculas*).

cinsenta-ta: que é de cor agrisada, parecida á da cinsa.

cipsela: *aqueño* formado por máis dun *carpelo* procedente dun *ovario ínfero*.

cladodio: *talo* ou *póla* aplanada que fai as funcións das follas e que no seu falso *limbo* pode ter pequenas follas, flores, froitos e espiñas. Sinónimo *filóclado*.

clusa: *froito* seco, *monospermo* ou *polispermo*, procedente da constrición lonxitudinal dos *carpelos* dun *xineceo sincárpico*, como o das *lamniáceas* e o das *boraxináceas*.

coca: *froito* das *euphorbias*.

colagogo-a: medicamento ou substancia que induce á eliminación da bile.

colepoético: sinónimo, *colerético*.

colerético-ca: sinónimo, *colepoético*. Substancia que aumenta a secreción biliar.

compostas: familia de plantas. Sinónimo *asteráceas*. Por exemplo o mirasol.

concrecencia: crecemento en común de dous ou máis órganos, que permanecen soldados entre eles e forman unha masa única.

connato-ta : aplícase ás estruturas orgánicas que naceron xuntas e se presentan unidas ou soldadas, tal é o caso de certas follas *opostas*, *sentadas* unidas polas *bases*.

cono: *estróbilo* ou *piña*.

cordado-da: con forma de corazón. Sinónimo *acorazonado-da*.

cordiforme: *cordado*.

coriáceo-a: de textura semellante ao coiro.

corimbo: *inflorescencia* na que os *pedúnculos* florais nacen a distintas alturas do *talo* e as flores acadan o mesmo nivel.

coroa: apéndice petaloide que presentan certas flores como as do xénero *Narcissus*.

corola: *verticilo* interno do *periantio* das flores constituída por *pétalos* e rodeada polo *cáliz*. Os *pétalos* adoitan ter cores brillantes.

coroloxía: parte da bioxeografía que estuda a distribución xeográfica dos organismos e das comunidades.

cortiza: parte exterior da codia dalgunhas árbores, especialmente as sobreiras.

costela: prominencia elevada e alongada que resalta na superficie dun órgano.

cotiledón: a primeira ou primeiras follas do *embrión* das *fanerógamas*.

crecho: rizado.

crenado-da: coas *beiras* marcadas con fendeduras. Sinónimo, *festonado*.

crenulado-da: lixeiramente *crenado*.

criptófito: sinónimo *xeófito*.

crucíferas: familia de plantas caracterizadas por ter catro *pétalos* en cruz. Sinónimo, *brasicáceas*.

cucurbitáceas: familia de plantas como o calacú ou cabaza.

cuneado-da: en forma de cuña. Sinónimo, *cuneiforme*.

cuneiforme: sinónimo *cuneado-da*.

cúpula: parte do *froito* das *fagáceas* de orixe *axial* que envolve a base do *aquenio*, co que constitúe a landra. Sobre ela van fixadas unha serie de pequenas *brácteas imbricadas*.

cuspidado-da: acabado nun remate superior que tende a formar punta. Sinónimo *acuminado-da*.

d

decorrente: aplícase ao órgano ou estrutura anatómica que se prolonga por baixo do punto de inserción.

decumbente: aplícase ao *talo* das plantas que están inclinadas sobre a superficie do chan.

decusadas: aplícase ás follas *opostas* e dispostas de xeito que cada parella forma un ángulo recto coa parella inmediatamente superior e coa inferior.

deflexo-xa: aplícase ás estruturas que se presentan dobradas cara á parte inferior.

dehiscente: que abre de xeito natural.

deltoide: que ten a forma do delta maiúsculo.

densifloro-ra: aplícase as plantas que teñen as flores moi próximas unhas as outras.

densifolio-lia: aplícase á planta que presenta follas moi xuntas.

dentado-da: bordo da folla con dentes simétricos.

denticulado: con pequenos dentes.

dextrorso: que gabea xirando cara a dereita, como as agullas do relox. (o contrario é *sinistrorso*).

diali-: prefixo grego que se utiliza para formar palabras co significado de “separado”. Exemplo *dialipétala*, *dialisépala*, *dialicárpico*.

dialicárpico: de *carpelos* separados ou libres.

dialipétala: dise da *corola* cos *pétalos* separados ou libres. O contrario (*pétalos* soldados) será *gamopétala*.

dialisépala: dise do *cáliz* cos *sépalos* separados ou libres. O contrario (*sépalos* soldados) será *gamosépala*.

dicasio: tipo de *inflorescencia*, na que cada flor presenta outras dúas laterais por baixo dela.

dicotómico-ca: que se divide en dúas partes.

dioico: que ten flores de diferentes sexos en diferentes pés.

diploide: dise das células ou tecidos nos que os núcleos das mesmas teñen dous xogos completos e homólogos de cromosomas, designanse como $2n$.

disámara: *Froito* formado por dúas *sámaras* opostas.

dístico: disposición dos órganos que aparecen en dúas ringleiras.

diurético-ca: que facilita a secreción de ouriños.

dixitada: que presenta unha forma semellante aos dedos dunha man aberta.

drupa: *froito* carnoso co *endocarpo* leñoso formando unha *carabuña* que encerra a unha *semente* (*monospermo*). Son drupas as cereixas, os pexegos ou as nozes da nogeira.

e

ebracteado: que carece de *brácteas*.

ecotonía: relativo ao *ecotono*

ecotono: área de transición ou límite entre dous ecosistemas.

eglanduloso-sa: desprovisto de glándulas.

elíptico-ca: que ten forma de elipse.

emarxinado-da: forma vexetal cun *seo* ou entalladura pouco profunda, xeralmente no *ápice*. Sinónimo; *sinuado-da*, *escotado-da*.

embrión: *esporófito* das plantas superiores na primeira fase de crecemento, antes da xerminación.

emenagogo: chámase así ao medicamento que estimula ou favorece o fluxo menstrual.

emoliente: aplícase á substancia que ten a propiedade de relaxar e abrandar as partes inflamadas.

endemismo: dise dunha especie que só se atopa nunha área xeográfica moi restrinxida.

endocarpio: sinónimo *endocarpo*.

endocarpo: capa interna do *pericarpo* do *froito*, que se corresponde algunhas veces coa epiderme interior do *carpelo*. As veces está *lignificada* e constitúe, a *pebida* ou *carabuña*. Sinónimo *endocarpio*.

entrenó: espazo entre dous *nós* no *talo* ou cana, dunha planta.

envaiñadora: folla que ten na base unha *vaiña* rodeando o *talo*.

envés: cara inferior ou posterior dunha folla. A contraria é a *face*.

envóluto-ta: tipo de prefoliación no que as follas dentro da *xema* están enrodeladas lonxitudinalmente en forma de tubo.

epicáliz: *cáliz* que se sitúa por riba do verdadeiro *cáliz*.

epicarpo: capa externa do *pericarpo*, normalmente delgada, que corresponde á epiderme exterior do *carpelo* e que forma a pel do *froito*. Tamén se denomina *exocarpo*.

episperma: cuberta da *semente* que pode ser fina ou grosa e ter diferentes estruturas como pelos, *ás* ou cristas.

erecto: que está en posición vertical.

escábrido: recuberto de asperezas e pequenos pelos ríxidos que se manifestan ao tacto. Sinónimo *escabroso*.

escamiforme: que ten forma de escama. Sinónimo, *escuamiforme*.

escapo: *talo* sen follas que sae da raíz levando no extremo as flores.

escarioso-sa: de consistencia membranosa, ás veces translúcido.

escotado-da: sinónimo; *sinuado-da*, *emarxinado-da*.

escuamiforme: sinónimo *escamiforme*.

espádice: *espiga* de eixe grosa, máis ou menos carnoso, de flores xeralmente *unisexuais* e *inconspicuas*, a miúdo envolta por unha *espata*.

espaolítico-ca: substancia que relaxa a musculatura lisa, utilizada para reducir ou eliminar os espasmos.

espata: órgano *bracteal* que envolve o *espádice*. A miúdo é grosa e vistosa, branca de distinta cor que o resto da planta, e pode estar constituída por unha ou dúas *brácteas*.

espatulada: con forma de espátula.

espermatófitas: sinónimo, *fanerógamas*.

espiciforme: que ten forma de *espiga*.

espícula: *inflorescencia* elemental, típica das *poáceas*. Consta dunhas cantas flores *hermafroditas*, que a miúdo levan cada unha delas dúas *brácteas*, as *glumelas*, unha inferior e outra superior, situadas sobre un eixe delgado que leva normalmente na base dúas *brácteas*, as *glumas*. As espículas reúnense en *inflorescencias* compostas.

- espiga:** *inflorescencia*, e logo *infrutescencia*, de flores *sésiles* dispostas en *acios* simples, como por exemplo a dos cereais.
- espiña:** apéndice agudo, duro e ríxido que presentan algunhas plantas. A espiña está *lignificada* e ten tecido vascular, a diferenza do *acúleo*, que é de orixe epidérmica.
- espora:** elemento reprodutor *asexual*, uni ou pluricelular que é capaz de transcorrido un tempo de condicións do medio desfavorables, desenvolver un novo organismo, sen necesidade de ter que fusionarse con ningunha outra célula cando as condicións ambientais sexan propicias.
- esporanxio:** órganos onde se producen e permanecen almacenadas as *esporas*.
- esporófito:** individuo pertencente á xeración que fai *esporas asexuais* e que é *diploide*, nas plantas con alternancia de xeracións./ Planta que se reproduce por medio de *esporas* e non por *sementes*.
- esporón:** prolongación tubular e pechada da base do *cáliz* ou da *corola*.
- espulla:** sinónimo, *verruqa*.
- esquizocarpo:** froito *indehiscente pluricarpelar* que, na madurez, descomponse en *monocarpos*.
- estame:** parte masculina das flores, que garda os grans de *pole*.
- estandarte:** *pétalo* superior da *corola* das *papilionáceas*.
- esteiro:** espazo costeiro formado pola influencia das mareas na desembocadura dalgunhas canles fluviais onde se mesturan as augas e sedimentan os materiais que trae o río.
- estercó:** excrementos animais mesturados con restos vexetais que se empregan para fertilizar a terra.
- estéril:** aplícase á flor que non ten nin *estames* nin *pistilos*.
- estigma:** extremo superior do *pistilo* onde quedará retido o *pole*.
- estilo:** prolongación filiforme do *ovario* que sostén o *estigma*. No caso dun *pistilo pluricarpelar*, pode ser único ou pode haber tantos estilos como *carpelos*, libres ou máis ou menos *concrecentes*.
- estilopodio:** base engrosada dos *estilos* das flores dalgunhas familias que persisten nos *froitos*.
- estipitadas:** que teñen un *estípite*.
- estípite:** estrutura vexetal semellante a un *talo*.
- estípula:** apéndices, xeralmente foliáceos, que se forman ás veces na base dunha folla ou *peciolo*.
- estolón:** *rebenito* lateral máis ou menos delgado que nace na base do *talo* de certas plantas e que crece horizontalmente, sobre o chan ou subterráneo. Pode enraizar nos *nós* e dar orixe a novos individuos.
- estolonífera:** que produce *estolóns*.
- estomático:** aplícase aos medicamentos que combaten as doenzas da boca.
- estomatite:** inflamación da mucosa bucal.
- estróbilo:** eixe leñoso arredor do que se forman *brácteas* que protexen as *sementes*. No caso dos piñeiros denomínanse *conos* e os dos cimbros con *brácteas* carnosas, *gábulas*.
- estrumo:** vexetación propia do monte, como toxos, fentos ou herba que serve para estrar a corte e facerlle a cama aos animais.
- eupéptica:** propiedade que teñen as substancias que actúan como *apetitivos* e que, ademais, favorece a dixestión.
- euphorbiáceas:** familia de plantas.
- eutrófico-ca:** dise dos ecosistemas acuáticos nos que se acumulan nutrientes./ Tamén substancia que mellora a nutrición.
- exertos:** que sobresaen.
- exocarpo:** sinónimo *epicarpo*.

f

fabáceas: familia de plantas. Sinónimo *leguminosas*.

face: cara superior ou principal dunha *lámina* foliar. Sinónimo, *cara*. A superficie inferior ou posterior será o *envés*.

fagáceas: familia de árbores e arbustos aos que pertencen os castiñeiros, os carballos, as sobreiras ou as faias entre outras.

falcado-da: que ten forma de fouce. Sinónimo, *falciforme*.

falciforme: sinónimo, *falcado*.

fanerófitos: reciben este nome as formas vexetais que teñen os *gromos* de crecemento por riba do chan a máis de 25 ou 30 cm. Pódense diferenciar neste grupo; as árbores, os arbustos e as lianas.

fanerógamas: plantas que teñen flores e *froitos*. Sinónimo, *espermatófitas*.

fasciculado: que ten forma ou está disposto en *fascículos*.

fascículo: conxunto de follas, fibras, flores, etc, que forman un grupo compacto en forma de feixe.

febrífugo: sinónimo, *antipirético*.

fendida: folla na que os *lóbulos* son profundos pero non chegan á metade da distancia entre a *beira* e o *nervio medial*.

fenoloxía: Parte da ecoloxía que estuda as relacións entre os factores climáticos e as manifestacións estacionais ou periódicas dos organismos (xemación, floración, frutificación, caída da folla, migracións de aves, hibernación de mamíferos, etc).

fental: lugar poboado de fentos. Sinónimo, *fenteira*, *fieital*.

fenteira: sinónimo, *fental*.

fértil: aplícase á flor con capacidade para orixinar *froito*.

festonado: aplícase á folla que ten a *beira* en forma de dentes arredondados. Sinónimo *crenado*.

fieital: sinónimo, *fental*.

filamento: parte inferior do *estame* que sostén a *antera*.

filóclado: sinónimo *cladodio*.

filodio: *peciolo* en forma de *lámina foliácea* que substitúe á *lámina* da folla nas súas funcións.

fimbriado: dividido en finas *lacinias*.

labelado-da: que ten forma de abano aberto.

flexuoso: que presenta curvaturas ou ondas en diversos sentidos.

flósculo: un dos tipos de flores

que poden aparecer na familia das *compostas*. Ten corola *actinomorfa*.

foliáceo-a: con forma de folla.

folículo: *froito* seco, de varias *sementes*, *monocarpelar* e *dehiscente*, que abre lonxitudinalmente pola liña ventral.

folíolo: cada unha das divisións dunha folla composta.

fretas: fregas aplicadas nunha parte do corpo, xeralmente con algunha substancia como remedio curativo.

froito: É a parte do vexetal que ten como función protexer e dispersar as *sementes*.

fronde: folla dos fentos.

fusiforme: con forma de fuso.

g

gabián: folla ou *talo* transformado nun órgano filiforme que utiliza a planta para agarrarse a algún soporte e gabear afastándose do chan.

gálbula: *estróbilo* esférico, *car noso* e *indehiscente* con aspecto de *baga*, propio do xénero *Juniperus* como o cimbro.

gameto: célula reproductora *haploide* que, na reprodución sexual, se fusiona con outra do sexo contrario para dar lugar ao *cigoto*, restaurándose o número *diploide*.

gametófito: fase de células *haploides* do ciclo vital das plantas que presentan alternancia de xeracións na que se producen os *gametos*. Os grans de *pole* son o gametófito masculino nas *anxiospermas* mentres que o *saco embrionario* é o feminino.

gamopétala: *corola* cos *pétalos* soldados. Se estiveran separados sería *dialipétala*.

gamosépala: *cáliz* cos *sépalos* soldados. Cos *sépalos* libres sería *diálisépala*.

glabra-o: carente de pelos.

glande: é unha variedade do que botanicamente coñécese como *noz*, popularmente chámase *landra*.

glándula: células (especialmente as situadas na epiderme) capaces de producir algunha secreción.

glomérulo: *inflorescencia* formada por moitas flores pequenas densamente agrupadas nunha masa arredondada.

gluma: cada unha das dúas pezas *bracteais* que presentan as *espículas* das *poáceas*.

glumela: cada unha das dúas pezas que envolven a flor nas *poáceas*. A glumela inferior denomínase *lema* e a superior *pálea*.

glumélula: cada unha das dúas pezas membranosas que se atopan sobre a base da flor das *poáceas*.

gomo: sinónimos, *gromo*, *grelo*, *brote*.

gramíneas: familia de plantas que na actualidade denomínanse *poáceas*.

gran: sinónimo *cariópside*. Por exemplo gran de millo.

grelo: sinónimos, *gromo*, *gomo*.

greta: abertura longa e estreita que se produce nun corpo sólido.

gromo: rudimento formado por tecidos nos que as células teñen unha grande capacidade de división (meristemas), envoltos nunha serie de *brácteas*, dos que se van a desenvolver unha nova *póla*, folla ou flor. Sinónimos, *brote*, *gomo*, *grelo*.

h

hábitat: sitio que reúne as características físicas e biolóxicas necesarias para que viva e se reproduza unha especie.

haploide: calidade do organismo ou célula que posúe unha dotación cromosómica formada por unha soa serie de (n) cromosomas.

hastado-da: folla que leva na base dous *lóbulos* diverxentes.

hemicriptófitos: forma vexetal constituída por plantas *vivaces* que no período do ano desfavorable conservan unha *roseta* de follas e *gromos* vexetativos ao ras do chan, desaparecendo os *talos* aéreos. Neste grupo débense incluír as plantas *bienais* que botan os *talos* florais no segundo ano da súa vida. Logo só queda a *semente* como no caso das *terófitas*.

hemostático-ca: aplícase ao medicamento, substancia ou procedemento que se emprega para deter unha hemorragia.

hepatoprotector: substancia que protexe as células do fígado.

herbal: terreo no que abunda a herba ou que está destinado ao seu cultivo. Sinónimo, *herbeiro-ra*.

herbeiro-ra: sinónimo, *herbal*.

hermafrodita: aplícase á flor que presenta *androceo* e *xineceo*.

hesperidio: *froito* característico dos cítricos.

hialino: que é transparente como o cristal.

hidrófito: plantas acuáticas que viven máis dun ano e que durante a época desfavorable a parte perdurable da planta queda protexida debaixo dunha capa de auga.

higrófilo-la: aplícase aos organismos biolóxicos que se dan en lugares moi húmidos.

hirsuto: que ten o pelo duro e áspero. Sinónimo, *hispido*.

hispido: sinónimo, *hirsuto*.

homoclamídeo: que ten o *cáliz* igual á *corola*.

humificación: proceso de transformación da materia orgánica en *humus* que utilizan as plantas como nutrientes.

humus: materia orgánica do *solo* que sufriu un proceso de *humificación*.

i

imbricado: disposto como as tellas dun tellado.

imparipinnado-da: aplícase á folla *pinnaticomposta* que remata nun *folíolo* e que ten, por tanto, un número impar de *folíolos*.

inconspicuo: aplícase ao organismo, órgano ou estrutura que é pouco visible.

indehiscente: que non abre de xeito natural.

indusio: órgano membranoso que protexe os *esporanxios* de moitos fentos.

infero-ra: aplícase ao *ovario* co *periantio* situado enriba del.

inflorescencia: conxunto de flores agrupadas. As inflorescencias son de dous tipos: en *acios* ou indefinidas, se o eixe medra indefinidamente e *timosas* ou definidas, se o eixe remata nunha flor e o crecemento se volve lateral. As inflorescencias tamén poden ser simples ou compostas segundo que as ramificacións do eixe principal rematen nunha ou varias flores.

infrutescencia: conxunto de *froitos* orixinados a partir dunha *inflorescencia*.

infundibuliforme: *corola* con forma de funil.

inserido: sinónimo, *inserto*.

inserto: aplícase ao órgano unido a outro. Sinónimo *inserido*.

intersepalino: situado entre dous *sépalos*.

invólucral: referente ao *invólucro*.

invólucro: conxunto de *brácteas* que agrupan e protexen as flores dunha planta, como no caso do *capítulo* das *asteráceas* e a *umbela* das *umbelíferas*.

involuta-ta: coas beiras enroladas cara á *face* ou parte superior dunha lámina foliar. Se o fai, en sentido contrario, cara ao envés, dise *revoluta*.

l

labelo: *segmento* medio do *periantio* das orquidáceas, a miúdo con *esporóns*.

- labiáceas:** antigo nome que recibían as plantas da actual familia das *lamiáceas*.
- labiado-da:** que ten a *corola* ou o *cáliz* cun labio ou máis, a miúdo, con dous.
- lacinia:** parte estreita e de *ápice* agudo dunha folla, pétalo,...
- lamiáceas:** familia de plantas, caracterizadas por ter os *talos* cuadrangulares, follas simples opostas, flores *cigomorfas* dispostas en *cimas* e con *pétalos bilabiados*. Antes chamadas *labiáceas*.
- lámina:** sinónimo, *limbo*.
- lampo-pa:** aplícase á superficie lisa.
- lanceolado-da:** que ten forma de lanza.
- lanuxe:** pelo fino e suave que cobre as follas, flores e *froitos* dalgúns plantas.
- lanuxinoso:** que está cuberto de *lanuxe*.
- laxante:** medicamento que facilita a evacuación intestinal de maneira natural, sen producir diarrea.
- laxo-xa:** carente de forzas ou vigor.
- legume:** *froito dehiscente e monocarpelar*, característico das *fabáceas*, que se desenvolve no interior dunha *vaiña* e abre pola sutura ventral e polo *nervio* medio do *carpelo*.
- leguminosa:** sinónimo *fabácea*.
- lema:** *glumela* inferior da *espícula* das *poáceas*, que corresponde a unha *bráctea fértil*.
- lenticela:** protuberancia da *cortiza* das plantas leñosas, construída por un tecido *suberoso laxo*, a través do que é posible o cambio de gases entre a atmósfera e os tecidos internos.
- lignificado-da:** ter as paredes celulares impregnadas de *lignina* dándolle ao órgano unha consistencia leñosa.
- lignina:** polímero natural que xunto coa celulosa, forma parte da parede celular vexetal, á que confire dureza e resistencia.
- lígula:** apéndice membranoso que presentan tipicamente as *poáceas* na base das follas. / *Corola gamopétala e cigomorfa* que presentan as flores da periferia, ou tamén as do medio, dos *capítulos* das *compositas*. Sinónimo *bárbula*.
- limbo:** parte laminar dunha estrutura foliar. Sinónimo, *lámina*.
- linear:** de forma estreita coas *beiras* paralelas.
- lirado:** aplícase á folla *pinnatífida* que ten o *lóbulo* terminal máis goso co lateral, en forma de lira.
- litíase:** formación de *cálculos* nas vías excretoras de certos órganos ou *glándulas*.
- lobada:** dividida en *lobos*.
- lobo:** división arredondada pouco profunda, especialmente nas follas.
- lobulado:** dividido en *lóbulos*.
- lóbulo:** división máis profunda co *lobo*.
- lóculo:** cada unha das cavidades de que consta un órgano, especialmente un *ovario*, un *froito* ou un *esporanxio*.
- lodícula:** cada unha das dúas pequenas escamas de orixe *periántica* que nas flores das *poáceas* se atopan a carón do *ovario*.
- lombriga:** nematodo de corpo alongado que vive parasito no intestino das persoas.

m

macolla: conxunto de *rementos* nacidos dun mesmo pé. Termo aplicado nas *poáceas* e nalgúns fentos.

mamelón: protuberancia da pel de forma arredondada e de cor vermella.

marcescente: aplícase as follas e outros órganos vexetais que se secan na planta sen desprenderse, ata que empezan a agromar as novas.

marxe: franxa no linde de algo.

medial: que está situado no medio ou no centro.

medula: sinónimo, *miolo*.

megaforbios: plantas perennes, ou máis raramente anuais, que presentan follas plana e de grandes dimensións, poden superar o metro de altura. Son típicas de zonas húmidas e chuviosas.

mericarpo: cada unha das partes en que se divide un *froito esquizocarpo*.

meristema: tecido vexetal de tipo embrionario, integrado por células non diferenciadas capaces de dividirse nun momento dado.

mesocarpo: parte media do *pericarpo*, comprendida entre o *epicarpo* e o *endocarpo*, habitualmente carnosa.

metrorraxia: hemorraxia do útero fora do período menstrual.

mialxia: dor muscular.

miolo: parte interior e mol de calquera cousa. Sinónimo *medula*.

monocarpelar: que ten un só *carpelo*.

monocárpico-ca: aplícase á planta que florece unha soa vez e morre tras frutificar./ Pertencente ao *monocarpo*.

monocarpo: *froito* constituído por un só *carpelo*.

monoclamídeo : que presenta unha soa cuberta floral (*cáliz* ou *corola*).

monoico-ca: que ten as flores de distintos sexos separadas, pero no mesmo pé.

monospermo-ma: que ten unha soa *semente*.

mouta: sinónimo *penacho*.

mucilaxe: substancia xelatinosa de composición química semellante á das gomas, que conteñen certas plantas.

mucrón: punta curta, aguda e illada que se atopa no extremo dun órgano foliáceo.

mucronado: que remata en *mucrón*. Sinónimo, *apiculado-da*.

multicaule: que ten moitos *talos* e que se ramifica dende o chan.

muricado: que está cheo de puntas, *espiñas*, agullas ou *tubérculos*.

n

nervio: en botánica chámanse así aos filamentos vasculares que se atopan no *limbo* das follas e noutros órganos de natureza foliar.

nitrófilo-la: aplícase ás plantas e ás comunidades vexetais que necesitan *solos* ricos en *nitróxeno*.

nitróxeno: elemento químico que se atopa en estado gasoso na atmosfera e en estado combinado forma parte das proteínas animais e vexetais así como dos nutrientes dos vexetais en forma de nitratos e nitritos. Sinónimo, *azote*.

nó: nivel do *talo*, a miúdo en forma de engrosamento, onde se *insire* unha folla ou un *verticilo* foliar.

noiro: talude.

noz: froito indehiscente, unilocular e monospermo, de *pericarpo* leñoso. Botanicamente a “noz” da nogueira é unha *pseudodrupa*.

núcula: froito seco indehiscente, monospermo, de *pericarpo* endurecido e normalmente pequeno. Procede dun *ovario súpero*. A núcula é unha *noz* de pequeno tamaño.

O

ob-: prefixo de orixe latina, empregado en botánica, na formación de nomes científicos, co significado de ‘ao revés’ ou ‘en dirección contraria’.

oblanceolado-da: *lanceolado* coa porción máis ancha na parte superior.

obcónico: forma de cono invertido.

oblicuo-cua: aplícase ás rectas e aos planos que non son perpendiculares nin paralelos entre eles. No caso do bordo da folla na base tamén se denomina, bordos *asimétricos*.

oblongo-ga: varias veces máis longo que ancho.

obovado-da: que ten forma *oval* invertida, coa parte ampla no *ápice*. Sinónimo, *transovado*.

obovoide: de forma ovoide (tres dimensións) coa cara máis ancha cara ao *ápice*.

obtuso-sa: aplícase ao órgano laminar en que as marxes forman un ángulo obtuso no *ápice* ou na *base*.

ócrea: *vaiña* tubular que se sitúa na base do *peciolo*, formada por dúas *estípulas* membranosas *conrescentes*, que aparecen na familia das *poligonáceas*.

ondulado-da: que forma ondas.

oosfera: sinónimo *óvulo*.

opérculo: parte *apical* que, facendo función de tapadeira, presentan algúns órganos vexetais.

oposto-ta: aplícase ás follas e a outros órganos que se sitúan en posición enfrontada, dous en cada *nó*.

orbicular: aproximadamente circular. Sinónimo, *suborbicular*.

ourizo das castañas: cuberta chea de pinchos orixinada a partir das *brácteas* da *inflorescencia* que pecha no interior os *froitos* da mesma que son *noces* chamadas castañas.

ovado-da: que ten forma de ovo, referido a dúas dimensións. Sinónimo, *aovado-da*.

oval: de forma ovalada. Aplícase ao órgano laminar que ten figura de óvalo.

ovario: parte *basal* e máis grande do *pistilo* que contén os *primordios seminais*.

ovocélula: sinónimo, *óvulo*.

ovoideo: que ten forma de ovo, referido a tres dimensións.

óvulo: célula sexual feminina. Sinónimo, *oosfera*.

P

pálea: *glumela* superior das *poáceas*. / Nome que reciben outros apéndices escamiformes ou membranosos como os dos *rizomas* dalgúns fentos.

- paleotemperada:** rexión xeobiolóxica caracterizada polas temperaturas mornas.
- palmatilobado-da:** aplícase á folla *palmatinervia* dividida en *lóbulos* pouco profundos. Sinónimo, *palmatilobulado-da*.
- palmatilobulado-da:** sinónimo, *palmatilobado-da*.
- palmatinervia:** cos *nervios* saíndo todos do remate do *peciolo* como os dedos dunha man.
- palmado-da:** aplícase á folla semellante a unha man aberta.
- palmaticomposta:** folla composta na que os *folíolos* arrancan do *ápice* do *peciolo*.
- panícula:** *inflorescencia* composta en forma de *acio*, constituída por un eixe con pólas que se ramifican de novo en *acios*.
- papilionácea:** nome que reciben as plantas que teñen a *corola* en forma de bolboreta, característica das *leguminosas*. Esta *corola* consta de cinco *pétalos*, un superior grande chamado *estandarte*, dous laterais que son as *ás*, e dous inferiores ou internos que están unidos e forman a *carena* ou *quilla*.
- papiloso-sa:** que ten papilas.
- papiráceas:** que ten unha textura que recorda ao papiro.
- paripinnada:** folla composta con número par de *folíolos*, rematada en “V”.
- partenoxénese:** variedade da reprodución sexual que consiste no desenvolvemento dun *gameto* ata chegar a formar un individuo adulto, é dicir, sen que haxa fecundación. Xeralmente o *gameto* é feminino.
- partida:** folla na que as divisións chegan polo menos á metade da distancia entre a beira e o nervio medial.
- patente:** que forma ángulo de 90°.
- pauciflor-ra:** que ten poucas flores.
- pebida:** semente de varios *froitos*. Sinónimo, *pibeda*.
- peciulado-da:** que está provisto de *peciolo*.
- peciolo:** parte máis estreito da folla, con aspecto de *talo*, comprendido entre o *limbo* e a base.
- pecioulado-da:** que está provisto de *peciólulo*.
- peciólulo:** *peciolo* dos *folíolos* das follas compostas.
- pedicelado-da:** que está provisto de *pedicelo*.
- pedicelo:** rabiño ou pé de cada flor nas *inflorescencias* compostas.
- pedículo:** rabiño ou pé que non é *pedicelo* nin *pedúnculo*.
- pedúnculo:** rabiño ou pé dunha flor (cando aparece illada), ou dunha *inflorescencia*.
- peltado-da:** órgano (folla) que ten o *peciolo* *inxerido* no centro do *limbo*. Sinónimo, *peltinervio*.
- peltinervio-a:** sinónimo, peltado - a.
- penacho:** conxunto de follas no remate do *caule*. Sinónimo, *mouta*.
- penedía:** conxunto de penedos. Lugar onde abundan os penedos.
- penninervio-via:** Sinónimo, *pinnatinervio-via*.
- pentámera:** que consta de cinco partes ou pezas.
- pepónide:** *froito* característico das *cucurbitáceas*.
- perenne:** vexetal que vive tres ou máis anos. Se no inverno só sobrevive a parte subterránea téndese a chamar *vivaz*. /Follas que duran máis dun ano sobre a planta sen que esta chegue a estar espida no inverno, nas nosas latitudes.
- perfoliado-da:** aplícase á folla *sésil* que envolve completamente ao *talo*.
- periantio:** conxunto de pezas florais, *sépalos* e *pétalos*, que forman parte das flores.
- pericarpo:** parte do *froito* que envolve á *semente*.

persistente: aplícase aos órganos que permanecen na planta máis tempo do normal en órganos análogos.

pétalo: cada unha das follas que compoñen a *corola* dunha flor.

pH: índice do 1 ao 14 que mide o ácido ou básica que pode ser unha substancia; índice 1, máxima acidez, 7 neutro, 14 máxima basicidade.

píbeda: sinónimo *pebida*.

pilosa: que ten pelo.

pinna: *folíolo* dunha folla *pinnaticomposta*. *Segmento* dunha folla *pinnatisecta*.

pinnado-da: sinónimo, *pinnaticomposto*.

pinnaticomposto-ta: aplícase á folla composta por *folíolos* dispostos nos dous lados da *raque*. Sinónimo, *pinnado-da*.

pinnatífido-da: aplícase á folla *pinnatinervia* que presenta divisións estreitas ou agudas que non exceden a metade da distancia entre a *beira* e o *nervio medial*.

pinnatilobulado-da: folla *pinnatinervia* dividida en *lóbulos*.

pinnatinervio-via: aplícase á folla cun só nervio principal, do que saen lateralmente nervios secundarios. Sinónimo *penninervio-via*.

pinnatipartido-da: aplícase á folla *pinnatinervia* que presenta divisións que chegan preto do *nervio medial*.

pinnatisecto-ta: aplícase á folla *pinnatinervia* que presenta divisións que chegan ao *nervio medial*.

pínnula: *folíolo* dunha folla dúas ou máis veces *pinnaticomposta*.

piña: *estróbilo* ou *cono* das coníferas.

pioneira: planta que inicia a exploración ou colonización de novas terras.

pistilo: conxunto de follas transformadas (*carpelos*) que forman o aparato feminino da flor. Adoita ter forma dun matraz ou maza de morteiro, e consta de *ovario*, *estilo* e *estigma*. Sinónimo, *xineceo*. O pistilo pode ser *monocarpelar* ou *pluricarpelar*.

plumoso: con aspecto de pluma.

pluricarpelar: que ten varios *carpelos*. Sinónimo, *policarpelar*.

pluricaule: planta que ten varios *talos*.

poáceas: familia de plantas que anteriormente denominábanse *gramíneas*.

póla: cada unha das partes en que se divide o tronco ou *talo* dunha planta. Sinónimos, *galla*, *gallo*, *rama*.

pole: po moi fino formado na *antera* do *estame*. Cada gran de pole xermina se chega ao *estigma* apropiado e constitúe o gameto masculino da planta.

poli-: prefixo grego que significa, moitos, varios.

poliantocárpico: aplícase as propiedades da *infrutescencia* denominada *poliantocarpo*.

poliantocarpo: *infrutescencia* formada por *aquenios* acompañados de *brácteas*, propio do plátano de paseo.

poliaquenio: *froito* múltiple constituído por varios *aquenios*, formado a partir dun *xineceo apocárpico*. É típico das plantas da familia das Ranunculáceas.

policarpelar: sinónimo *pluricarpelar*.

policárpico: que florece e frutifica varias veces.

policarpo: *froito* formado por varios *carpelos* libres.

polidrupa: *froito* múltiple formado por un conxunto de *drupas* agregadas como as moras da silveira.

polifolículo: *froito* múltiple formado por varios *foliculos*, é o caso da falsa *piña* da magnolia.

poligonáceas: familia de plantas.

polispermo-ma: que ten varias *sementes*.

polpa: parte carnosa dos *froitos*, se é moi mol.

pomo: *froito* complexo que procede do *carpelo* e do *receptáculo* da flor, ten o *mesocarpo* carnoso e o *endocarpo* cartilaxinoso que encerra ás *sementes*. Son pomos a pera e a mazá.

primordios seminais: órgano que tras a fecundación se transforma en *semente*.

procumbente: aplícase aos *talos* dobrados ou apoiados na terra, pero non *arraigados*.

pruína: revestimento céreo que recobre certos *froitos*, follas ou outros órganos vexetais, como por exemplo as follas da col ou a pel das ameixas.

pseudo-: prefixo grego que significa, falso.

pseudobagas: *bagas* que teñen as *sementes* ordenadas en diversas cavidades en vez de estar mesturadas na *polpa* homoxénea como as verdadeiras *bagas*.

pseudocarpo: *froito* falso procedente dunha flor, que non provén do *ovario*, constituído por varios *aquenios* incluídos no *receptáculo* da flor que se volve carnoso ao madurecer. Por exemplo os amorodos.

pseudodrupa: falsa *drupa*. É o caso da “noz” da nogueira.

pseudoestróbilo: *aquenios* con *brácteas* leñosas que simulan unha *piña*. É o caso da *infrutescencia* do amieiro ou do bidueiro.

psoríase: enfermidade crónica da pel.

pubéculos-las: escasamente *pubescente*.

pubescente: órgano cuberto con pilosidade fina e suave.

punxente: punzante.

purgante: que limpa o intestino de substancias prexudiciais.

q

quilla: *pétalos* inferiores unidos das *papilionáceas*. Sinónimo, *carena*.

r

racemoso-sa: aplícase ás *inflorescencias* que teñen un eixe que medra indefinidamente.

radial: que ten unha disposición análoga a dos radios dunha roda. Sinónimo, *actinomorfo*.

radicante: que pode producir raíces.

radio: *pedicelo* ou *pedúnculo* que sostén unha flor ou unha *umbélula*.

raio: sinónimo, *radio*.

rama: Sinónimo, *póla*.

raque: *nervio* principal dunha folla composta ou dunha *fronde* de fento. Tamén eixe central dunha *inflorescencia*.

rastreiro-ra: que medra ao pé do chan.

rebento: sinónimo, *xema*.

receptáculo: parte terminal do *pedúnculo* do *capítulo*, sobre o que se *insiren* as flores e as *brácteas*. Sinónimo, *tálamo*.

reflexo: dirixido cara á base do órgano sobre o que se inserta.

reniforme: que ten forma de ril.

reticulado-da: que ten forma de rede.

retorso-sa: pelos ou escamas epidérmicas dirixidas cara á base do ór-

gano onde están inseridas.

revolto-ta: sinónimo, *revoluto*.

revoluto-ta: coas *beiras* enroladas cara ao *envés*. En sentido contrario sería, *involuta-ta*.

ripícola: que habita nas ribeiras dun río ou lago.

rizoma: *talo* subterráneo que ten unha estrutura *caulinar* que emite *pólas* e *gromos* e carece de *caliptra*. Son típicos das plantas *vivaces* que perden as partes aéreas na estación fría.

roseta: disposición das follas dunha planta, cando se atopan moi xuntas de forma parecida a unha rosa.

ruderal: que é propio das ruínas e lugares moi influídos pola presión humana.

rugulosas: que teñen a superficie rugosa, chea de enrugas.

S

sámara: tipo de *aqueño* provisto de *ás* membranosas que facilitan a dispersión dos *froitos* servíndose do vento.

saxitada: con forma de punta de lanza ou frecha.

sectado-da: fondamente dividido. Folla na que as divisións pasan da metade da distancia da *beira* ao *nervio medial*, chegando a el.

seda: *pedicelo* filiforme que sostén a *cápsula* dos mofos.

sedante: aplícase á substancia que diminúe a sensación de dor ou a excitación do sistema nervioso central.

segmento: parte dunha folla.

semente: *embrión* en estado de vida latente.

sentado-da: sinónimo de *sésil*.

seo: cavidade ou depresión.

sépalo: cada unha das pezas que compoñen o *cáliz* dunha flor.

septado-da: que ten *septos*.

septo: lámina ou parede que divide a cavidade dun órgano.

seríceo: de consistencia e tacto similar á seda.

serrado-da: aplícase ás follas que teñen a *beira* con dentes agudos, próximos e asimétricos, coma os dunha serra. Sinónimo *aserrado*.

serrulado: *serrado* pero con dentes diminutos.

sésil: que non ten nin *peciolo* nin *pedúnculo*. Sinónimo, *sentado-da*.

seta: pelo teso e non moi curto.

setáceo-a: aplícase aos pelos ou aos apéndices filamentosos ríxidos como as *sedas*.

siconio: *infrutescencia* constituída por un *receptáculo* piriforme, cunha abertura *apical* e oco no interior onde están os *froitos inseridos* na parede interna. Son os figos.

silicua: *froito* seco *dehiscente* semellante ao *legume*, pero as *valvas* ao abrir deixan no medio un *septo* ou falso tabique. É polo menos dúas veces máis longo que ancho. Aparece, por exemplo, na familia das *crucíferas*.

silícula: semellante á *silicua* pero máis curta, de maneira que tende a ser tan longa como ancha.

silvestre: que se cría de forma natural nos bosques ou nos campos.

sincárpico: que ten os *carpelos concrecentes* nun só *ovario*.

sincarpo: *froito* que se orixina a partir dun *xineceo sincárpico*.

sinistrorso: que gabea xirando cara a esquerda, contrario as agullas do reloxo. (O contrario é *dextrorso*).

sinuado: con *seos*. Aplícase ás follas que teñen *beiras* con *seos* pouco

profundos. Sinónimo, *escotado*. Se o *seo* é no *ápice* chámase *emarxiado-da*.

solo: capa externa da codia terrestre que se orixina pola alteración das rochas baixo a influencia dos axentes atmosféricos e da materia orgánica procedente dos seres vivos.

soro: grupo de *esporanxios*, presentes nos fentos, adoitan ter formas características (arredondadas, *oblongas*).

sorose: *infrutescencia* ou *froito* composto como o ananás ou a chiri-moia.

sub(adxectivo): que case ten determinada característica.

sub(nome): que se sitúa debaixo.

subcosmopolita: case *cosmopolita*.

subelípticas: case *elípticas*.

suberecto: case *erecto*.

suberoso-sa: que é semellante á *cortiza*.

subespíforme: case en forma de *espiga*.

subigual: que case é igual.

suborbicular: case circular. Sinónimo, *orbicular*.

subseríceos: que case é *seríceo*.

subsésil: case *sésil*.

subulado-da: que remata en punta fina.

sucado-da: provisto de *sucos*.

suco: cavidade superficial, estreita e alongada.

sudorífero-ra: aplícase ao medicamento ou substancia que provoca a secreción da suor. Sinónimo, *sudorífico*.

sudorífico: sinónimo, *sudorífero*.

súpero-ra: aplícase ao *ovario* libre que se une ao *tálamo* só pola base.

t

tálamo: ensanche terminal do *pedúnculo* da flor sobre o que se *insiren* os *verticilos* florais. Sinónimo, *receptáculo*.

talo: parte do eixe do *cormo* das plantas que actúa como órgano de transporte de substancias e auga e como soporte das follas e flores. A maioría desenvólvense enriba do chan, outros son subterráneos, como os *bulbos*, os *rizomas* e os *tubérculos*. Sinónimo, *caule*.

tanino: substancia *astrinxente* presente en moitos tecidos vexetais.

tépalo: cada unha das pezas dun *periantio homoclamídeo* ou *monoclamídeo*.

termófilo: organismo que vive ben en ambiente cálido e non toleran o frío.

terófitas: plantas na que o seu ciclo vital (dende que empezan a xermolar ata a morte) teñen un tempo inferior a un ano, por iso se denominan tamén plantas *anuais*. Na época desfavorable só quedan as *sementes* dispersas.

terófitos: forma vexetal de plantas tamén denominadas *anuais*.

tetraquenio: *froito* formado por catro *aquenios* que procede dun *ovario bicarpelar*, típico das *lamiáceas* e das *boraxináceas*.

tirso: *inflorescencia* no que o eixe primario presenta ramificación *racemosa* e os secundarios e seguintes en forma de *acio*.

tirsoide: adoita ter a forma similar ao *tirso*.

tomento: conxunto de pelos, simples ou ramificados, dispostos densamente ou entrelazados que recobren algúns órganos a modo de borra.

tomentoso-sa: que está cuberto de *tomento*.

tónico-ca: que restablece o ton normal do organismo.

transovada: sinónimo, *obovada*.

transversal: que vai nunha dirección oblicua ou contraria a outra.

trígono: que ten a sección triangular.

trilobado: sinónimo, *trilobulado*.

trilobulado: que ten tres *lóbulos*. Sinónimo, *trilobado*.

trima: *drupa* especial na que a parte carnosa se reseca e se fende. Por exemplo a *drupa* da noqueira.

trinervado-da: que ten tres *nervios* claros.

tripinnado-da: tres veces *pinnado*.

truncado: aplícase as follas e aos órganos que rematan nunha sección transversal recta ou plana.

tubérculo: *talo* subterráneo con substancias de reserva.

tuberoso: que ten *tubérculos*.

tubular: sinónimo, *tubuloso-sa*.

tubuloso-sa: que ten forma ou está formado por tubos. Sinónimo, *tubular*.

túnica: envoltura de certos órganos vexetais.

turión: *talo* leñoso, flexible e delgado das silvas.

U

uceira: terreo onde abundan as uces.

umbela: *inflorescencia* en que os *pedicelos* das flores, ou *raios*, saen radialmente do mesmo punto. É composta se os *raios* rematan en umbelas secundarias ou *umbélulas*.

umbelíferas: plantas que teñen *umbelas*.

umbélula: *umbela* secundaria dunha *umbela* composta.

unisexual: que ten só un sexo. O contrario dun *hermafrodita*.

unitubuloso-sa: con forma de un só tubo.

urceolado-da: *corola* ou *tálamo* en forma de ola.

utrículo: no xénero *Carex* o *ovario* aparece pechado nunha envolta membranosa chamada así. Por veces chámase tamén utrículo ao propio *froito*.

V

vaiña: base máis ou menos ensanchada da folla, que envolve en parte ou totalmente o *talo* sobre o que se *insire*.

valva: cada unha das partes en que se divide un *legume*, *silicua* ou *silícula*.

vaxinite: inflamación da mucosa da vaxina.

veludo: tecido de seda, la, algodón,...con pelo curto nunha das súas caras.

verdeal: que tira ao color verde.

vermífugo-ga: aplícase ao medicamento que provoca a expulsión dos vermes parasitos intestinais. Sinónimo, *antihelmíntico*.

verruqa: prominencia máis ou menos redondeada que aparece na superficie dunha planta. Sinónimo, *espulla*.

verticilado-da: que están dispostos en *verticilo*.

verticilastro: conxunto de flores que, agrupadas en *cimas* de *pedúnculos* curtos, está situado nun mesmo nivel. É típico das *labiáceas*.

verticilo: conxunto de follas ou de órganos que nacen ao mesmo nivel nun *talo* ou eixe.

vilano: *cáliz* dalgúns *froitos*, sobre todo nos *aquénios* que proceden

dun *ovario ínfero*, transformado nun conxunto de pelos simples ou plumosos, con escamas ou nunha coroa membranosa que facilita a diseminación polo vento.

vivaz: planta *perenne* con parte aérea que desaparece no inverno (é dicir, só queda viva a parte subterránea).

vulnerario-ria: que axuda a curar as feridas.

X

xema: pequeno vulto *ovoidal* ou *fusiforme* aínda sen desenvolver, que sae nas *pólas* ou no *talo* das plantas, constituído por unha cuberta de pequenas follas modificadas (*catafilos*) estreitamente *imbriadas*, e a miúdo *pilosas* que protexen unha porción de tecido *meristemático* en fase de repouso, e que dá lugar a novas *pólas*, flores ou follas. Sinónimos, *abrocho*, *brote*, *gromo*, *rebento*, *xeno*.

xeniculada: *talo* ou cana que sofre un cambio na súa dirección coma un xeonllo.

xeno: sinónimo, *xema*.

xenxivite: inflamación das enxivas.

xeófito: planta herbácea que conserva só órganos subterráneos durante a estación desfavorable. Sinónimo, *criptófito*.

ximnospermas: grupo de plantas que teñen as *sementes* protexidas por *brácteas* leñosas (*piñas*, *conos* ou *estróbilos*) ou carnosas (*arilo* como o do teixo). Nunca forman verdadeiros *froitos*.

xineceo: conxunto dos órganos femininos da flor. Sinónimo, *pistilo*.

BIBLIOGRAFÍA BOTÁNICA SOBRE PONTEVEDRA E ZONAS PRÓXIMAS

BARRERA MARTÍNEZ, I. 1980. Os fentos de Galicia. Revisión iconográfica dos Pteridófitos de Galicia. Edicións do Castro. Sada, A Coruña.

BELLOT, F. 1968. La vegetación de Galicia. Anales Inst. Bot. Cavanilles 24: 3-306.

BERNÁRDEZ VILLEGAS, J.G. 2006. Estudio florístico de la 'Illa de Ons', parque nacional marítimo-terrestre de las islas Atlánticas de Galicia. Organismo autónomo parques nacionales. Ministerio de Medio Ambiente. Madrid.

BLANCO-DIOS, J.B. E CASTRO GONZÁLEZ, A. 2010, Pontevedra. As árbores da cidade. Concello de Pontevedra. Pontevedra.

CASTRO FREIRE, M.; PRUNELL TUDURI, A. e BLANCO-DIOS, J. 2007. Guía das árbores autóctonas e ornamentais de Galicia. Ed. Xerais. Vigo.

CASTROVIEJO, S. (Coord.). 1986-2013. Flora iberica I-XXII. Real Jardín Botánico, CSIC. Madrid.

CASTROVIEJO BOLIBAR, S. 1972. Flora y cartografía de la vegetación de la Península de Morrazo (Pontevedra). Tesis Doctoral (inéd.), 291 pp. Universidad Complutense de Madrid. Madrid.

CORTIZO, C. e SAHUQUILLO, E. 2006. Guía das Orquídeas de Galicia. Bahía Ediciones. A Coruña.

FERNÁNDEZ ALONSO, J. I., BLANCO-DIOS, J.B., BERNÁRDEZ VILLEGAS, J.G., RIGUEIRO RODRÍGUEZ, A. 2011. Flora y Vegetación de las Islas Cíes. Edit. Organismo Autónomo Parques Nacionales. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino. Madrid.

GARCÍA MARTÍNEZ, X.R. 2008. Guía das plantas de Galicia. 509 pp. Ediciones Xerais. Vigo.

IZCO, J.; BARRENO, E.; BRUGÉS, M.; COSTA, M.; FERNÁNDEZ, F.; GALLARDO, T.; LLIMONA, X.; SALVO, E.; TALLAVERA, S. & VALDÉS, B. 1997. Botánica. McGraw-Hill-Interamericana. Madrid.

LEDO CABIDO, B. (Editor e Director), SUÁREZ SANTISO, X. (Xerente). Enciclopedia Galega Universal (16 Volumes). Ir Indo Edicións. Vigo.

LÓPEZ GONZÁLEZ, G. 2004. Guía de los Árboles y arbustos de la Península Ibérica y Baleares. Ediciones Mundí-Prensa. Madrid.

MATO IGLESIAS, C. 1968. Estudio de la Vegetación del Partido Judicial de Caldas de Reyes. Trab. Dept. Bot. Fisiol Veg. Madrid 1(2): 59-114.

- MAYOR, M. & DÍAZ, T.E. 2003. La Flora Asturiana (ed. actualizada). Real Instituto de Estudios Asturianos. Oviedo.
- MERINO, B. 1905, 1906, 1909. Flora descriptiva é ilustrada de Galicia. I. II, III. Tipografía Galaica. Santiago de Compostela.
- NIÑO RICOI, E.; LOSADA CORTIÑAS, E. & CASTRO GONZÁLEZ, J. 1994. Catálogo da Flora Vascular Galega. Consellería de Agricultura, Gandería e Montes. Santiago de Compostela.
- NIÑO RICOI, H. 2008. Guía dos fentos de Galicia. Baía Edicións. A Coruña.
- PINO PÉREZ, R.; SILVA-PANDO, F.J.; CAMAÑO PORTELA, J.L.; PINO PÉREZ, J.J.; GARCÍA MARTÍNEZ, X.R. & GÓMEZ VIGIDE, F. 2009. Atlas y catálogo de las Amaryllidaceae de Galicia. Bol. BIGA 6: 83-107.
- PORTA VILA, M.C.; ÁLVAREZ CORBACHO, A. e MOLINA POCH, M.J. 1990. Árboles y arbustos en los Jardines de Pontevedra. Ed. Diputación de Pontevedra. Pontevedra.
- RAMIL REGO, P.; RODRÍGUEZ GUITIÁN, M.A.; FERREIRO DA COSTA, J.; RUBINOS ROMÁN, M.; GÓMEZ-ORELLANA RODRÍGUEZ, L.; DE NÓVOA FERNÁNDEZ, B.; ALEJANDRO HINOJO SÁNCHEZ, B.; MARTÍNEZ SÁNCHEZ, S.; CILLERO CASTRO, C.; DÍAZ VARELA, R.A.; RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, P.M. & MUÑOZ SOBRINO, C. 2008. Os hábitats de Interese Comunitario en Galicia. Descrición e Valoración Territorial. Monografías do IBADER. Universidade de Santiago de Compostela. Lugo.
- RIGUEIRO, A.; ROMERO, R.; SILVA-PANDO, F.J. Y VALDÉS-BERMEJO, E. 1996. Guía das plantas medicinais de Galicia. Editorial Galaxia. Vigo.
- ROMERO BUJÁN, M.I. 2008. Catálogo da flora de Galicia. Universidade de Santiago de Compostela. Monografías do Ibader 1. Lugo.
- SILVA-PANDO, F.J. et al. 2011. Catálogo Florístico Vascular. Xardín Botánico de Lourizán (Ed. en galego e castelán). Xunta de Galicia. Consellería de Medio Rural. Santiago de Compostela.
- SILVA-PANDO, F.J. 1988. Vegetación vascular de la hoja 1-3: Pontevedra. In: J. Ruiz de la Torre (ed.). Mapa Forestal de España. ICONA. Madrid.
- SILVA-PANDO, F.J.; GARCÍA MARTÍNEZ, X.R. & VALDÉS-BERMEJO, E. 1987. La vegetación de las Gándaras de Budiño. 48 pp. Diputación Provincial de Pontevedra. Pontevedra.
- SILVA-PANDO, F.J.; PINO PÉREZ, R.; PINO PÉREZ, J.J. & CAMAÑO PORTELA, J.L. 2008. Flora y vegetación protegida de Galicia. Bol. BIGA 4: 37-45.

SILVA-PANDO, F.J. & RIGUEIRO RODRÍGUEZ, A. 1992. Guía das árbores e bosques de Galicia. Galaxia. Vigo

SOLLA VARELA, CARLOS (CALROS SOLLA). 2009. Andar primeiro de río. Inmateriais do río dos Gafos. Edita: Concello de Pontevedra. Pontevedra

TUTIN, T.G.; HEYWOOD, V.H.; BURGESS, N.A.; VALENTINE, D.H.; WALTERS, S.M. & WEBB, D.A. (eds.). 1964-1980. Flora Europaea, I, II, III, IV, V. Cambridge University Press. Cambridge.

VALDÉS BERMEJO, E. 1980. *Cotula australis* (Sieber ex Sprengel) Hooker fil. en Pontevedra (España). Anales Jard. Bot. Madrid 38(1): 316-316.

VALDÉS BERMEJO, E. & SILVA-PANDO, F.J. 2004. Vegetación del istmo de A Lanzada. 2ª ed. Diputación Provincial de Pontevedra. Pontevedra.

Índice de nomes científicos e populares

Nome científico de planta descrita nalgunha ficha

Nome científico citado como sinónimo ou sen describir neste libro

NOME GALEGO

Nome castelan

(Nº) Páxinas nas que aparece a cita.

- Abedul, 26
ABELAIRA, 27
ABELEIRA, 27
ABELOURA, 94, 119
ABENEIRO, 25
 Abeto roxo, 132
ABETO VERMELLO, 132
ABICHORNO, 120
ABOLLA CANDELAS, 96
ABRAIRA, 27
ABRUÑEIRO, 37
 Acacia, 30
Acacia dealbata, 30
 Acacia de flor branca, 31
Acacia melanoxylon, 31
 Acacia negra, 31
ACEDA, 112, 130
 Acedera, 112
 Acedera de lagarto, 113
 Acedilla, 113
Acer negundo, 24
Acer pseudoplatanus, 24
Achillea millefolium, 62
 Achira, 129
 Aciano negro, 64
Adenocarpus lainzii, 44
Aesculus x carnea, 131
AGANA, 118
AGAVANZA, 138
AGRÓN, 73
AGRÓN DE PRADO, 72
AGROSTA, 82
Agrostis capillaris, 82
AGULLEIRA, 81, 82
 Ajete, 104
ALAMPAZAO, 113
ALCIPRESTE CALVO, 135
ALCIPRESTE DE PORTUGAL, 129
 Alcornoque, 29
ALCROQUE, 119
ALECRÍN, 43
 Aleluya, 108
 Alesta, 83
ALFAVACA DA COBRA (COLERA), 94
 Alga, 95
 Aliso, 25
Allium triquetrum, 104
 Almarejo, 93
 Almez, 135
Alnus glutinosa, 25, 142
Alocasia macrorrhiza, 129
 Amapola, 137
AMARELLE, 53
AMEIXEIRA BRAVA, 37
AMENEIRO, 25
AMENTA DE LOBO, 99
AMIEIRO, 25
 Amor de hombre, 61
 Amor de hortelano, 118
Anchusa sempervirens, 56
ANDORIÑA, 109
 Angélica silvestre, 124
Angelica sylvestris, 124
Anthoxanthum odoratum, 83
Antirrhinum majus, 134
ANXÉLICA, 124
Aquilegia, 150
Aquilegia, 115
Aquilegia vulgaris subsp. *dichroa*, 115
ARANDEIRA, 142
ARBUSTO DAS BOLBORETAS, 40
 Arbusto de las mariposas, 40
Arbutus unedo, 130
 Arce branco, 24
 Arce de América, 24
AREIRA, 39
ARGÓN, 72
Arisarum simorrhinum, 54
Arisarum vulgare, 54
 Aro, 54
 Arraclán, 34
Arrhenatherum elatius subsp.

- bulbosum*, 83
ARTEMEXÓN, 62
 Artemisa, 62
Artemisia vulgaris, 62
Arum italicum, 54
Arundinaria japonica, 137
Arundo donax, 138
ARVELLA, 103
Asphodelus + Pteridium, 20
Aster squamatus, 63
ASUBIOTES, 58
Athyrium filix-femina, 50
AVEA, 84
AVEA BRAVA, 84
AVELAO, 94
 Avellano, 27
 Avena, 84
Avena barbata subsp.
   barbata, 84
 Avena borde, 84
Avena sativa subsp. *sativa*, 84
AXENXO, 62
 Azafrán, 95
 Azotalenguas, 118
AZOUTACRISTOS, 45
BABOCAS, 119
BALDROAGA, 114
 Ballueca, 84
BAMBÚ, 137
 Bambú, 137
BANANEIRA, 131
 Banano, 131
 Barba de macho, 87
 Bayoneta española, 39
BÉDUGO, 26
BERRO, 73
 Berro, 72, 73
 Berro de prado, 72
Betula alba subs. *celtiberica*, 26
BIDALO, 26
Bidens frondosa, 63
Bidens tripartita, 63
BIDENTES, 63
BIDO, 26
BIDUEIRO, 26
BIEITEIRO, 41
BIGORDA, 41
BLECHNO, 51
Blechnum spicant, 51
 Boca de dragón, 134
 Boliche, 108
BONETEIRO, 129, 129
 Bonetero, 129
 Bonetero del Japón, 129
BONETES, 115
BORRAXA, 55
 Botón de oro, 68, 116
BOTÓN DE OURO, 68
 Botoncito de oro, 66
BOUDAÑA, 42
Brachypodium sylvaticum subsp.
   sylvaticum, 85
Brassica rapa, 136
BRENZA, 103
 Bricios, 57
BROMO, 86, 87
 Bromo, 86
 Bromo catártico, 85
Bromus catharticus, 85
Bromus diandrus, 86
Bromus hordeaceus subsp.
   hordeaceus, 86
Bromus rigidus, 87
Bromus sterilis, 87
BRUCO, 126
 Brunela, 100
BRUÑOS, 74, 75, 75, 76, 77
Bryonia dioica, 42
Buddleja davidii, 40
BUDLEIA, 40
BUGALLÓN, 99, 116
BUGLOSA, 56
BUÑO, 74
BURETE, 71
CABAZIÑAS, 58
CALIBORCIA, 125
CALLALEITE, 118
Callistemon citrinus, 131
Callitriche stagnalis, 57
Calystegia sepium, 70
CAMPAÍÑA, 136
 Campanilla mayor, 70
 Campanita, 136
CANA, 138
CÁNCARO, 115
 Candilejos, 54
 Candiles, 59, 60
Canna x generalis, 129
 Caña, 138
 Cãñamo acuático, 63
 Cañamones, 64
 Cañota, 91
CAPELO, 71
CAPUCHINA, 123
 Capuchina, 123
CARBALLO, 28
CARBALLO AMERICANO, 131
CARDAMA, 72
Cardamine hirsuta, 72

- Cardamine pratensis*, 72
CARDO, 64, 65
 Cardo, 65
CARDO BORRIQUERO, 65
 Cardo de los pantanos, 64
Carex binervis, 74
Carex distachya, 74
Carex divulsa subsp. divulsa, 75
Carex laevigata, 75
Carex leporina, 76
Carex ovalis, 76
Carex paniculata subsp.
   lusitanica, 76
Carex remota, 77
 Cariofilada, 117
 Carmel, 111
CARVESA, 112
Castanea sativa, 27
 Castaño, 27
 Castaño de indias, 131
CASTIÑEIRO, 27
CASTIÑEIRO DE INDIAS, 131
 Cebadilla, 85
 Cebollera, 108
 Celidonia mayor, 109
 Celidonia menor, 116
Celtis australis, 135
Centaurea nigra subsp.
   rivularis, 64
 Cerastium, 57
Cerastium diffusum subsp.
   diffusum, 57
CERDEIRA BRAVA, 36
CERDEIRA NEGRA, 133
 Cerezo de racimo, 36
 Cerezo negro, 133
 Cerezo silvestre 36
 Cerezo-aliso, 36
CHANTA, 111
CHANTAXE, 111
CHANTÉ, 111
CHAPIZO, 118
Chelidonium majus, 109
Chenopodium, 150
Chenopodium ambrosioides, 61
CHOPO, 134
 Chopo euroamericano, 134
CHOPO NEGRO, 134
 Chopo negro, 134
Chrysanthemum segetum, 65
CHUCHAMEL, 41, 99
CILIDONIA, 109
 Cimbalaria, 138
CINCIO EN VENA, 111
CINXA, 78
 Ciprés calvo, 135
 Ciprés de los pantanos, 135
 Ciprés de Portugal, 129
Circaea lutetiana, 106
Cirsium palustre, 64
Cirsium vulgare, 65
CIRUDA, 109
 Clerigos boca abajo, 115
 Codeso, 44
CODESO, 44
Coleostephus myconis, 65, 143
 Collejas, 58
 Colza, 136
CONCHEIRA, 120
CONSOLDA, 118
 Consuelda, 56
 Consuelda menor, 100
Convolvulus arvensis, 71
CORREGOLA, 71
CORREGOLA MAIOR, 70
 Correhuela, 71
 Correhuela mayor, 70
CORREOLA, 111, 111
CORRIOLA, 71
Cortaderia selloana, 43
Corylus avellana, 27
Cotula australis, 66
Cotula coronopifolia, 66
COUSELO, 71
Crataegus monogyna, 35
CRISTAS DE GALO, 112
 Crocosmia, 96
Crocosmia x crocosmiflora, 96
Crocus sativus, 95
Crocus serotinus, 95, 143
CRUSADOS, 127
 Cucas, 108
 Cuernecillo grande, 101
Cupressus lusitanica, 129
Cyathea cooperi, 130
Cymbalaria muralis, 138
Cyperus eragrostis, 77
Cyperus longus, 78
Cyperus rotundus, 78
Cytisus scoparius subsp.
   scoparius, 44, 142
Cytisus striatus, 45
DACTILO, 88
 Dactilo, 88
Dactylis glomerata, 88
Dactylorhiza elata, 107
 Daphne australiana, 132
Datura stramonium, 138
DEDALEIRA, 119
 Dedalera, 119

- DENTABRÚ**, 52
DENTE DE AGRÓN, 52
 Diente de león, 69, 70
Digitalis purpurea, 119
Digitalis purpurea forma *albina*, 119
Digitaria sanguinalis, 88
 Dragonteia menor, 54
Dryopteris affinis, 49
Dryopteris dilatata, 49
Dryopteris atrata, 130
Dryopteris erythrosora, 130
 Dulcamara, 121
Echium plantagineum, 55
 Egeria, 95
Egeria densa, 95
ELEOCARIS, 79, 79
Eleocharis acicularis, 79
Eleocharis bonariensis, 79
Eleocharis multicaulis, 79
 Elodea, 95
 Endrino, 37
 Enredadera de Virginia, 48
Epilobium parviflorum, 106
Epilobium tetragonum subsp. *tetragonum*, 106, 107
ERBEDO, 130
Eriobotrya japonica, 133
Erygeron karvinskianus, 67
 Escaramujo, 138
 Escobillón rojo, 131
 Escobón, 44,45
 Escolopendra, 50
ESCORNACABRAS, 121
 Escrofularia, 120
ESPADAINA AMARELA, 96
ESPARCELLA, 59
 Esparcilla, 59
ESPARGANIO, 122
 Espiga de agua, 114
ESPIGA DE AUGA, 114
 Espino albar, 35
 Espino negro, 37
ESPIÑO, 35
ESTRALOQUE, 119
 Estramonio, 138
ESTRELA, 63
 Estrella, 60
ESTRIPEIRO, 35
ESTRIPO, 35
ESTRUGA, 126, 140
ESTRUGA MORTA, 99
ÉSULA, 81
EUCALIPTO, 32
 Eucalipto, 32
Eucalyptus globulus, 32
Euonymus europaeus, 129
Euonymus japonicus, 129
 Eupatorio, 67
Eupatorium cannabinum, 67
Euphorbia amygdaloides, 80
Euphorbia dulcis, 80
Euphorbia helioscopia, 81
EVÓNIMO, 129
 Evónimo, 129, 129
FALSA ACACIA, 31
 Falso perejil, 125
 Falso plátano, 24
FENTA, 50, 51
FENTEIRA, 52
FENTO, 51
FENTO ARBÓREO, 130
FENTO DAS PEDRAS, 52
FENTO FEMIA, 50
FENTO MACHO, 49
FENTO NEGRO DE MADERA, 130
FEO, 76
FESTUCA, 89
 Festuca, 89
Festuca pratensis, 89
 Ficaria, 116
Ficus carica, 32
FIDALGUIÑOS, 115
FIEITO, 51
FIGUEIRA, 32
FIGUEIRA DO DEMO, 138
FLOR DE SANGU, 123
 Flor del cuclillo, 58
 Flor de cuco, 58
FLOR DO CUCO, 58
FOLGUEIRA, 51
FOLGUEIRA DA RAPOSA, 49
 Frailecillos, 54
Frangula alnus, 34
Fraxinus americana, 132
Fraxinus angustifolia, 33
Fraxinus excelsior, 33
FREIXA, 33
FREIXO, 33
FREIXO AMERICANO, 132
 Fresno, 33, 33
 Fresno blanco, 132
Fumaria densiflora, 110
Fumaria muralis, 110
FUSEIRA, 129
Galinsoga ciliata, 68
Galium aparine subsp. *aparine*, 118
 Gargantilla de horquilla, 81
 Garnilla, 92
 Garrachuelo, 88

- GARRIDOS**, 81
 Geranio, 81, 82
Geranium dissectum, 81
Geranium robertianum, 82
Geum urbanum, 117
 Giralda, 65
 Girasol, 136
GLADIOLO LARANXA, 96
Glechoma hederacea, 98
Glyceria declinata, 89
 Grama de olor, 83
 Grana, 46
 Greñita común, 93
Hedera helix, 39
Hedera hibernica, 39, 142
HEDRA, 39
HEDRIÑA DAS PAREDES, 138
 Helecho arborescente, 130
 Helecho común, 51
 Helecho hembra, 50
 Helecho macho, 49
 Helecho negro de madeira, 130
 Helecho real, 52
Helianthus annuus, 136
Helleborus foetidus, 151
 Heno blanco, 90
Heracleum sphondylium, 125
HERBA BALESTRA, 83
HERBA BRAVA, 65
HERBA CARAVELEIRA, 117
HERBA DA AGULLA, 82
HERBA DA
   ESQUINANCIA, 82
HERBA DA FAME, 81, 102, 108
HERBA DA ILLARGA, 61
HERBA DA RAÑA, 124
HERBA DA SARNA, 124
HERBA DAS ALMORRÁS, 116
HERBA DAS ANADAS, 54, 116
HERBA DAS DOAS, 83
HERBA DAS FERIDAS, 94, 100
HERBA DAS MAMAS, 69
HERBA DAS PAMPAS, 43
HERBA DE SAN BENTO, 117
HERBA DE OURO, 116
HERBA DE RESTE, 98
HERBA DE SAN ANTÓN, 106
HERBA DE SAN PABLO, 115
HERBA DE SAN
   XOÁN, 94, 100, 142
HERBA DE SANTA
   CUNEGUNDA, 67
HERBA DE VIGO, 90
HERBA DO CEGO, 126
HERBA DO CREGO, 103
HRBA DO CUCO, 58
HERBA DO FERRO, 100
HERBA DO FOGO, 110
HEBA DO GARROTILLO, 60
HERBA DO LOBO, 116
HERBA DO MANÁ, 89
HERBA DO RODICIO, 118
HERBA DO SANGUE, 50
HERBA DO TÉ, 61
HERBA DO TROLLO, 120
HERBA DONA, 110
HERBA DOS BOLOS, 98
HERBA DOS BURROS, 137
HERBA DOS CANDÍS, 54
HERBA DOS
   CARPINTEIROS, 62
HERBA DOS ENCANTOS, 106
HERBA DOS ENSALMOS, 127
HERBA DOS
   ESCALDADOS, 50
HERBA DOS PITOS, 115
HERBA DOURADA, 50
HERBA LAMEIRIÑA, 57
HERBA LEITEIRA, 111
HERBA MADROA, 62
HERBA MOURA, 138
HERBA PAXAREIRA, 59, 60, 60
HERBA PULGUEIRA, 67, 112
HERBA RATEIRA, 81
HERBA SALGUEIRA, 41
HERBA SEOANE, 120
HERBA TRIGA, 90
HERBA XUNQUEIRA, 78, 98
 Hiedra, 39
 Hiedra terrestre, 98
 Hierba carmín, 46
 Hierba cruz, 59, 60
 Hierba de agua, 114
 Hierba de burro, 67
 Hierba de gato, 101
 Hierba de las golondrinas, 109
 Hierba de las Pampas, 43
 Hierba de los encantos, 106
 Hierba de San Antonio, 106
 Hierba de San Juan, 94
 Hierba de San Roberto, 82
 Hierba de San Simón, 106
 Hierba del asno, 137
 Hierba del vino, 137
 Hierba mora, 138
 Hierba pejiuguera, 112
 Hierba pezonera, 69
 Hierba santa, 127
 Hierba verruguera, 109
 Higuera, 32

- HOLCO**, 90
Holcus lanatus, 90
- HORTENSIA**, 47
Hortensia, 47
- Humulus lupulus*, 40
- Hyacinthoides paivae*, 104
- Hydrangea macrophylla*, 47
- Hypericum androsaemum*, 94
- Hypericum undulatum*, 94, 142
- Ipomoea indica*, 136
- Irido-Caricetum paniculatae*, 21
- Iris*, 143
- Iris pseudacorus*, 96
- IUCA**, 39
Jacinto silvestre, 104
- Juncia bastarda, 78, 78
- Junco, 97, 97, 98
- Juncus acutiflorus*, 97
- Juncus bufonius*, 97
- Juncus effusus*, 98
- Junglans regia*, 136
- LABESTRO**, 73
- LABRESTO**, 69
- Lactuca virosa*, 68
- Lagrimas de la Virgen, 104
- LAMAGUEIRO**, 135
- Lamium maculatum*, 99
- Lapsana communis*, 69
- Lastón, 76
- Lastón de los bosques, 85
- Laurel, 30
- Laurus nobilis*, 30
- Lavatera cretica*, 137
- Lechetrezna, 80, 80, 81
- Lechuga, 68
- Lechuguilla, 69
- LEITARIGA**, 80
- LEITARUGA**, 69
- LEITEIRIÑA**, 80, 109
- LEITERENA**, 80
- LEITERIEGA**, 80
- LEITERIÑA**, 81
- LEITUGA BRAVA**, 68
- Lemna minor*, 103, 143
- Lengua de buey, 56, 113
- Lengua de ciervo, 50
- Lengua de oveja, 111
- Lenteja de agua, 103
- LENTELLA DE AUGA**, 103
- Leontodon taraxacoides* Subsp.
taraxacoides, 69
- LESTA**, 83
Lila de verano, 40
- LIMOEIRO**, 134
- Limonero, 134
- LIMPATUBOS**, 131
Linaria cymbalaria, 138
- LINGUA DE BOI**, 55, 56
- LINGUA DE CERVO**, 50
- LINGUA DE OVELLA**, 111
- LINGUA DE VACA**, 111
Lirio amarillo, 96
- Llagas de Cristo, 123
- Llantén mayor, 111
- Llantén menor, 111
- LODOEIRO**, 135
- Lolium multiflorum*, 90
- Lonchite, 51
- Lonicera periclymenun* subsp.
periclymenun, 41
- Loraga, 114
- Loto, 101
- LOTO DE CHARCAS**, 101
- Lotus pedunculatus*, 101
- Lotus uliginosus*, 101
- LOUREIRO**, 30
- LÚPULO**, 40
Lúpulo, 40
- Lychnis flos-cuculi* subsp.
flos-cuculi, 58
- Lycopus europaeus*, 99
- Lythrum acutangulum*, 105
- Lythrum junceum*, 105
- Lythrum salicaria*, 105
- MACEIRA**, 35
- MACIÑEIRA**, 35
Madreselva, 41
- Madroño, 130
- Magnolia grandiflora*, 151
- Majuelo, 35
- Maleza acuática brasileña, 95
- Malus domestica*, 35
- MALVA**, 137
Malva, 137
- Malva sylvestris*, 137
- MALVELA**, 98
Manihot esculenta, 39
- Manzano, 35
- MAPOULA**, 137
Maravilla, 136
- Margarita cimarrona, 67
- MAROUVIÑA**, 36
Marquesa, 129
- MARRUBIO ACUÁTICO**, 99
Masiega, 76
- Mastuerzo de agua, 73
- MASTURCIO**, 72
Matacavero, 63
- MATAFOGO**, 110
Matapollos, 101

- MATAPULGAS**, 100
MAZAIIRA, 35
Melandrium pratense, 58
 Melocotonero, 133
 Menta bastarda, 100
 Menta borde, 100
 Menta de lobo, 99
Mentha suaveolens, 100
MENTRASTO, 100
MESQUITA, 45
MESTRUXO, 73
MEXACÁN, 69,70,121,124,125
 Mijo menor, 93
MILENRAMA, 62
 Milenrama, 62
MILFOLLAS, 62
MILLACA, 88
MILLÁN, 88
MILLO MIÚDO, 93
 Mimbrera branca, 38
MIMOSA, 30
MIMOSA MOURA, 31
MIOSOTIS, 55
MIRASOL, 136
MIRUXA, 60
MOLINEA, 91
Molinia caerulea subsp.
   caerulea, 91
MOREIRA, 90
MORUXA, 60
MURUXA, 59, 60, 110
Musa x paradisiaca, 131
Myosotis secunda, 55
NABO CAIÑO, 42
NABO DE NOUZA, 42
 Nabo del diablo, 125
NABO GALEGO, 136
 Nabo gallego, 136
NADANTAS, 114
NARCISO, 53
 Narciso, 53
Narcissus cyclamineus, 53, 143
NESPEREIRA, 133
 Níspero, 133
NOCELLA, 83
 Nogal, 136
NOGUEIRA, 136
 Nomeolvides, 55
 Nueza, 42
Oenanthe crocata, 125, 143
Oenantheum crocatae, 21
Oenothera glazioviana, 137
OLLO DE BOI, 65
 Olmo, 135
 Ombligo de Venus, 71
Omphalodes nitida, 56
ONFALODES, 56
 Orejas de elefante, 129
ORELLA DE FRADE, 71
ORELLA DE RATO, 55
OROBANCHE, 137
 Orobanche, 137
Orobanche minor, 137
 Ortiga, 126
 Ortiga mayor, 126
 Ortiga muerta, 99
ORXABÁN, 127
Osmunda regalis, 52
OUCAS, 114
Oxalis latifolia, 108
Oxalis violacea, 108
PACIPORCAS, 69, 70
PAINZO, 93
 Palomilla, 110
 Pampanillos, 94
 Pamplina, 60
PAMPULLO, 65
PAN DE CUCO, 103
PAN E QUEIXO, 118
PANASCO, 88
Papaver dubium, 137
PAPOULA, 137
 Parra virgen, 48
PARRA VIRXE, 48
PARRACAS, 136
 Parracas, 136
Parthenocissus quinquefolia, 48
Paspalum dilatatum, 91
PAŠTO AZUL, 92
 Pasto dulce, 91
 Pasto miel, 91
 Pata de gallina, 91
 Pata gallina, 88
PATELO, 116
PAU DA RABIA, 36
PAU DE SAN GREGORIO, 36
PAXARIÑOS, 115
PÉ DE BOI, 125
PÉ DE PULDRIÑO, 116
 Pelicanos, 115
PELITRE, 126
PELO DE COCHO, 97
 Pelón, 123
PENSAMENTO, 135
 Pensamiento, 135
Pentaglotis sempervirens, 56
PERICÓN, 94
PERO DE CAN, 138
 Persicaria, 112
Peucedanum lancifolium, 126

- Peucedanum officinale*, 126
PEXEGUEIRO, 133
Phyllitis scolopendrium, 50
Phytolacca americana, 46
Picea abies, 132
Picris hieracioides Subsp.
longiflora, 136
 Pie de lobo, 99
 Pie de oso, 125
PIORNO, 44
 Pitósporo de bayas
   anaranjadas, 132
PITÓSPORO ONDEADO, 132
Pittosporum tenuifolium, 132
Pittosporum undulatum, 132
Plantago lanceolata, 111
Plantago major, 111
PLATANARIA, 122
 Platanaria, 122
PLATANEIRA, 131
 Platanera, 131
PLÁTANO, 133
 Plátano, 34
 Plátano de paseo, 34, 133
Platanus hispanica, 34, 133
POA, 92
Poa annua, 92
 Poa común, 92
Poa pratensis, 92
Poa trivialis, 92
 Polipodio, 52
Polygonum persicaria, 112
Polypodium vulgare, 52
POMBIÑA, 110
Populus x canadensis, 134
Populus nigra, 134
PORQUEIRA, 67
 Porrillas, 83
 Portulaca, 114
Portulaca oleracea, 114
Potamogeton natans, 114, 143
Potentilla erecta, 118
PRADAIRO, 24, 34
PRADAIRO DE AMÉRICA, 24
PRESOIRA, 118
 Primavera, 115
Primula vulgaris, 115
Primula acaulis subsp.
   acaulis, 115
Prunella vulgaris, 100
Prunus avium, 36
Prunus padus subsp. *padus*, 36
Prunus persica, 133
Prunus serotina, 133
Prunus spinosa, 37
Pteridium aquilinum, 51
PUCHO DE CREGO, 129
Quercus robur, 28
Quercus rubra, 131
Quercus suber, 29
 Rábano silvestre, 73
Ranunculus, 151
Ranunculus ficaria subsp.
   ficaria, 116
Ranunculus repens, 116
Raphanus raphanistrum, 73
RASCACÚ, 45
RAVO, 73
 Raygras italiano, 90
 Rebola, 118
RESEDA, 117
 Reseda, 117
Reseda media, 117
 Retama de escobas, 44, 45
Rhizobium, 102
 Robinia, 31
Robinia pseudoacacia, 31
 Roble, 28
 Roble americano, 131
ROMAZA, 113
ROMEIRO, 43
 Romero, 43
 Rompesacos, 86, 87
Rorippa nasturtium-
   aquaticum, 73
Rosa canina, 138, 151
 Rosal silvestre, 138
Rosmarinus officinalis, 43
ROSMARIÑO, 43
Rubus sampaioanus, 47
Rubus gr. *ulmifolius*, 46
Rubus ulmifolius, 47
Rumex acetosa subsp.
   acetosa, 112
Rumex acetosa subsp.
   biformis, 112
Rumex bucephalophorus subsp.
   hispanicus, 113
Rumex friesii, 113
Rumex obtusifolius, 113
 Rusco, 45
Rusco aculeati-Quercetum
   roboris, 20
Ruscus aculeatus, 45
SABUGUEIRO, 41
SALGADA, 112
SALGUEIRA, 38
SALGUEIRIÑO, 105
SALGUEIRO, 38
SALGUEIRO BRANCO, 37, 134

- Salicaria, 105
 Salicaria menor, 105
Salix alba subsp. *vitellina*, 37, 134
Salix atrocinnerea, 38
Salix viminalis, 38
SALTASEBES, 42, 70, 121
 Samambaia escudo japonés, 130
 Samambaia Escudo Shaggy, 130
SAMAMBAIA ESCUDO XAPONÉS, 130
Sambucus nigra, 41
 Sangre de Cristo, 110
SANGUBIÑO, 34
SANGUIÑO, 34
SANGUMIO, 34
SANGUÑO, 34
SANTOLINA DA AUGA, 66
SANXOÁN, 119
SARAMAGO, 73
SATIRIÓN CORPUDO, 107
 Sauce, 38
 Sauce blanco, 37, 134
 Saúco, 41
Scirpo-Phragmitetum mediterraneum, 21
Scrophularia aquatica, 120
Scrophularia auriculata, 120
Senecio bayonensis-Alnetum glutinosae, 21
Senecio-Juncetum acutiflori, 21
Setaria pumila, 93
SETE EN RAMA, 118
 Sietenrama, 118
Silene, 150
Silene alba subsp. *divaricata*, 58
Silene latifolia, 58
SILVA, 46
SILVA MACHO, 138
SILVEIRA, 46
SOAXE, 55
SOBREIRA, 29
SOBREIRO, 29
Solanum, 150
Solanum dulcamara, 121
Solanum nigrum, 138
SPARCELA, 59
Sparganium erectum subsp. *neglectum*, 122
Spergula arvensis, 59
Stachys arvensis, 101
Stellaria graminea, 59
Stellaria holostea, 60
Stellaria media, 60
SUBRILOTES, 58
Tamus communis, 42
Taraxacum ekmanii, 70
Taraxacum marklundii, 70
Taraxacum officinalis, 70
Taxodium distichum, 135
 Té de España, 61
 Té purgante, 62
Thrincia hirta, 69
TINTUREIRA, 46
 Todabuena, 94
TOLLEMERENDAS, 95
 Tomaranas, 62
TOMENTILA, 118
TRADESCANTIA, 61
Tradescantia flumiensis, 61
 Trébol blanco, 102
 Trébol de huerta, 108
 Trébol de oso, 125
 Trebolillo, 108
TREVO BRANCO, 102
Trifolium repens, 102
 Triguillo, 85
 Tritonia, 96
Tritonia aurea, 96
Tritonia pottsii, 96
Tritonia x crocosmiflora, 96
Tropaeolum majus, 123
Tuberarietea, 20
Ulici europaei-Cytisetum striati, 20
Ulici europaei-Ericetum cinerea ericetosum cinerea, 20
Ulici europaei-Ericetum cinerea ericetosum umbellati, 20
Ulici-Ericetum eucalyptetosum, 20
Ulici-Ericetum pinetosum, 20
ULMEIRO, 135
Ulmus minor, 135
Umbilicus pendulinus, 71
Umbilicus rupestris, 71
 Uña de gato, 66
Urtica dioica, 126, 142
UVA DE CAN, 46
UVA DOS TINTUREIROS, 46
UVAS DE COBRA, 42
 Uvas de perro, 42
Vaccinium myrtillus, 142
 Vallico, 90
VERBENA, 127
 Verbena, 127
Verbena officinalis, 127
 Verde rizado, 132
VERDOAGA, 114
 Verdolaga, 114
VERÓNICA, 121

- Verónica, 121
Veronica arvensis, 121
VEZA, 102
 Zeza, 102, 103
 Zeza púrpura, 102
 Viborera, 55
Vicia bengalensis, 102
Vicia hirsuta, 103
 Vid silvestre, 121
VIMBIAL, 38
VIMBIEIRO, 38
VIMIEIRA BRAVA, 38
VINAGREIRA, 112
 Vinagrillos, 113
Viola kitaibeliana, 135
Viola riviniana, 127
Viola tricolor Subsp.
     henriquesii, 135
VIOLETA, 127
 Violeta, 127
 Virgen niña, 48
VIRGONDOIRO, 135
 Vitadinia, 67
Vulpia myuros, 93
XACINTO BRAVO, 104
XARDA, 45
XARO, 54
XAVANA, 96
XERANIO, 81
XESTA, 44, 45
XILBARBEIRA, 45
XIRASOL, 136
XOANE, 119
XOIO, 90
XUNCA, 77
XUNCIA, 78, 78
XUNCO, 78, 97, 98
XUNCO DE ESTERAS, 98
 Yuca, 39
Yucca gloriosa, 39
 Zapaticos, 110
 Zaragüelles, 87
 Zarza, 46
ZUGAMELES, 41
ZUMBÓN, 120

NOTAS

NOTAS

NOTAS

OS AUTORES

F. Javier Silva-Pando

Doctor en Bioloxía pola Universidad Complutense de Madrid. Conservador do Herbario LOU e Xefe do Departamento de Ecosistemas Forestais do Centro de Investigación Forestal de Lourizán. Autor de máis de 100 artigos científicos e varios libros, moitos deles sobre Flora e Vexetación de Galicia. Leva descritas varias especies novas para a Ciencia.

caramuxo55@gmail.com

Amancio Castro González

Mestre xubilado do IES Xunqueira II de Pontevedra onde impartiu docencia nos departamentos de Ciencias Naturais e Plástica. Membro da xunta directiva de Vaipolorio e da Asociación Andaríns do Val do Lérez, membro activo da Asociación Micolóxica Brinca-bois e da Asociación Pedagóxica Olo de Sapo. Participa en diferentes foros fotográficos de natureza. Ten varias pu-

blicacións didácticas no eido das ciencias ambientais e o patrimonio vexetal pontevedrés e galego.

amanciocg@gmail.com

